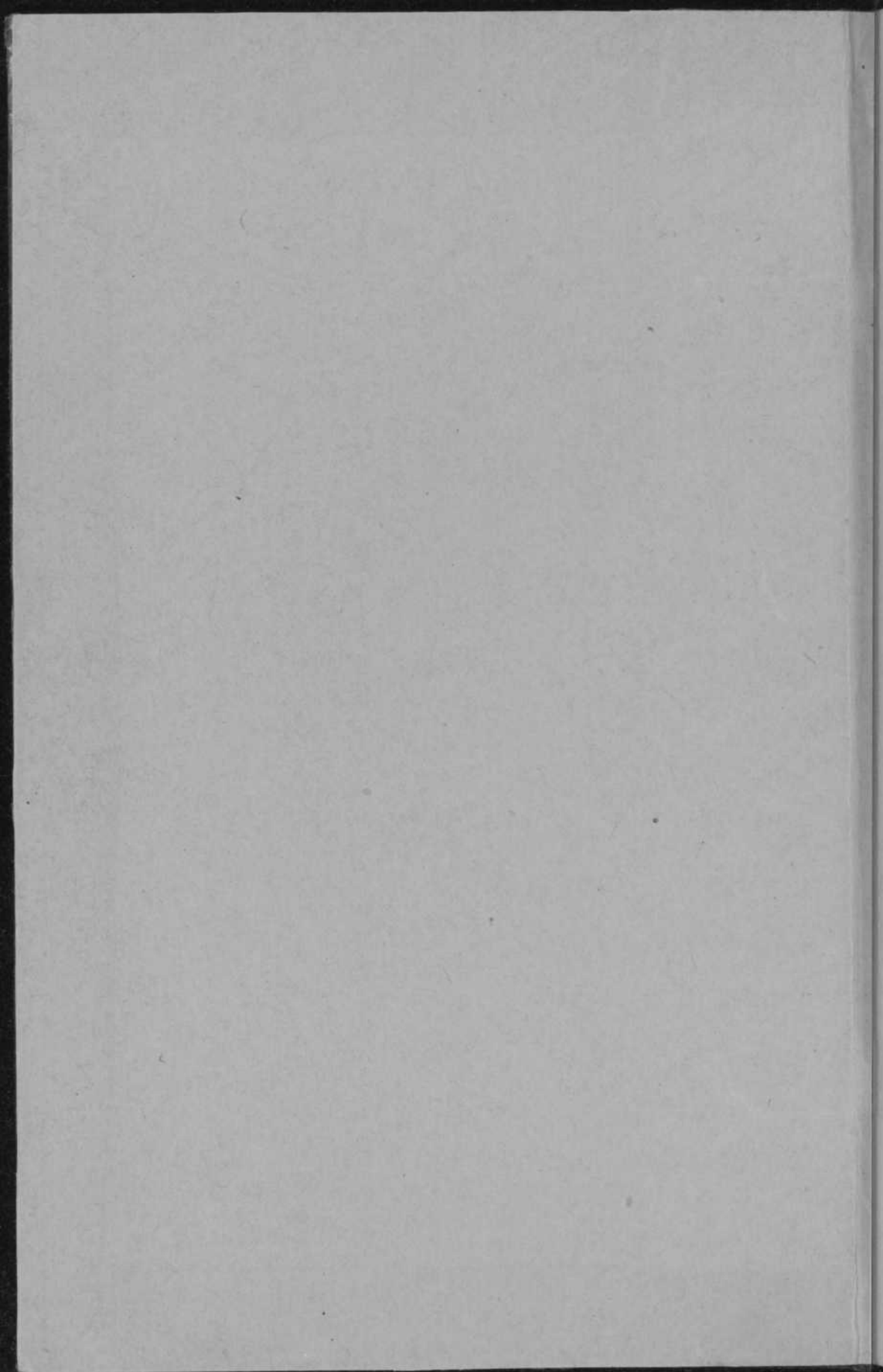

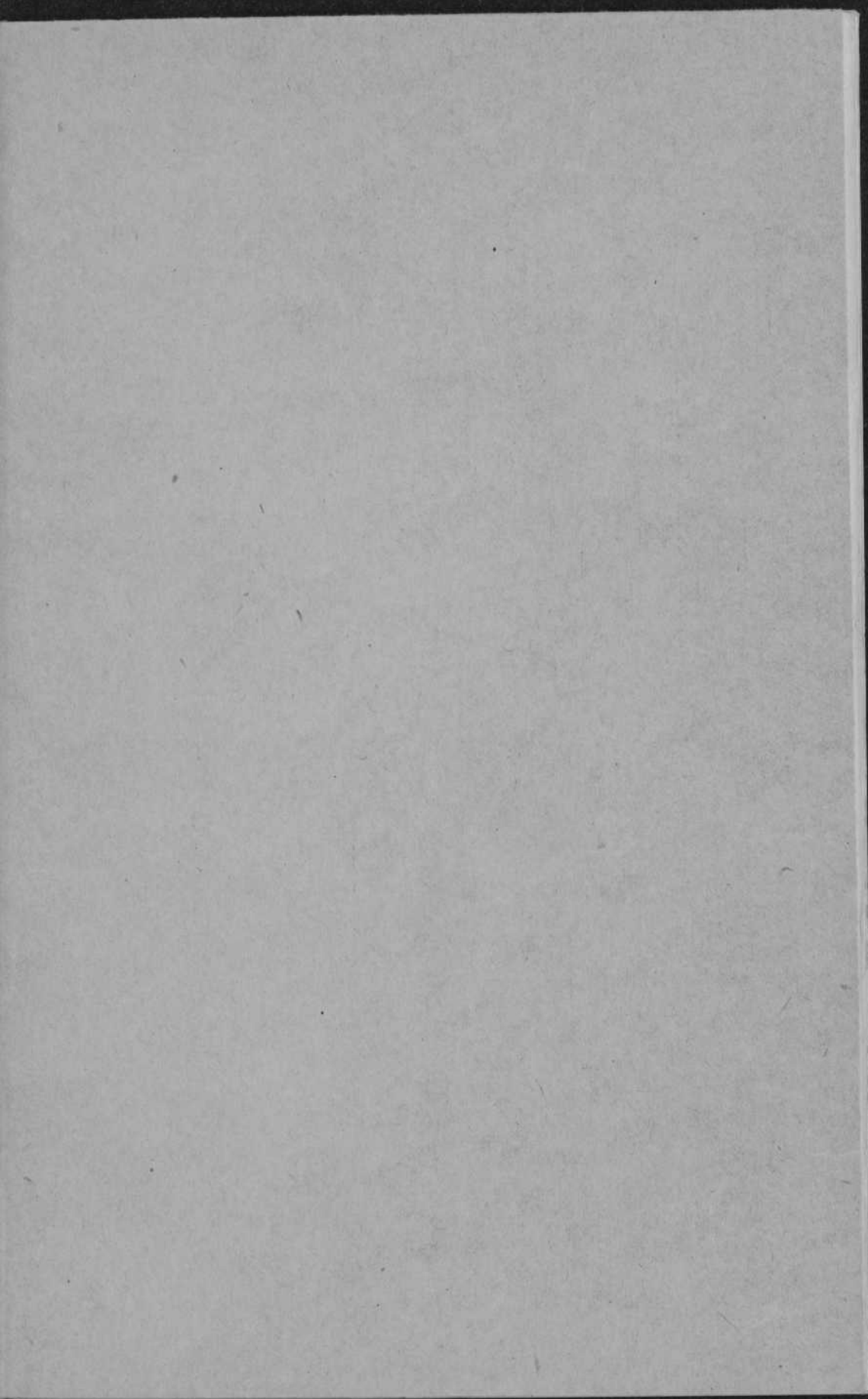
WIRĀṬAPARWA

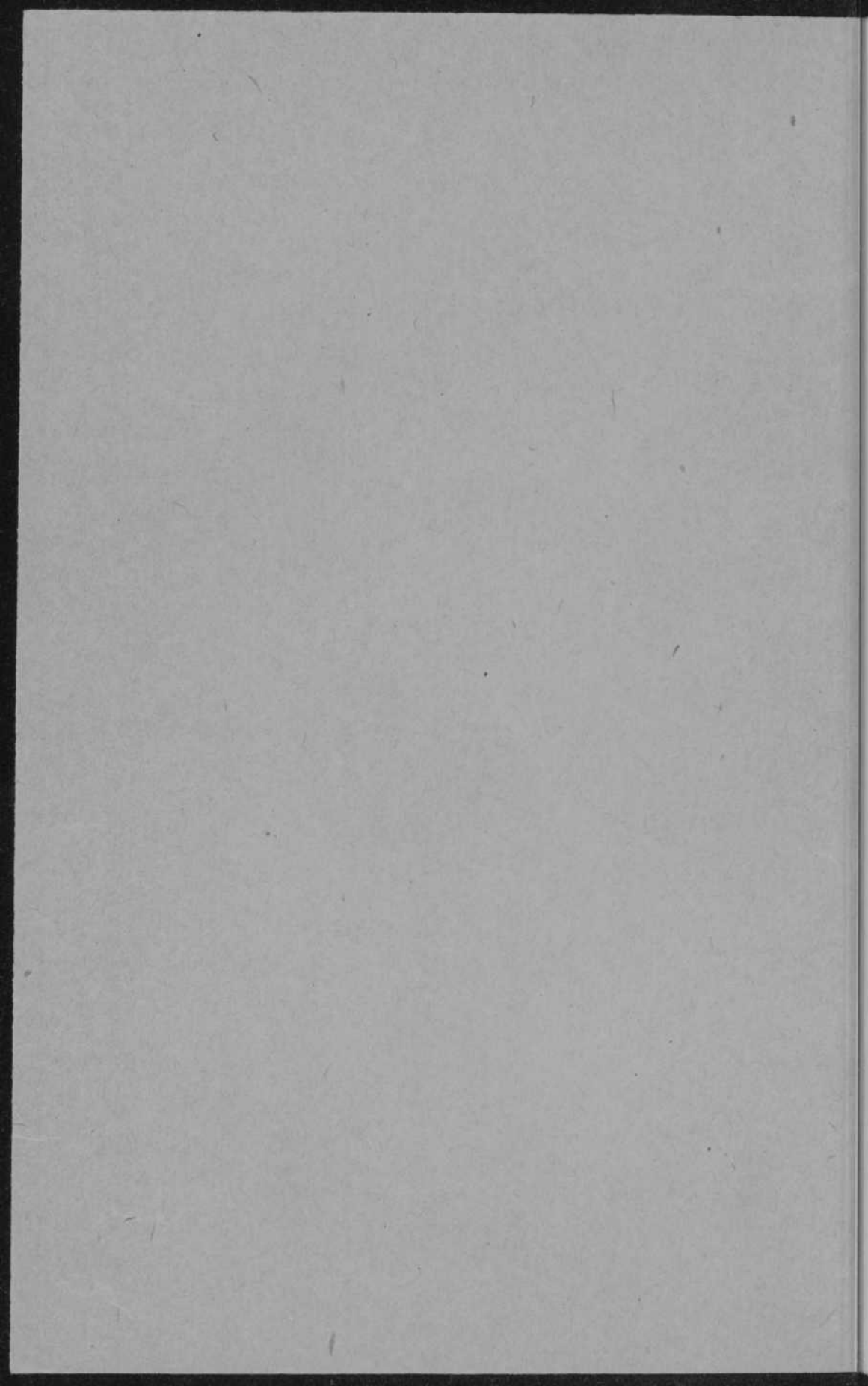
OPNIEUW UITGEGEVEN, VERTAALD EN
TOEGELICHT DOOR

A. A. FOKKER

I

322 E1

WIRĀṬAPARWA

I

WIRIAPAWA

STELLINGEN.

- I. De oud-Javaansche parwa's zijn ontstaan door een doelbewuste verkorting van het origineel.
- II. Een degelijk taal- en stijlonderzoek der parwa's kan van groot belang zijn voor het inzicht in hun onderlinge verhouding.
- III. Een heruitgave van het oud-Javaansche Ādiparwa is dringend gewenscht.
- IV. Te recht herleidt Jonker *den* van den z.g. modalen imperatief tot *de-n*, waarin *n* oorspronkelijk pronominaal was (Jonker, Over de vervoegde werkwoordsvormen in de Maleisch-Polynesische talen, B.K.I., 8e volgr., I, p. 323).
- V. Het is onjuist van een genitief in het Maleisch te spreken. Een genitief bestaat niet. Er zijn slechts samenstellingen. Dat we één hiervan met behulp van een genitief kunnen weergeven, is voor de waarde van den vorm niet van betekenis.
- VI. De Maleische grammatica van Gerth van Wijk is verward en onwetenschappelijk.
- VII. Tendeloo is de eerste onder de Malaïci, die de studie van de Maleische grammatica op wetenschappelijke grondslagen stelde en voor het Maleisch het recht op een eigen, zelfstandige grammatica opeischte. Zijn werk verdient daarom meer waardeering en bekendheid dan het tot dusverre is ten deel gevallen.
- VIII. De pronomina personalia van den 1^{en} en den 2^{en} persoon worden in het Sanskrit niet alleen gebruikt, wanneer er nadruk op ligt.

- IX. De meening van Zoetmulder, dat er een diepgaande tegenstelling zou zijn tusschen primitieve religieuze voorstellingen en den godsdienst (Zoetmulder, Pantheïsme en monisme in de Javaansche soeloek-litteratuur, p. 87) is te verwerpen. Cf. Held, the Mahābhārata, p. 150: It behoves us to take a religion as we find it, however far it may be removed from our own conception of what religion ought to be.
- X. Ook voor een juist inzicht in den grammatischen bouw van „primitieve” talen is de ethnologie van groote waarde.
- XI. Wijziging van het Academisch Statuut in dien zin, dat voor het candidaatsexamen in de Indonesische letteren mede eenige elementaire kennis van Javaansch en Maleisch wordt geëischt, is wenschelijk.
- XII. De arbeid van het Bureau voor de Volkslectuur moet er op gericht zijn de ontwikkeling van een moderne inheemsche litteratuur te bevorderen. Er moet echter naar worden gestreefd, dat uit Westersche litteraturen slechts die motieven worden overgenomen, die bevruchtend kunnen werken op de inheemsche gedachtenwereld.

WIRĀTAPARVA
TOEVOEGINGEN EN VERBETERINGEN.

De te verbeteren of toe te voegen letters of cijfers zijn cursief gedrukt.

- pag. VI, regel 16: weergave
„ VII, „ 3: *dan*
„ XI, „ 26: (5, 9)
„ „ „ 34: *hanan t)*
„ XIII, „ 8: *maṇi*
„ XIV, „ 30: *inderdaad*
„ XV, nog toe te voegen: De kancijfers in den tekst verwijzen naar de editie van Juynboll. Een asterisk in de vertaling geeft aan, dat de vertaling onzeker is. De Romeinsche cijfers in de Aanteekeningen verwijzen naar de uitgave van het Virāṭaparvan van Utgikar.
„ 25, regel 16: *mahādewī* (tweemaal)
-

- 9 JULI 1938

381482.

WIRĀTAPARWA

OPNIEUW UITGEGEVEN, VERTAALD EN
TOEGELICHT

I

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN
DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE
RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN, OP GE-
ZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
Dr J. A. J. BARGE, HOOGLEERAAR
IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE,
VOOR DE FACULTEIT DER LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN
OP VRIJDAG 24 JUNI 1938, DES NA-
MIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

ABRAHAM ANTHONY FOKKER

GEBOREN TE AMSTERDAM

's GRAVENHAGE

N.V. DE NEDERLANDSCHE BOEK- EN STEENDRUKKERIJ v.h. H. L. SMITS

8 JULI 1938

WIRATAPARWA

CHINOW LIJDEGEVEL, VERTAALD EN
TOEGELICHT

GROEFT HET VERBODEN VAN
EEN GAAZ VAN OOSTER IN DE
TETTER EN WERKTE VAN DE
BEGRIJPTET JE LINDA OF DE
ZAG VAN EEN RECTOR MAGNIFIC
DIT IN EEN HOOZ GAAZ
IN DE GELTIT VAN GEBEELDE
VOR DE FALUTIT OET LITTELI
DE WERKTE IN TE VERBODEN
ON WINDAG IN JUNI VAN DE 1938
MIDNAGT TE 4 OOR

ABRAHAM Y. FOKKER

101 DE WERKTE IN TE VERBODEN VAN DE 1938

INLEIDING

Het mag in den kring van diegenen, die zich met de studie van het oud-Javaansch bezighouden, als voldoende bekend worden verondersteld, dat de door Juynboll bezorgde uitgave van het Wirāṭaparwa nog veel te wenschen overlaat. De bezwaren, die ieder nauwlettend gebruiker tegen deze uitgave kan aanvoeren, luiden kort geformuleerd aldus:

1°. het handschriften-materiaal is, zoo al voldoende gebruikt, dan toch onvoldoende verantwoord in het critisch apparaat¹⁾.

2°. Bij het vaststellen van den tekst is in onvoldoende mate partij getrokken van de mogelijkheden tot verbetering, die een voortdurende vergelijking met de verschillende Skr. teksten biedt.

3°. De citaten zijn meerendeels hersteld met behulp van de Calc.-editie van het Mbh., zonder dat er veel rekening is gehouden met den overgeleverden vorm. Wanneer ik dan ook een heruitgave van dit belangrijke werk ondernomen heb, geschiedde dit in de vaste overtuiging, dat ik hiermee geen nutteloozen en overbodigen arbeid verrichtte.

Door omstandigheden buiten mijn wil gedwongen van een volledige uitgave af te zien, bied ik hier voorloopig het eerste deel aan. Later hoop ik in de gelegenheid te zijn om ook het tweede deel uit te geven.

Inplaats van een meer diepgaande bespreking van vorm en inhoud van den tekst, die daarom verloopig nog achterwege moest blijven, heb ik mij beperkt tot de behandeling van een enkel vraagstuk.

Onder de vele vragen en problemen, die zich bij de bestudeering der Oud-Javaansche parwa's voordoen, is het vraagstuk van den inhoud, den vorm en de herkomst der Voor-Indische origineelen zeker niet het minst belangrijk.

Aan den eenen kant kan de vaststelling hiervan verhelderend werken op het inzicht in de betrekkingen tusschen Voor-Indië en

¹⁾ „Vertrouwt men daarna op de nauwkeurigheid van de critische noten, dan moet de overlevering buitengewoon constant genoemd en de handschriften als verrassend nauwkeurige afschriften gekenschetst worden, die slechts zeer weinig afwijken van het ons onbekende prototype”, Wulff, den oldjavanske Wirāṭaparwa op dens Sanskrit-original, p. 34.

Java, aan den anderen kant kan zij van gewicht zijn voor de studie van het Mbh. zelve.

Weliswaar zijn er in de Oud-Javaansche parwa's tal van plaatsen aan te wijzen, die een nauwkeurige vertaling zijn te noemen van verzen uit het Mbh. in de een of andere recensie; weliswaar kan men het meerendeel der citaten eveneens terugvinden; dit alles geeft ons echter nog geen verklaring voor de eigenaardige groepeerings van de stof, die afwijkt van die, welke in de thans bestaande Mbh.-edities gevolgd wordt, en den veel geringeren omvang, om nu maar twee van de voornaamste punten van verschil te noemen, die iederen onderzoeker dadelijk in het oog springen.

In 1901 verscheen over dit onderwerp een belangrijke studie van Hazeu¹⁾, waarin op merkwaardige punten van overeenkomst werd gewezen tusschen het Oud-Javaansche Ādip. en een Voor-Indisch geschrift uit de elfde eeuw, de Bhāratamañjarī van Kṣemendra, een zeer sterk verkorte weergeve van het Mbh.²⁾, zooals de naam reeds aangeeft. Hazeu, die dit extract, voor zoover hem dat mogelijk was³⁾, met het oud-Javaansche Ādip. vergeleek in hun beider verhouding tot de Bomb.-editie, vond overeenkomsten in (a) de omissies, (b) de indeeling van den tekst en (c) de eigennamen. Bovendien bleek ook de indeeling in boeken, dus van het geheele (vertaalde) epos dezelfde te zijn als die van de Bhāratamañjarī.

Daar genoemde overeenkomsten moeilijk door het toeval konden zijn ontstaan, moest Hazeu hieruit dus wel opmaken, dat er groote verwantschap had bestaan tusschen den door Kṣemendra gebruikten tekst en dien van den Javaanschen vertaler. Dientengevolge luidde zijn conclusie, dat naar alle waarschijnlijkheid het stamland van het oud-Javaansche Mbh., of althans van het eerste boek, eveneens in Kaçmir, of in ieder geval in N. W. Indië gezocht zou moeten worden. Tevens wees hij op de wenschelijkheid van een dergelijk onderzoek voor de andere parwa's.

Wanneer wij de resultaten van dit onderzoek als vast en onomstootelijk aanvaarden, dan zouden bij een analyse van het Wir.

¹⁾ Het oud-Javaansche Ādiparwa en zijn Sanskr̥t-origineel, Tijdschr. v. I. T., L. en V., dl. 44, 1901.

²⁾ Hoe sterk deze verkorting is blijkt hieruit, dat het Ādip. hier slechts 1500 çloka's telt tegenover 8623 in de Bomb.-editie.

³⁾ Een volledige tekst van de Bhāratamañjarī stond hem immers niet ten dienste. Hij moest zich vergenoegen met de fragmenten gegeven door Bühler en Kirste in hun Contributions to the history of the Mahābhārata, Sitzungsber. d. phil.-hist. Cl. d. K. Ak. d. Wiss. in Wien, Band 127, Abh. XII.

soortgelijke overeenstemmingen aan den dag moeten treden, tenzij we aannemen, dat het origineel hiervan een andere redactie heeft gehad dat datgene, wat aan het Ādip. ten grondslag heeft gelegen.

De vraag nu of we voor het Wir. inderdaad overeenkomsten met Kṣemendra's tekst kunnen vaststellen, is reeds door Wulff in ontkenningen zin beantwoord¹⁾. Gemeenschappelijke omissies van belangrijke passages komen volgens dezen geleerde niet voor. Trouwens ook al zouden deze bij een voortgezet, nauwkeurig onderzoek, hetgeen W. niet noodig achtte, zijn aan te toonen, een groote bewijskracht kan men hieraan toch niet toekennen, wanneer men het sterk samengedrongen karakter van de Bhāratamañjarī in aanmerking neemt.

Ook wat de eigennamen aangaat, zijn, weer volgens W., geen overeenkomsten aan te wijzen²⁾. Slechts in de verdeling van den tekst in hoofdstukken bestaat eenige overeenstemming. De overeenkomst tusschen het Wir., dat 7 hoofdstukken telt³⁾ en de Bhāratamañjarī, die er 6 heeft, bestaat hierin dat in beiden de strijdscènes van Suçarman met Matsyapati en van Arjuna en Uttara met de Kaurava's in twee hoofdstukken zijn gescheiden, in tegenstelling tot de Calc.- en Bomb.-edities, waar deze in één hoofdstuk zijn vereenigd (goharaṇa-parvan). De grens tusschen deze twee hoofdstukken valt in het Wir. en de Bhāratamañjarī echter niet op dezelfde plaats, zoodat ook op dit punt de overeenstemming niet met zekerheid valt te bewijzen. Zoo er al eenige verwantschap heeft bestaan tusschen den tekst, dien Kṣemendra gebruikte en het origineel van het oud-Javaansche Wir., dan is deze toch veel geringer dan die, welke Hazeu voor het Ādip. meende te kunnen bewijzen. Dit bewijs is echter geenszins onaanvechtbaar en wij zullen zien, dat er op de criteria, die Hazeu gebruikte, wel het een en ander valt af te dingen:

1°. Aan het gemeenschappelijk voorkomen van bepaalde omissies is te veel waarde toegekend. We merkten reeds op, dat bij een dergelijk samenpersen van de stof als Kṣemendra gedaan heeft, gemeenschappelijke omissies gemakkelijk kunnen voorkomen, zonder dat hieraan veel gewicht mag worden gehecht. In ieder geval ware het beter geweest om dit criterium niet in de eerste plaats toe te passen.

2°. De indeeling van den tekst in hoofdstukken is tamelijk willekeurig, zooals Hazeu trouwens zelf toegeeft.

1) Wulff, Den oldjavanske Wirātaparwa og dens Sanskrit-original, p. 21, 22.

2) ib.

3) Dat het er oorspronkelijk 8 moeten zijn geweest, wordt door W. overtuigend aangetoond. O.c., p. 52, 53.

3°. De eigennamen, die in vorm gemeenschappelijk van de Bomb.-editie afwijken zijn de volgende:

Bomb.	Adip.	Bhār.
1. Tamsu	Trasnu	Trasu
2. Duṣyanta	Duṣwanta	Duṣvanta
3. Vikunṭhana	Wikuñjana	Vikuñja
4. Jitawatī	Jawatī	Ajirāvati
5. Jānapadī	Jalapadi	Jālapadī

Hierbij kan men opmerken, dat de overeenstemming van 2 niet veel beteekent, aangezien de naam in dezen vorm ook in de Calc.-editie voorkomt¹⁾. Verder is de overeenstemming van 4 weinig overtuigend, zoodat er tenslotte slechts een drietal eigennamen overblijven.

4°. De overeenstemming in de indeeling van het epos in boeken wordt door Hazeu aldus beredeneerd: De Bhāratamañjarī telt, evenals het Mbh., 18 boeken. Het 9e boek (Çalya-parvan) van het Mbh. is echter in de Bhāratamañjarī gesplitst in een Çalya- en een Gadā-parvan, terwijl het Anuçāsana-parvan daarentegen weer in het Çānti-parvan is opgenomen. Evenzoo viel ook in het oud-Javaansche Mbh., volgens de parvasamgraha in het Ādip., het Çalya-parvan uiteen in een Çalya- en een Gadā-parvan; een Anuçāsana-parvan wordt daar echter niet met name genoemd. Op grond van de veronderstelling, dat ook hier het Anuçāsana-parvan een deel zal hebben uitgemaakt van het Çānti-parvan, concludeert Hazeu tot overeenstemming.

W. wijst er in dit verband op²⁾, dat het Anuçāsana-parvan op Java als zelfstandig werk bekend kan zijn geweest evenals dat waarschijnlijk vroeger in Voor-Indië het geval was, voordat het bij het groote epos werd ingelijfd.

De geheele kwestie zal dus voorloopig wel onbeslist moeten blijven.

Ook in dit punt van het betoog vinden we dus geen volkomen zekerheid.

We zien dus hoe ook voor het Ādip. de samenhang of verwantschap met Kṣemendra op goede gronden kan worden bestreden.

Wanneer wij ons thans tot het Wir. wenden, zullen wij ons bepalen tot een bespreking van de resultaten, waartoe W. in zijn reeds eenige malen geciteerde studie is gekomen. Het doel, dat W. zich in deze dissertatie gesteld heeft, heeft hij zelf duidelijk geformuleerd: „het materiaal voor de Mbh.-critiek, dat men door een systematisch onderzoek van het oud-Javaansche Wir. kan verkrijgen, zooveel mogelijk

1) Cf. Sørensen, p. 280, s.v.

2) O.C., p. 26.

gereed te maken voor het gebruik bij het Mbh.-onderzoek¹⁾”. Hij wil zijn arbeid dan ook slechts beschouwd zien als een „Vorarbeit” en spreekt de hoop uit in een tweede deel de definitieve resultaten te geven van de systematische vergelijking van den oud-Javaanschen tekst met de Calc.-editie en den Zuid-Indischen tekst²⁾, waardoor ook vele moeilijkheden van den Javaanschen tekst zouden kunnen worden opgelost. Gaat het dus in het eerste deel feitelijk om het Voor-Indische Mbh. zelf, tot welker critiek de oud-Javaansche vertaling nieuw materiaal kan verschaffen, in het tweede deel zou meer aandacht aan den Javaanschen tekst en zijn problemen geschonken worden.

Dit tweede deel is intusschen nooit verschenen en in zooverre kan deze uitgave, die op een nauwkeurige vergelijking met den Skr. tekst is gebaseerd, als een aanvulling op W.'s, overigens voortreffelijken, arbeid gelden.

Het behoeft na het voorgaande dus geen verwondering te wekken, dat we in W.'s werk naar volkomen positieve conclusie's omtrent de herkomst en den aard van het origineel van het oud-Javaansche Wir., vergeefs zoeken. Toch spreekt hij zich bij de behandeling van de vraag met welke recensie de oud-Javaansche vertaling de meeste verwantschap vertoont, de Noordelijke, dan wel de Zuidelijke, uit ten gunste van de Noordelijke recensie³⁾. In dit opzicht staat Utgikar tegenover hem, die ervan overtuigd is, dat de Javaansche vertaling gemaakt is naar de Zuidelijke recensie van het Virāṭaparvan⁴⁾. Deze meening is waarschijnlijk gebaseerd op de citaten, waarvan er inderdaad 12 uitsluitend in de Zuidelijke recensie voorkomen. Aan den anderen kant zijn er echter 12 andere citaten⁵⁾, die in beide recensies

¹⁾ O.c., p. 9.

²⁾ Met Zuid-Indischen tekst bedoelt hij den door T. R. Krishnacharya en T. R. Vyasacharya uitgegeven tekst, bekend als de Kumbhakonum-editie.

³⁾ „In de fragmenten, die het Wirāṭaparwa gemeenschappelijk heeft met beide Indische recensies stemt het in 69 gevallen overeen met de Noordelijke in tegenstelling tot de Zuidelijke, maar slechts in 17 gevallen met de Zuidelijke in tegenstelling tot de Noordelijke, en de afwijkingen van het Wirāṭaparwa in de Zuidelijke recensie zijn vaker dan die in de Noordelijke kwalitatief van belang. De bron van het Wirāṭaparwa staat dus, wat den woordelijken inhoud van de afzonderlijke verzen aangaat, de Noordelijke tekstgroep aanzienlijk nader dan de Zuidelijke, hetgeen een nadere verwantschapsverhouding tusschen het Wirāṭaparwa en de Noord-Indische recensie kan beteekenen, of wel dat de Zuid-Indische secundair sterker is veranderd”. O.c., p. 13.

⁴⁾ Utgikar, Virāṭaparvan, Intro., p. XIII. De studie waarin hij deze meening toelicht en verdedigt (Annals Bhandarkar Institute, Vol. II, p. 167 vgg.) heb ik tot mijn spijt niet in handen kunnen krijgen.

⁵⁾ Deze getallen zijn voorloopig, de tekst van Jb biedt op dit punt niet voldoende zekerheid.

ontbreken, evenals in den Javaanschen tekst tal van plaatsen voorkomen, waarvan het origineel in geen der beide recensies is terug te vinden. Op grond van dit alles is het voorzichtige eindoordeel van W., dat het origineel van het Wir, in de eerste plaats eenigszins op zichzelf staat, terwijl de twee Indische recensies onderling nauwer verwant zijn¹⁾” voorshands te verkiezen.

Hoe het ook zij, het zal een ieder duidelijk zijn, dat het laatste woord in deze netelige kwestie nog niet gesproken is. Wellicht dat het Wir, wanneer het eenmaal in zijn geheel is uitgegeven, gelegenheid biedt het oordeel van W. te herzien, wellicht ook dat een verdere en diepere bestudeering der andere parwa's, dieper dan totnutoe het geval was, meer licht kan werpen op de herkomst van het origineel.

De Taal.

In het volgende zullen wij de aandacht vestigen op enkele grammatische details, die of karakteristiek zijn voor dit taaleigen, of wel mij om andere redenen vermeldenswaard voorkomen²⁾.

Persoonlijke voornaamwoorden.

Voor de eerste persoon enkel- en meervoud wordt zoo nu en dan *pwangkulun* gebruikt: *tahan hanâmarasane pwangkulun*, *bheda sangke rasika* (22, 5); *pwangkulun gopâla kalih siki* (85, 8).

Het komt echter ook veelvuldig voor ter aanduiding van de derde persoon enkel- en meervoud: *apan atyanta mahādurlabha ny ambĕk ni pwangkulun* (25, 18); *pĕjah pwangkulun sūtaputra kabeh* (41, 13).

Eénmaal vinden we voor de tweede persoon enkelvoud *rĕsun* gebruikt: *rĕsun pwa gumantya sārathi* (57, 35).

Wat de verkorte persoonlijke voornaamwoorden aangaat, heb ik 4 maal *r* gevonden ter aanduiding van de tweede persoon: *tarmolaha patnīghāra mahādewī Sudeṣṇā* (7, 4); *nghulun ibu tar wĕnang kasah de nira* (34, 1); *kunang marga ni tar wĕnang kumĕlakĕn ing lara* (34, 23); *ngke kitār walĕsāsih nira ri kita* (49, 24).

Aangezien we het overigens regelmatig voor de derde persoon gebruikt zien, is het niet uitgesloten, dat we hier met vergissingen hebben te doen.

¹⁾ O.c., p. 13.

²⁾ De cijfers na 43 verwijzen naar de uitgave van Juynboll.

Voegwoorden.

N is vrijwel het eenige voegwoord, waarvan dan ook een zeer druk gebruik gemaakt wordt en dat tal van beteekenismogelijkheden in zich bergt. Na bepaalde uitdrukkingen als *matangnya*, *sěděngnya*, *sabari-nya*, *tělasnya*, wordt het vooral gebruikt — noodzakelijk is dit echter niet, de *n* kan hier ook ontbreken. Met sommige woorden als *ya*, *ta*, *apa*, *yatanya*, *yadyapi*, is het samengesmolten tot één geheel. Dat het hiermee nog geen onverbrekkelijk geheel vormt, maar dat de *n* ook dan nog als afzonderlijk bestanddeel geyoeld wordt, zou kunnen blijken uit *apayan* en *ya tan*. Men vindt echter vlak na elkaar *ya tan* en *yan tan* (16, 14, 15) en verder ook *apan tan*, *yatanyan tan*, *marapwan tan*, *yadyapin yan* enz.

Na *n* treedt geen nasaleering op: ling nira *n* pajar-ajar irikang rare anghwan kabeh (11, 10); *tan* pangrěngö wr̥tta (42, 6). *Tanpa*, dat immers aan dit verschijnsel zijn ontstaan te danken heeft, komt als zelfstandig voorzetsel reeds voor, al is het nog betrekkelijk zeldzaam: *alaṇḍung tanpa pramāṇa* (2, 11); *nda tanpa pahiděp sang Kicaka* (24, 8); in het laatste voorbeeld zou *tan pahiděp* veel normaler zijn.

Naast *n* vinden we *an* gebruikt zonder eenig merkbaar onderscheid: sampun kṛtasamaya an . . . an strī sakaṇṭaka gati ning pinakanghulun (26, 22); *yatanyan karěngwana* . . . an prasiddha kalyāna mitra . . . (13, 27). Ook *yan* is hieraan gelijkwaardig; zoo vinden we kort na elkaar in eenzelfde verband *n*, *an* en *yan* gebruikt: *majara ta patik haji n kěḍi dewi Dropadi* (6, 3); *majar ta nghulun an makabrāhmaṇa mahārāja Yudhiṣṭhira nguni* (', 9); *majara ta nghulun yan sārathi rahadyan sanghulun* (6, 11).

Meermalen vinden we *n* slechts gebruikt om nadruk te leggen: *samangkana çrī mahārāja n tan asāntwa* (36, 22); *iningět-ingět pwākāra nikang muka, an kadi candrāharas lawan nila jalada* (29, 21); *irika ta sira n tama yan mangkana* (8, 11); *ngkana ta dewi Dropadi n pojar ing mahārāja Yudhiṣṭhira* (10, 14).

Tenslotte vermelden we nog een ander, moeilijker te verklaren gebruik van *n* in *hanan*: *hanan kady apuy karuruban bhasma* (12, 8); *hanan kadi gajakāminī parěk mangharas ri lambung rāja gajendra* (30, 19); *hanan kadi gunung malaku-laku* (47, 22); *hanan kadi çabda ning garudānglayang ring ākāça* (64, 17). Functie en beteekenis van *n* zijn hier niet geheel duidelijk.

1) Dit is niet het door Kern behandelde *hanan*, cf. V. G., VIII, p. 260.

Modale imperatief.

Deze heb ik slechts éénmaal aangetroffen: den kady asih rakryan i nghulun ikana (82, 30).

Substantiveering.

Substantiveeringsconstructies komen veelvuldig voor. Zij worden gevormd met de hulpwoorden *de*, *tēkap*, *nggwan* en *ulih*, verbonden met een persoonlijk voornaamwoord of andere persoonsaanduiding. In zooverre onderscheidt de substantiveering zich van soortgelijke constructies in het nieuw-Javaansch, dat zij ook zonder eenige persoonsaanduiding op kan treden¹⁾. Wij geven eerst eenige voorbeelden van gewone, persoonlijke substantiveeringen: sira ta samangkana tibra de nira manghanakēn tapa (1, 15); çuddhi ta de nira rumēngō kawarṇan sang Pāṇḍawa (2, 10); yatanyan saphala de haji tumonton lēkas patik haji (20, 5). Grooter moeilijkheden biedt de volgende constructie: sanyāsāmigrahekana si Kīcaka mānah raka rakryan nguni harah de ni nghulun tumon kita pinaribhūtanya (33, 18). Men vraagt zich af, waartoe de substantiveering hier dient. Duidelijker ware de bedoeling immers uit te drukken met *n tumon*. Als voorbeelden van onpersoonlijke substantiveering mogen dienen: duga-duga matutapadan²⁾ de ning macarita (3, 8); kaywa tātīçaya de ning maguywaguywan (9, 2); kumwa de ning ameta wrtta ning Pāṇḍawa (43, 37); haywāngajarakēn mūlya saha prawandātah de ning manguktakēna çabda (8, 31). Als „half onpersoonlijk” zouden we kunnen kenschetsen: syapa ya wwang bisāweh ujar gangsul matangnya n kita tibra de ning manangis (29, 25).

Tenslotte vinden we *de* nog gebruikt in enkele gevallen, waarin wij van een substantiveering moeilijk kunnen spreken, waarin het echter evenmin den agens aanduidt: yadyapi denya wallabha tuwi (8, 16); brāhmaṇa kalyāna mitra mahārāja Yudhiṣṭhira de mami (13, 8). *De* geeft hier eenvoudig een toestand aan en is hier te vergelijken met *gati* (waarover straks).

Tēkap ter aanduiding van den agens komt zeer veel voor. Als hulpwoord bij de substantiveering wordt het slechts betrekkelijk weinig gebruikt: yatanyan wistara tēkap ni pinakanghulun manghiḍēp carita (3, 1). Evenals met *de* het geval was, komen ook met *tēkap* een enkele

1) Voor de Korawāçrama heeft Swellengrebel hier ook reeds opgewezen (p. 22*).

2) De beteekenis hiervan staat niet vast, het is echter duidelijk dat het naast duga-duga een nadere bepaling van de wijze van verhalen moet bevatten.

maal onpersoonlijke substantiveeringen voor: apa ya tan pingrwana kari tēkap ing magawe cāra sūkṣma (42, 31); parasparopasarpaṇa tēkap ning mangēn-angēn (43, 21).

Nog zeldzamer is *nggwan*. Ik kan hiervan slechts één voorbeeld geven en wel gebruikt zonder persoonsaanduiding: maharddhika ta nggwan wruh ing cāstrāgama (44, 5).

Ulih heeft soms nog duidelijk de beteekenis »wat verkregen is«, zoo bijv. in: mas mani rājayogya ulih nirāmēnang waneh (19, 3). Gewone substantiveering zien we in: sapalagan ulih nira lumaku (10, 24); pira kunang ulih nira lumampah (10, 20); pira kunang ulih nikang ratha lumaku (55, 20).

Volgens Kern¹⁾, zouden ook met *gati* substantiveeringen gevormd worden. Voor het Wirāṭaparwa gaat deze bewering niet op. Echte substantiveeringen met *gati* heb ik niet aangetroffen. Een schijnbare substantiveering is bijv.: Serandhrī muwah mantuk ngke ring kaḍatwan gati ning pwangkulun (41, 15). *Gati*, dat weer te geven is met »toestand, staat« dient meestal alleen ter omschrijving en kan vaak zonder ernstige schade voor het zinsverband gemist worden:an strī sakaṇṭaka gati ning pinakanghulun (26, 24); tēlas kṛṭasan-mata gati sang Sahadewa (18, 3). In zooverre kan men *gati* vergelijken met een woord als *angga*, dat ook als omschrijving dienst doet en eveneens min of meer overbodig is: tan brāhmaṇa paramārthāṅga nira (12, 14); Awas tāṅga nira tan ahuripa (33, 32).

De Stijl.

De tekst van het Wirāṭaparwa (en trouwens ook van de andere parwa's) bestaat uit vier tamelijk uiteenlopende bestanddeelen, die ieder min of meer een eigen stijl vertoonen, nl. (a) de verhalende en beschrijvende gedeelten, (b) de dialogen, het grootste en belangrijkste bestanddeel, (c) de citaten en (d) hun paraphrasen.

a. De stijl is over het algemeen bondig, zakelijk en bestaat vaak uit een aaneenschakeling van korte zinnen. Voorbeelden hiervan te geven komt mij overbodig voor. Men kan ze op vele plaatsen in den tekst gemakkelijk vinden. Deze eenvoud van stijl brengt mee, dat de beschrijvende gedeelten vaak helder en gemakkelijk te begrijpen zijn, temeer, daar wij een zekere, episch aandoende eenvormigheid in uitdruktingswijze kunnen opmerken. Zoo worden nieuwe personen onveranderlijk ten tooneele gevoerd met *hana ta*, daden en gebeur-

¹⁾ „Het is in het Kawi te beschouwen als het ontleende aequivalent van 't inheemsche *unggwan*, Jav. *ṅgon*, ook in gevallen waar dit laatste als zoogen. hulpwoord optreedt". Wrs, p. 110.

tenissen worden besloten of gerecapituleerd met (ri) *tēlas(nya)*, de woorden van sprekers met formules als *an mangkana wuwus, lingnya mangkana*. Bepaalde, vaak voorkomende situaties, vereischen ook bepaalde, steeds terugkeerende uitdrukkingen. Wordt een verzoek ingewilligd, dan drukt men dit bij voorkeur uit met *tan wihang*. Bij iemands aankomst leest men vaak *harṣāgirang sang pinaran*. Vergelijkingen worden gaarne ingeleid met *iningēt-ingēt* of *winaswas*. Uitleg of beschrijving vangt men veelal met een vraag aan: anghing apa ta dumeh ning āṇcarya de nira ?(2, 11); apa ta halēp nikang balomijil sangka ring pura? (47, 28); apa ta lwir ni dhwaninya? (64, 15); mapa ta lwir ing lampah nikang kuda humir ratha? (70, 21); apa ta lwir ning rūpa sang Pārthān sēḍeng krodha? (77, 31).

b. Eenigszins in tegenstelling hiermee staan de dialogen, die over het algemeen een ingewikkelder zinsbouw vertoonen en dikwijls moeilijk te verstaan zijn. De oorzaak hiervan zal men wel hierin hebben te zoeken, dat in de verhalende gedeelten juist het meest bekort is, waardoor men dus in zijn stijl grootere vrijheid verkreeg, de dialogen daarentegen het dichtst bij het origineel staan en meer het karakter van een vertaling dragen. Desalniettemin vinden we ook in de dialogen tal van vaste zegswijzen. De vorst wordt steeds aangesproken met *sājñā haji*, zijn bevel wordt immer beantwoord met *tan sangcaya*, zijn instemming of goedkeuring geeft de vorst altijd te kennen met *mangkāku pwa* of *bhāgya ta yan mangkana* (of beide na elkaar). Bezorgden of beangsten stelt men gerust met *pahalarwō angēn-angēnta*.

d. Wat tenslotte den stijl der paraphrasen aangaat, hiervoor geldt uiteraard in nog sterkere mate wat van de dialogen gezegd is. Hoe meer men zich immers beijvert het origineel te benaderen, des te minder zullen de specifiek Javaansche stijl-eigenaardigheden tot hun recht kunnen komen. Inderaad kunnen wij in de paraphrasen, wat woordenkeus en zinsbouw betreft, vaak een sterken invloed van het origineel onderkennen.

De vaststelling van den tekst.

Voor beschrijving en benaming der handschriften verwijs ik naar de uitgave van Juynboll. Tot grondslag van deze uitgave heeft gediend Cod. 4681 van de Leidsche Universiteitsbibliotheek (B). Dit handschrift geeft over het algemeen betere lezingen dan het lontarhandschrift (Cod. 5027 van dezelfde bibliotheek = D), dat aan de vorige uitgave ten grondslag heeft gelegen. Tezamen met Cod. 4682, even-

eens van dezelfde bibliotheek (A), vormt het een aparte groep, vrij scherp gescheiden van de overige zeven handschriften.

De Sanskrit tekst heeft niet alleen voor het herstellen der citaten, doch meermalen ook voor het vaststellen van de juiste lezing, waar de handschriften corrupt of onbetrouwbaar bleken, den doorslag gegeven. Van groot nut is daarbij geweest de uitstekende critische uitgave van het Virāṭaparvan door Utgikar. Slechts dan ben ik overgegaan tot verbetering van den tekst op grond van den Sanskrit tekst, buiten de handschriften om, wanneer met voldoende zekerheid was aan te toonen, dat vertaling en origineel reeds op verschillende andere punten overeenstemden. In de aantekeningen is hiervan steeds rekenschap afgelegd.

De varianten zijn zooveel mogelijk in het critisch apparaat verwerkt. Hierbij is een dergelijk criterium gebruikt als in de uitgave van de Korawāçrama:¹⁾

niet opgenomen zijn verschillen in de handschriften als *a - ma* (praefixen); *d, t, n - d, t, n*; *ng - ng*; *ira, i, ing - nira, ni, ning*; *i - ri*; *i, ri - ing, ring*. In deze en dergelijke gevallen is steeds de lezing van B gevolgd (of A, wanneer dit eerste een lacune vertoonde).

De citaten zijn altijd gegeven in den door B overgeleverden vorm, Den met behulp van Utgikar's uitgave van het Virāṭaparvan herstelden vorm vindt men onder aan de bladzijde in het critisch apparaat²⁾. Alleen bij de citaten, waarvan het origineel niet te vinden was, is de omgekeerde methode gevolgd. De zooveel mogelijk herstelde regels staan in den tekst, de lezing van B (of A) vindt men dan aan den voet van de bladzijde. Het had geen zin om ook van de citaten de variaae lectiones te geven; een uitzondering hierop heb ik alleen gemaakt voor de aanvangsverzen. Aangezien deze waarschijnlijk van Javaansche herkomst zijn, was het immers hier wél noodzakelijk.

¹⁾ Swellengrebel, Korawāçrama, p. 49*.

²⁾ De cijfers verwijzen naar de betreffende adhyāya's en verzen.

TEKST

- 7 *Azighnam astu.*
Çatreyo yastapasyandhakariṣuravanāṣṭa¹⁾ sarlāsānīte²⁾ pe³⁾
punggāyukta⁴⁾ palese⁵⁾ wiçalamasulanīryya⁶⁾ punaḥ kanyakārtha⁷⁾
āpandharmmapratikārajananakuçalo⁸⁾ yastamor ātmaputraḥ
 5 *Kṛṣṇadwaipāyanaḥkhyāṣṭa jayati bhagawān çrotiyānām⁹⁾ wiçeṣa.¹⁰⁾*
 Api ca:
Yasmācçmeti¹¹⁾ guṇaçalitādeya¹²⁾
sadhanavarṣa¹³⁾ çatawirohanassite¹⁴⁾
yadīryazwarṣāmitakāraya¹⁵⁾ tu sa
 10 *çrī Dharmmazwangça tēguh¹⁶⁾ Anantazwikrama.¹⁷⁾*

- Hana sira brahmaṛṣi siddha mahāpuruṣa, anak bhagawān Çakri, çakti manghanakēn tapa, makaphala kasambadanan¹⁸⁾ i pādapangkaja çrī Kaṇṭhanātha. Muwah (hana ta sira)¹⁹⁾ ratnāngganā kṣatriyāngça, makaswabhāwa durgandha çarīra nira. Sira tāmangguhakēn kadadin,
 15 muwah kanyānakḍara²⁰⁾ n huwus kapariğraha²¹⁾ de ning jalu. Sira ta samangkana tībra²²⁾ de nira manghanakēn tapa mwan sang matēmahan çuddha kanyā, (hana tānak)²³⁾ nira laki-laki. (Prasiddhāgawe pāpanāça)²⁴⁾ pramāṇa nira, sang widagdha ri koṣadhan²⁵⁾ i strī kalēkan²⁶⁾ āpaddharma. Sira ta bhagawān Kṛṣṇa Dwaipāyana
 20 ngaran ira, pinakottunga ning wruh ring catur weda. Jaya swabhāwa

¹⁾ CDEH: *°avanāṣṭar*. — ²⁾ CDEGH: *salāsānīte*. — ³⁾ C: *pai*, DGH: *wai*, E: *we*. — ⁴⁾ CDEGH: *°yukto*. — ⁵⁾ A: *palesa*. — ⁶⁾ B: *ontbr. masula*, EGH: *°pasula*, AD: *°niyyar*. — ⁷⁾ A: *kanyakathar*. — ⁸⁾ DEGH: *āpaddharma*, A: *çalo voor: kuçalo*. — ⁹⁾ C: *çrotiyanir*. — ¹⁰⁾ CDEGH: *wiçeṣaḥ*. — ¹¹⁾ DH: *yasmācçrameti*, E: *yasmācçmeti*, G: *yasmāccameti*. — ¹²⁾ DEGH: *cālikadeyā*. — ¹³⁾ A: *sadha*, C: *sarddhāna*, DEGH: *sārdhdhana*. — ¹⁴⁾ C: *çatarohanāṣpīte*, DEGH: *çatarohināṣṣite*. — ¹⁵⁾ A: *yadiyyar*, CDGH: *yaddhairyya*, E: *yaderyya*. — ¹⁶⁾ DEGH: *dēgu*. — ¹⁷⁾ DEGH: *°wikramaḥ*. — ¹⁸⁾ AB: *kasambahanan*, C: *kasēmbahanan*, DE: *kasambahan*, GH: *kasēmbahan*. — ¹⁹⁾ AB: *sira hana si*. — ²⁰⁾ B: *kanyānandara*. — ²¹⁾ ABC: *kayāğraha*. — ²²⁾ ABC: *tībrani*. — ²³⁾ DEG: *hanan tikānak*. — ²⁴⁾ AB: *prasiddha papanā*. — ²⁵⁾ A: *koṣayan*. — ²⁶⁾ C: *kalēkasana*, DEGH: *kalēkasan*.

- ta sira, tan wyabhicāra saprayojana nira. Kunang matangnya n¹⁾ cinarita tattwa²⁾ nira, manggala³⁾ (ning mikēta prakṛta)⁴⁾ nikeng
 8 Wirāṭaparwasangkathā⁵⁾, apan prasiddha⁶⁾ gumaway ikang aṣṭādaṣa-
 5 tan⁷⁾ pamuhara wighnāpraçamana.

(Api ca)¹⁰⁾. Hana ta sira ratu cakrawartī, tan pahingan kottaman ira çṛddhāpagēh inak ning rat ri kāla nira n¹¹⁾ siniwi. Wṛddhi tuwuh ning sarwagaṇa lawan tuwuh ning sarwawīja, makādi
 10 taṇḍulatilamudgaprakāra¹²⁾ apayan¹³⁾ anarawatāwicinna¹⁴⁾ tiba ning hudan¹⁵⁾, alaṇḍung tanpa pramaṇa. Anghing apa ta dumeh ning āçarya de nira? Ri (denya n)¹⁶⁾ tan tuwuh tan pasēwē ripukula, de ning wirya-pratāpa nira, kangkēn warṣa juga. Mahārāja samangkana lwir ning prabhāwa¹⁷⁾ nira, sira ta çrī Dharmawa-
 15 ngga¹⁸⁾ tēguh¹⁹⁾ Anantawikrama ngaran ira. Umilwa manggala ni mangjawakēna²⁰⁾ Byāsamata, yatanyan²¹⁾ sira tēwēka sang kawi n utsāhabuddhi²²⁾, parampara²³⁾ karēngō tēkeng anāgatakāla. Swasti!

Ri tēlas mahārāja Janamejaya pinacaritakēn Āraṇyakaparwa tēkap bhagawān Waiçampāyana, çuddhi ta de nira rumēngō kawarṇan sang
 20 Pāṇḍawa ar tanmolah ring alas, makakāla dwādaçawarṣa²⁴⁾. Irikang we sakatambe pwa ya, muwah magoṣṭi ta sira mwan sang yatiwara, aminta pinacaritakēn Wirāṭaparwa, tumañakēn sāvasthā²⁵⁾ sang Pāṇḍawa rikang trayodaçawarṣa nikang pinakawādi²⁶⁾, ling nira:
 „Sājñā maharṣi, tulusakēna lēba ning jñāna sang paṇḍita, pacarita-
 25 kēna muwah raputu²⁷⁾ mahāmuni.

*Katham Wirāṭanagare mama pūrvavapitamahāḥ
 ajñātawarṣamuṣṭāḥ Duryodhanabhayārditāḥ*²⁸⁾
 Krama ning buyut ning pinakanghulun (çrī Pāṇḍawa hana ring
 Wirāṭapura warṇan²⁹⁾ sang paṇḍita, kāla nirājñātawāsa³⁰⁾³¹⁾,
 30 makanimitta takut nira³²⁾ kawruhana de sang Duryodhana; pūrwa

¹⁾ CDEGH: matang yan. — ²⁾ CDEGH: katattwan. — ³⁾ DEGH: manggalya. — ⁴⁾ D: nimitta prakṛti. — ⁵⁾ AB: ontbr. parwa. — ⁶⁾ A: ya siddha. — ⁷⁾ ABCD: aṣṭaparwa. — ⁸⁾ B: kaçmawan. — ⁹⁾ A: ingev. ya. — ¹⁰⁾ G: ontbr. — ¹¹⁾ A: ontbr. — ¹²⁾ BCE: taṇḍala. — ¹³⁾ C: apaya, GH: apayapan. — ¹⁴⁾ GH: °wicihna. — ¹⁵⁾ A: hudan ya. — ¹⁶⁾ A: denyanya. — ¹⁷⁾ E: pratāpa. — ¹⁸⁾ AB: ontbr. dharma. — ¹⁹⁾ DEH: dēguh, G: dēgu. — ²⁰⁾ DEGH: mangjawa. — ²¹⁾ A: yanyan. — ²²⁾ CDEGH: ingev. mwan. — ²³⁾ ABC: marampara. — ²⁴⁾ ABCDH: daçawarṣa. — ²⁵⁾ E: saswastha. — ²⁶⁾ A: pinakadadi, DEG: wanakawādi. — ²⁷⁾ G: ingev. sang.

²⁸⁾ *Katham Virāṭanagare mama pūrvavapitamahāḥ
 ajñātawarṣamuṣṭāḥ Duryodhanabhayārditāḥ.* I 1

²⁹⁾ DEH: warṇanan, G: warṇana. — ³⁰⁾ de hss.: °jñātawarṣa, DEGH: ning voor: nira. — ³¹⁾ B: defect. — ³²⁾ CDEGH: ingev. n.

(prastāwanā ta)¹⁾ de rahadyan sanghulun rumuhun, yatanyan wistara tēkap ni pinakanghulun manghidēp carita. Kunang sambodhana raputu sang maharṣi, yathābhūta²⁾ tattwa kathānāta³⁾ de rahadyan sanghulun majar-ajara, tan bhūṣaṇana⁴⁾ buddhiracanā,
 9 5 haywenupācṛayan dṛṣṭānta, kawililālāna, (marapwan⁵⁾ enak pagēhnya n pinakanggēh sotan ing parwa, ndan warakṣamakēna⁶⁾ tiki⁷⁾ panēmbah raputu sang paṇḍita⁸⁾”.

„Sājñā haji, tan sangcaya parameṣwara, duga-duga matutapadan⁹⁾ de ning macarita, tan kēnana¹⁰⁾ wakrokti wākya wistara. (Tuhu n)¹¹⁾
 10 (tan trāsanana)¹²⁾ ni kathā juga tan kantuna¹³⁾), yatanyan wēnang ongkaba¹⁴⁾ pustaka, yadyapin yan hana jaya prasangga bhūṣaṇa¹⁵⁾. Rēngwakēna teking kathā de parameṣwara.

I.

I tatkāla ning araṇiharāṇa¹⁶⁾, labdhawara sang Pāṇḍawa ri bhaṭāra Dharma, inanugrahan luputa denyābhiṣāraka¹⁷⁾ kriyā sang
 15 Duryodhana, (mwang inanugrahan ajñāta-wāsa¹⁸⁾ ¹⁹⁾, mogha tan kawruhana²⁰⁾ (kahanan ira)²¹⁾ de sang čata Korawa. Tēlas pwa sira kṛtawara, mantuk ta sira mare Tṛṇawindwācrama, inarpanakēn²²⁾ ikang uswan apuy maṇimaya ri bhagawān Tṛṇawindu. Atēhēr majar-ajar i sakrama nira n kṛtānugraha²³⁾. Harṣa ta sang mahāmuni,
 20 tēke dēngōn sanak čiṣya nira kabeh, paḍāngastungkāra mangācīrwāda. Pira kunang antajinya, magoṣṭi mangālocita²⁴⁾ ta mahārāja Yudhiṣṭhira mwang sang catur Pāṇḍawa, makamanggalya bhagawān Dhomya. Sang Arjuna pinakapratipadya (irikang kāla)²⁵⁾.

„Antēn i nghulun sang Arjuna, tēlas enak²⁶⁾ putus niking²⁷⁾
 25 dwādaṣawarṣa²⁸⁾, pinakakālanta²⁹⁾ tamolaha³⁰⁾ irikang alas. Katiga-wēlas ika warṣa ngaran ike ḍatēng ta³¹⁾ mangke, paramadurgama wiṣṭi, yatanyan pinakapenggyan³²⁾ ing samaya, apan pinakawīṣaya

1) CDEGH: prastāwa ning kathā. — 2) ABC: yathānubhūta. — 3) AB: kathakatah. — 4) DEGH: bhūṣaṇanana. — 5) D: marapwa. — 6) C: ṛta kṣamakēna. — 7) E: iki. — 8) DEH: n atutapadan. — 9) A: kēna. — 10) E: tuhan. — 11) AB: kantačāṇana, H: trasadana. — 12) E: tantuna. — 13) G: ontbr. — 14) DEGH: angongkaba. — 15) ABCD: dūṣana. — 16) AB: aningharāṇa, CDEGH: aniharāṇa. — 17) ADEGH: °abhiṣāraka. — 18) AB: inanugrahajñātakawača, CDEH: inanugrahan jñānakawača. — 19) G: ontbr. — 20) CDEGH: ingev. nira. — 21) CDEGH: asing deča kahanan sang Pāṇḍawa. — 22) AB: inarṣanakēn. — 23) CDEGH: kṛtawarānugraha. — 24) EGH: malocita. — 25) AB: ri sangkāla, C: rikang kāla. — 26) C: ndak. — 27) EGH: iking. — 28) B: kadačawarṣa. — 29) B: pinakālana. — 30) CEGH: tarmolah. — 31) E: ontbr. — 32) DEGH: pinakatanggwan.

ny ajñāta-wāsa¹⁾ ngaran iki, si tan karēngwa tan katona de ning musuh, tan kawruhana de ning parajana. Ya ta matangnya n²⁾ sojar rakryan, ndi tika deça kahyunta, anung yogya panghōthōtananta, ajaranta raka rahadyan sanghulun”.

- 5 „Sājñā haji, haywa kepwan parameçwara! *Yatheccha*. Sakahyunta parana haji, yaya tan kawruhana rahadyan sanghulun de ning sarwaloka³⁾, apan kṛtawara ri bhaṭāra Dharma, inanugrahan kajñāta-wāsan⁴⁾. Matangnya n²⁾ lilā yathāsuka ta pwa parameçwara, ameta deça janapada subhikṣa, akweh⁵⁾ (āsing byasananya⁶⁾).
 10 Mangke lwir nikang deça ramya⁷⁾ ramañiya:
Cedi Maṣṣya Mēcadhurasena Paccera
Dasarna Nawwa Warāstra Alla Alwa Yugandhara
*Kuntivarāstra Anti*⁸⁾.

Samangkana lwir ning paribhoga, pilihana ta ng paribhoga
 15 samangka de sang prabhu”.

- „Antēn i nghulun sang Arjuna, kasungguhan⁹⁾ ujar ny antēn i nghulun an kṛtānugraha kite bhaṭāra Dharma. Kunang hetu ning ahōm agoṣṭi mangke, ikang wwang kṛtālocita ngarannya, durantara juga¹⁰⁾ ya mangguha bhaya. Mangkana phala ning malapkēna
 20 mawiweka pūrwaka, Kunēng kahyun i nghulun Wirāṭapura juga parananta, mahārāja Matsyapati pangāçrayana. Wēnang sira rumakṣe kita, apan¹¹⁾ wwang mahābala wṛddharāja tuwy adharmāçīla¹²⁾ n¹³⁾ tatpara ri sang hyang dharma mwang ri sang hyang āgama, saphala sinewaka ning wwang kadi kita. Mamriha ta ng wwang tuhagaṇa¹⁴⁾
 25 sumiddhakēna¹⁵⁾ swakārya nira, yatanyan agōnga sih nira ri kita. Takarin¹⁶⁾ mangkana nyāya ri hiḍēp raka¹⁷⁾ rakryan”.

„Sājñā haji, ndya teka karmolaha¹⁸⁾ mahārāja, anung sādhana ri hiḍēp haji? Matangnya n¹⁹⁾ mangkana:

- Mṛdu wareṇye hrīmaçwa dharmmaḥ satya ca wikramah*
 30 *rājatwantapasa klišṭaḥ kiṇṇ karasyasiḥ Pāṇḍawah*²⁰⁾.

¹⁾ ABC: jñātawarṣa, DEGH: ajñātawarṣa. — ²⁾ CDEGH: matang yan. —

³⁾ A: loka. — ⁴⁾ AB: kajñātawarṣyan, CDE: kajñātawarṣan, G: najñātawarṣan, H: tajñātawarṣan. — ⁵⁾ DEGH: makweha. — ⁶⁾ AB: asibyananya, DEGH: asibyaçananya. — ⁷⁾ H: ontbr. —

⁸⁾ (*Pāñcālāç*)cedimatsyāçca Çūrasenāḥ Paṭaccarāḥ. I 10b

Daçārṇā Navarāṣṭraṇ ca Mallāḥ Çālva Yugandharāḥ

Kuntirāṣṭraṇ ca (vistirṇaṇ Surāṣṭra) Avantayasa (tathā). I 11

⁹⁾ C: asungguhan. — ¹⁰⁾ EG: ontbr. — ¹¹⁾ C: ontbr. — ¹²⁾ DEFGH: dharmāçīla. — ¹³⁾ CDEG: ontbr. — ¹⁴⁾ AB: tuhwagaṇa. — ¹⁵⁾ G: sumiddha. — ¹⁶⁾ CDEFGH: ingev. ika. — ¹⁷⁾ C: ontbr. — ¹⁸⁾ AB: tarmolaha, CDE FGH: tamolaha. — ¹⁹⁾ CDEFGH: matang yan.

²⁰⁾ *Mṛdurvadānyo hrīmāṃçca dhārmikāḥ satyavikramāḥ*
rājanastapasā klišṭaḥ kiṇṇ karisyasi Pāṇḍava. I 19

Wwang mārḍawa (surūpa kēta)¹⁾ rahadyan sanghulun, makaswa-
bhāwāṅgōṅg²⁾ irang, lud dhārmika mahāçakti, tuwi ratu cakrawartī,
tēlas gumēgō katapasabratan³⁾, ring kapana ta rahadyan sanghulun
wēnanga⁴⁾ kaniṣṭakarmolaha⁵⁾ ri sewaka⁶⁾ ?”

- 5 „Antēku sang Arjuna, kumwa karmarasa⁷⁾ (wawan i nghulun)⁸⁾,
ri hiḍēp ni nghulun, (atēmahana brāhmaṇa nghulun)⁹⁾, makanāma
ng¹⁰⁾ dwija Kangka, makaguṇa ng¹¹⁾ nita caturangga. Umara¹²⁾
ri pasabhān ika¹³⁾ sang prabhu, atēhēr mawwata santēn maṇimaya
waidūrya rājawartaprawāla¹⁴⁾, majar ta nghulun an makabrāh-
maṇa¹⁵⁾ mahārāja Yudhiṣṭhira nguni, linga ni nghulun ry awak ni
10 nghulun¹⁶⁾. Awas giranga nika mahārāja Matsyapati, ri hiḍēp ni
nghulun. Tatan nghulun juga magawaya¹⁷⁾ lilā wyājakarma¹⁸⁾,
11 kapwa mangkanātēn i nghulun kabeh. Kakanta sang Bhīmasena
tañana ni nghulun: ārya Wṛkodara, (mapa kahyun)¹⁹⁾ rakryan
15 kasewakanta²⁰⁾ ri sang prabhu?”

- „Sājñā haji, kumwa ri hiḍēp i patik haji: majara prakēla
madamēl²¹⁾ gangan ri mahārāja Yudhiṣṭhira, rikana linga ni²²⁾
nghulun²³⁾, makangaran Ballawa, sumorakēna sakweh nikang²⁴⁾
prasiddha rahat i damēnya²⁵⁾ gangan ring lagi, mwan karma asing
20 sarwa..... ta²⁶⁾ gawayakēna²⁷⁾ ni nghulun, nguniweh ta ng
kāyawāla, mamērēp²⁸⁾ atarunga madwandwayuddha, asing sinangguh
çūra lāghawa çaktimān ta juga lawana ni nghulun, dadya tāmēluka
singha, barwang, mong²⁹⁾, asing prasiddha galak, anikēpa liman
asing amangkēl³⁰⁾, astam yan sapi, kēbo, kuda, lēmbu. Mangkana
25 pangrahata ni nghulun ring mahārāja Wirāṭa, (mapa ika³¹⁾ sājñā
haji³²⁾, hana karih kēnoha ni pwangkulun?”

„Uḍu antēn i nghulun sang Bhīmasena, yukti dahat de rakryan
mangēn-angēn. Antēn i nghulun sang Arjuna ta³³⁾ gumanty
amintonakēna pratibhāwilāça”.

- 30 „Sājñā haji, nihan kahyun³⁴⁾ iking patik haji, saṇḍhakarūpa³⁵⁾

1) C: surūpaka. — 2) AB: makasobhawa. — 3) H: katapabratan. — 4) C:
wēnang. — 5) AB: kaniṣṭakamolaha. — 6) G: sewakan. — 7) AB: dharmarasa.
— 8) C: papa ni nghulun. — 9) C: ontbr. — 10) A: sang, CDEFGH: ontbr. —
11) E: ontbr. — 12) AB: usara. — 13) CDEFH: ira, G: ontbr. — 14) CDEFG:
°pawala. — 15) C: mahābrahmana. — 16) CDEFGH: mami voor: ni nghulun.
— 17) G: pagawaya. — 18) ABH: waçakarma, CDEFG: wakakarma. —
19) AB: apa makahyun. — 20) CDEFG: kasewakan ika, H: kasewakanta ika.
— 21) ABDEG: madamēlya. — 22) E: ontbr. — 23) CDEFGH: patik haji. —
24) CDFH: ning. — 25) CG: damēlya. — 26) CDEFGH: ontbr. — 27) G:
gawayakēna. — 28) CDEFGH: mapērēp. — 29) B: mwan. — 30) G: amanggēl.
— 31) C: mai, DEF: ma ika voor: mapa ika. — 32) G: ontbr. — 33) A: ontbr.
— 34) CDEFG: ontbr. — 35) ABDEFGH: paṇḍakarūpa, C: paṇḍarūpa.

tēmahana kēdi makasamjñā¹⁾ Wṛhannalā, anguccāraṇakēna²⁾ ng³⁾ mantrākhyāyikā⁴⁾ tarmolahe kanakbyan, marahana strī haji ri gīta-nṛtawāditra. Majara ta patik haji n⁵⁾ kēdi dewī Dropadī, rikana linga patik haji ry awak ni nghulun. Byakta sukāmbēk nika
5 mahārāja⁶⁾, ri hiḍēp ni nghulun”.

„Aum antēn, kēnoh ika daya rakryan. Sang Nakula gumanty awaraha ring wyājakarma. Apābhiprāya rakryan ari?”

„Makawēsa ng⁷⁾ sūta juga patik haji, wihikaneng açwaçikṣā, wruheng kalpaçāstra, tēkeng oṣadhawedyā, pangring-ring kuda,
10 yābhyāsan⁸⁾ patik haji, makanāma Granthika. Majara ta nghulun (yan sārathi rahadyan sanghulun)⁹⁾, rikana linga ning¹⁰⁾ patik haji, palar angdeya¹¹⁾ tṛṣṇa ri¹²⁾ sang prabhu. Ndan yan mangkana ling haji mata (pwa nghulun)¹³⁾”.

„Antēn i nghulun sang Nakula, prajñā dahat kita t pakopāya
15 mangkana. Sang Sahadewa majara waneh¹⁴⁾ keṣṭi¹⁵⁾ sewakan hiḍēpta”.

„Sājñā haji, gopāla-sewaka tapukēn patik haji, makanāma Tanti-pāla, wihikane¹⁶⁾ wilang ning lēmbu sahasra koṭi, widagdha rikang hwanan lawan kapōhanannya, mengēta¹⁷⁾ ri wartāhayu¹⁸⁾. Hana wṛṣabha mahottama lakṣaṇa, sabarinya n kambōha¹⁹⁾ ēyēhnya²⁰⁾ ta
20 juga n dadya manaka ikang strī²¹⁾ tēkapnya, yadyapin yan kēringana²²⁾ tuwi. Ika ta ng wṛṣabha mangkana, yatika²³⁾ kaniçcayakēna patik haji, niyata nikāçcarya ni manah sang prabhu. Majara ta²⁴⁾ patik haji gopāla rahadyan sanghulun ring usāna pinakanghulun²⁵⁾,
12 jāti sang prabhu gorawānumata. Salah (karika ning)²⁶⁾ patik haji?”

25 „Uḍu aringku sang Sahadewa, tonēn dahat ikong²⁷⁾ gupta sewaka, yukti tēmēn, hiḍēp ni nghulun. Dewī Dropadī kawēkas²⁸⁾ apintona²⁹⁾ parijñāna, ndya³⁰⁾ kahyun rakryan ibu, apan apilih ring karma pwa swabhāwa ning kadi kita strī ngarannya, lumud mapēs ta kita rare tuwi, huwus tenaranan³¹⁾ patibrata, aparana ta tan durlabha nikang
30 kaniṣṭakarma kagawayakēna³²⁾ denta”.

— 1) de hss.: sajñā. — 2) G: anguccarakēna. — 3) CDEFGH: ontbr. — 4) CD EFGH: mantrakāyika. — 5) G: ontbr. — 6) CDEFGH: ingev. Wirāta. — 7) CDEFGH: ontbr. — 8) ABH: ya byāsan, C: ya byāsanēn, DEFG: ya byasanan. — 9) C: ontbr. — 10) CDEFGH: ontbr. — 11) AB: adaya. — 12) H: ontbr. — 13) DEGH: pwangkulun. — 14) AB: ingev. majara. — 15) AB: meṣṭi. — 16) CDEFG: wihikana. — 17) CF: meta. — 18) AB: watāhayu. — 19) ABDEH: kambanga, CF: kambaha, G: ambanga. — 20) AB: sēyēhnya. — 21) CDEF: si, G: hasi. — 22) ABDEGH: kērangana, C: kahana, F: kṛta. — 23) G: ya. — 24) G: ontbr. — 25) BC: kanghulun, F: ontbr. — 26) CDEFH: karikan ling, G: karika ling. — 27) AB: iki rikong, G: iko. — 28) AB: ta wēkas. — 29) G: amintona. — 30) CDEFGH: ndi. — 31) AB: tangaranan. — 32) AB: kagawayā.

„Sājñā haji, kumwa, yan i angēna ni citta sang nātha¹⁾, makakarma wruha (mata magandha)²⁾ patik haji, makangaran Serandhri, (tumuha-tuhana ng)³⁾ strī ri⁴⁾ kabinihajyan, makaguṇānggēlung mānghyasana rambut, tarmolaha patnīghāra mahādewī Sudeṣṇā, cetikā dewī Dropadī, rikana pajara⁵⁾ patik haji, panggil angga nika sang rājabhāryāsīha ri pinakanghulun. Mangkana iṣṭi prayojana patik haji”.

„Uḍu aum rari⁶⁾ dewī Dropadī, (ya ta nya)⁷⁾ hayu dahat ika karma senujarakēn rakryan. Tēlas samprayukta (kaku ngaran)⁸⁾ ikang māyāweṣa lawan māyākarma tēkaptā kita⁹⁾ kabeh, pisaningun rat kabeh kawruhana¹⁰⁾ yan Pāṇḍawa kita, matangnya n¹¹⁾ lumampaha juga huwus kita umara ngka ri¹²⁾ Wirāṭapura! Kunang rama rahadyan sanghulun, bhagawān Dhomya, sira ta¹³⁾ mantukeng Pañcālārājya, tanmolaheng mahārāja Drupada, nityaḥagawaya homa prāyaścitta, mrārthanakēna hilanga ni wighnanta (sing saparan)¹⁴⁾. Tumuta teking rare dāsa dāsī kabeh, ika sang gumawayakēn kita gangan ring lagi, nguniweh ta sakweh ni cetī mahādewī Dropadī, milwa teka¹⁵⁾ ri bhagawān kaki! Kunang wadwanta, makādi Sendrāyana, konēnta mareng Dwārawatī ika¹⁶⁾ kabeh, lawan wāhana turangga, makawungan-bawaha¹⁷⁾ ta¹⁸⁾ ḥabda kumwa sowang-sowang: „inaryakēn i patapan Dwetawana¹⁹⁾ sanghulun kabeh de sang Pāṇḍawa, tan wruh sanghulun ri (parana nira)²⁰⁾”. Mangkana linganya yan hanātaña bhagawān kaki, ndānusmarānan tiki saprayojana raputu sang paṇḍita!”

„Sājñā haji, atyanta kēnoh nikang nayopāya hiḍēp bhujangga haji. Kunang pajara rahadyan sanghulun sama sanak, hayo kewala makapanghaḍa-haḍa²¹⁾ guṇa rahadyan sanghulun! Apa ta lwira rahadyan sanghulun masewaka, gamatakēna tekang buddhi ring sarwawastu sarwakriyā.

13 *Wadhite cnāpi waktawyam suhrddhīranurāgibhiḥ*
 30 *atoham api waksyāmi hetumatta nitodhata²²⁾*

1) CDEFGH: prabhu. — 2) B: mata gandha, CDEFGH: mata-mata gandha. — 3) C: tumuha-tuhaneng. — 4) C: ontbr. — 5) F: ontbr. — 6) A: ontbr. — 7) EG: yatanyan. — 8) E: kakungan. — 9) CDEFGH: ontbr. — 10) C: kumawruha, DEFGH: kumawruhana. — 11) CDEFGH: matang yan. — 12) A: ontbr. — 13) G: ontbr. — 14) CDFGH: saparana, E: ontbr. — 15) CDEFGH: teki. — 16) CDEFGH: ontbr. — 17) C: ^obawa. — 18) C: ontbr., DEFGH: ingev. ng. — 19) AB: Detawana. — 20) E: paran ira. — 21) CDEFGH: makapanghaḍa.

22) *Vidite cāpi waktavyam suhrddhīranurāgibhiḥ*
ato 'ham api waksyāmi hetumātram nibodhata.

Lwir ning sinanggahan¹⁾ priyamitra ngarannya, yadyapin tēlas kinaniṣṣayan ikang wastu senujarakēnnya, tathapinujarakēnnya ta rakweka²⁾ muwah, sugyan hana ta lamlama nika sang³⁾ winarah. Rahadyan sanghulun pwa ya ta tēlas engēt ring⁴⁾ lokaprawṛti, ndan
 5 apinēkēta juga rabhujangga haji, apan pitutur mātṛa ngaran iki⁵⁾. Kumwa pajara bhujangga haji, ikang guṇa sewaka ring wwang kadi rahadyan sanghulun prabhu ngarannya, doṣamaya⁶⁾ pinakawaknya. Ya ta matangnya n⁷⁾ yatna sang sewaka.

Nihan ikang kramolahakēna nira, yan tama sang sewaka ri kahanan
 10 ika sang prabhu, manggwana⁸⁾ ton ngamat ikung lawang⁹⁾ rumuhun, katona ta sang prabhu, irika ta sira n tama¹⁰⁾ yan mangkana, tama pwa sira. Haywa wiṣwāsāparēk ring rājadṛwya Wruha ta¹¹⁾ ring yogya palungguhana¹²⁾, tan adōha¹³⁾ parantēn¹⁴⁾ ing hambanya lagi. Tatan tunggangana wāhana sang siniwi, tan¹⁵⁾ palinggiheng
 15 palangka nira, tan pwa tapaka pāduka nira, tan paneka ratha nira, yadyapi denya wallabha tuwi. Lawan ta waneh, haywa mamarah-marāh¹⁶⁾ sang prabhu, ya tan pasangkan tinakwanan. Tan samitra mwang bhāryā ring¹⁷⁾ antahpura. Haywāmithyāwacana. Kadi twang ning wwang ri sang hyang Ćiwāgni, kāla ning yajña atah katwanga¹⁸⁾
 20 nira¹⁹⁾ ri sang siniwi. Haywa tatan prakācakēn sasih nira, tinggalakēna ta ng citta walepa, lawan göng krodha. Ikang priya tika lanojarakēna. Ika ta mārda wāsēm w aguyw atah kramanya. Göngēn ta ng kawidagdhan. Haywa ta ginulang buddhy abwat akaḍat²⁰⁾. Haywāngupēti sang²¹⁾ prasiddha kinatwangan. Haywājēnēk ing
 25 paraparan. Tan prāṇaghātaka. Tumungkulana sukanya juga sang sewaka. Haywāmet pasewakan²²⁾ waneh, (anukūlātah)²³⁾. Haywa²⁴⁾ tan wruh kinasihan. Haywāwērō de ning kawallabhan, tan ginakēnāsing sakahyun sang prabhu. Tan songgwan-unggwana²⁵⁾ lawan kelik nira. Atutātutūreng²⁶⁾ pantikrama. Mangkana yan
 30 lēkas²⁷⁾ anangkil, kahiring-iringātah de sang prabhu, haywa tāngawuryakēn wwang amawa sañjata. Haywāngajarakēn²⁸⁾ mūlya saha prawandātah de ning manguktakēna²⁹⁾ ṣabda, haywa tāmujī

1) CDF: sinanggahan. — 2) G: rakwo. — 3) AB: sa. — 4) CDEFGH: ing. — 5) G: ika. — 6) D: doṣapāya. — 7) CDEFGHI: matang yan. — 8) CDEF
 GHI: manggwa. — 9) de hss.: lawan. — 10) G: ingev. ya. — 11) F: kēta. —
 12) CDEFGHI: ingev. kalingannya. — 13) CDEFGHI: angadōha. — 14) F:
 antēn. — 15) AB: tanpa. — 16) ACF: mamarah. — 17) F: ning. — 18) de
 hss.: atwanga. — 19) AB: ning wwang. — 20) C: ingev. haywakēn pasih nira,
 DEFGHI: ingev. haywakēn sasih nira. — 21) F: ontbr. — 22) -G: ameta
 sewakan. — 23) G: ontbr. — 24) H: haywātah. — 25) CFI: songgwana. —
 26) A: atutūreng. — 27) CDEFGHI: malēkaṣ. — 28) CDEFGHI: angujarakēn.
 — 29) AB: manguttakēna.

kaçūran ira. Haywa mangēn-angēn kalarakēna sang nātha. (Haywā-
maḍa¹⁾ sojar ira. Haywa tātiçaya de ning maguywaguywan. Lawan
ta waneh lwira sang sēwaka, yan hana wwang len kinonkon sang
prabhu, asing salwira²⁾ ning salapnya, ruhunana ika de sang
14 5 sewaka³⁾). Haywa ta surud, yan hana buñcang haji pasuh⁴⁾, bhāra
tan bhāra lwiranya⁵⁾). Haywa jugātilara sotus ni sang siniwi, mwang
tan akingkinga⁶⁾ ring swabhūmi nira, tan onēnga ring strī⁷⁾
kuṭumbi⁸⁾). Sākāra⁹⁾ ning kasyasih tapwa lwira nire harēp sang
prabhu. Haywāmaḍa-maḍani¹⁰⁾ pahyas ning tuhan. Haywa mangē-
10 nakēn¹¹⁾ byāya¹²⁾ irikang¹³⁾ karma tan pakon sang prabhu. Nihan
ta¹⁴⁾ prayolaha sang sewaka, yan hana paweweh sang prabhu yan
wastra mwang bhūṣaṇāsing atah salwiranya, nityaça saṇḍangēn ira
tiki, tan hilanga, makaphalāgawaya santuṣṭa ni citta¹⁵⁾ sang siniwi.
Ika ta ng çila mangkana, yatika¹⁶⁾ damēlēn rahadyan sanghulun,
15 ngkana n sewakeng Wirāṭapura. Kēlakēna rikang kāla satahun¹⁷⁾,
kunang dlaha, yathāsuka rahadyan sanghulun, (yan huwus mantuk
ring Indraprastha, pahalawōn ta de mahārāja”.

„Sājñā bhagawān kaki, atyanta kēnoh ni¹⁸⁾ pitutur bhagawān kaki.

Anuṣiṣṭās su badraṇ te netad wāktasti kaçcana

20 *Kuntim r̥te matarantaḥ Widuraṁ wa mahāpatim*¹⁹⁾

Syapa yogyāmaraha sanghulun²⁰⁾ ring heyopadeya, bheda sangke
rahadyan sanghulun; anghing ibu ni nghulun bhaṭāri. Kuntī, mwang
paman sanghulun²¹⁾ ārya Widura lwir maḍana²²⁾ sang yatiwara.
Kunang pwa deya bhagawān kaki, magawaya ta²³⁾ rahadyan

25 sanghulun²⁴⁾

*jaya swastyāyana*²⁵⁾

manggala sanghulun lumampaha²⁶⁾”.

¹⁾ CDEGHI: haywāmaḍāsing. — ²⁾ CDEFGHI: sakalwira. — ³⁾ F: ontbr. cf. noot 5. — ⁴⁾ G: wasuh. — ⁵⁾ F: vervolgt nu met: haywa jugātilara sotun ta waneh lwira sang sēwaka, yan hana wwang len kinonkon sang prabhu, asing sakalwira ning salapnya ruhunana ika sang sewaka. Haywa ta surud yan hana buñcang haji pusuh, bhāra tan kara lwiranya. — ⁶⁾ G: akingking. — ⁷⁾ A: ontbr. — ⁸⁾ G: ingev. nira. — ⁹⁾ A: satāra. — ¹⁰⁾ G: haywāmaḍani. — ¹¹⁾ CD EGH: manghanakēn, F: mahanakēn. — ¹²⁾ AB: byāyeng, C: byāma. — ¹³⁾ AB: rikang. — ¹⁴⁾ G: ingev. ng. — ¹⁵⁾ C: ontbr. — ¹⁶⁾ AB: yataka. — ¹⁷⁾ E: tahun. — ¹⁸⁾ A: ontbr. —

¹⁹⁾ *Anuṣiṣṭāḥ sma bhadraṇ te naitadvaktāsti kaçcana*

Kuntimr̥te mātaraṇ ca Viduraṇ ca mahāmatim. IV 47.

²⁰⁾ F: ontbr. — ²¹⁾ CDEFGHI: i nghulun. — ²²⁾ CDEFGHI: maḍane. —

²³⁾ CDFHI: ontbr. — ²⁴⁾ CDEFGHI: ingev. ikang.

²⁵⁾ *(yadevānantaraṇ kāryaṇ tadbhavāṅkartumarhātī tāraṇāyāsyā duḥkhasya) prasthānāya jayāya (ca).* IV 48.

²⁶⁾ C: lumpata.

Ling mahārāja Yudhiṣṭhira mangkana, tan wihang bhagawān Dhomya. Lumēkas ta sang Pāṇḍawa mapradakṣina ring pahoman, manibakēna huti ri sang hyang Ćiwāgni, tēke sira mpu sang wṛddhatāpasa pinūja pinaripoṣita.

- 5 Tēlas pwa sira pinagawayakēn prasthānamanggala¹⁾, lumampah ta sira kalima, ng²⁾ kanēm dewī Dropadī. Kapwa ta sira masañjata, mabaddhakawacānampil ĉiwapatra. Tēpi³⁾ ni⁴⁾ Kālindinadī kidul pinakahawan ira. Bhawiṣyati kalungha ta laku nira, adoh saka rikeng alas sangka nira, manghinēp ring giri durga wana⁵⁾ durga. Muwah
10 lumampah ta sira mahawan ring Kurukṣetra, katēngēn ikang deça Pañcāla tēkap nira, kakidul ikang deça Daçarṇa⁶⁾. Ātēng sire
15 Yakṣlloma muwah tēke Ćūrasena. Ri sampun ika ātēng ta sira ri pradeça nikang Wirāta. Amangguh ta sira *janapada* wanwa magōng, ngkana ta dewī Dropadī n⁷⁾ pojar ing mahārāja Yudhiṣṭhira:

- 15 „Sājñā haji, kēlin-kēlin⁸⁾ rantēn haji, katon mara durgama nikang kahawan de haji, tēgalnya panas⁹⁾ alaṇḍung ginantuka, saha lawan karikilnyākas alaṇḍēp, matangnya n¹⁰⁾ sājñā haji, manghinēpa¹¹⁾ ngke¹²⁾ kahyun i nghulun. Sangka yan tibra¹³⁾ mūrchānglih¹⁴⁾ manah rantēn haji, wēlkang kasatan alapa wai tutuk ning pinaka-
20 nghulun, ikang parana¹⁵⁾ tuwi tan adoha dahat¹⁶⁾, mar angga ning¹⁷⁾ pwangkulun¹⁸⁾ wēkas¹⁹⁾”.

- „Uḍu antēnku²⁰⁾ dewī Dropadī, huwus wruh raka rakryan i²¹⁾ nghelta rakryan. Antēn i nghulun sang Dhanañjaya, pangwakēna²²⁾ dewī (Dropadī de ni)²³⁾ rakryan sakarēng, sapalagan²⁴⁾ ulih
25 nira²⁵⁾ lumaku. Kunang kita yan²⁶⁾ meh tēkeng sabhā mēne, ngkana ta sira n salahakēna de rakryan. Pahalawō ta manah ny antēn i nghulun²⁷⁾”.

- Pinangkwaḥēn dewī Dropadī de sang Arjuna. Pira kunang²⁸⁾ ulih nira lumampah²⁹⁾, aparō lwir nikang sabhā nikang Wirāta-nagara. Tinurunakēn ira ta dewī Dropadī³⁰⁾ atēhēr tinuntun ira. Mojar ta mahārāja Yudhiṣṭhira:

1) ABDEFGHI: prasthamanggala, C: prāptamanggala. — 2) CDEFGHI: ontbr. — 3) CDEFGHI: i tēpi. — 4) F: ontbr. — 5) ABCDEFI: nawa. — 6) de hss.: Karpā. — 7) G: ontbr. — 8) AG: kēli-kēlin. — 9) C: wana, DEFGI: wanas. — 10) CDEFGHI: matang yan. — 11) A: panghinēpa. — 12) G: ike. — 13) AB: tiba. — 14) A: anglih mūrcha. — 15) C: para. — 16) CDEFGHI: dahatēn. — 17) CF: ontbr. — 18) CD: pangkulun, F: ngkulun. — 19) CFG: wēkasan. — 20) CDF: antēnkun. — 21) G: ri. — 22) CDEFI: mangkwakēna. — 23) CDEFGI: ontbr. — 24) AB: lapalaganoliḥ. — 25) CDEGHI: ingev. n. — 26) G: ya. — 27) BI: ingev. sājñā haji, namba nghulun, GH: sājñā haji, nambah nghulun. — 28) CDEFGHI: karih. — 29) DEFGHI: n lumaku, C: lumaku. — 30) CDEFGHI: ingev. de sang Arjuna.

„Antên i nghulun sang Arjuna, ðatêng kite sabhâ ning¹⁾ rājadhānī²⁾, tumama ring kaðatwan, donanta huwus. Ndi tikin wēkasakēnanta sañjatanta, apan (katon pagawenta³⁾)⁴⁾ trāsa ring⁵⁾ tuminghal, yadyan Gāṇḍīwa⁶⁾ sañjatanta, baṣama⁷⁾ kita t kawruhana⁸⁾ n⁹⁾ Pāṇḍawa. (Yāwat kita t¹⁰⁾ kinawruhan)¹¹⁾, tāwat (kitānusup ing)¹²⁾ alas. Ya ta matangnya n¹³⁾ hōtakēnāstranta¹⁴⁾ kabeh!”

„Sājñā haji, tan sangçaya parameçwara. Nihan ta ng rangrō ri samīpa nikang çmaçāna, tan pahingan göngnya mwang ruhrnya, sukēt pangnya, mahāgambhīra kuwungnya. Yatiki¹⁵⁾ yogya panghōt-hōtana sañjata, pēngpēngēn (taya wwang)¹⁶⁾ tuminghal”.

An mangkana ling sang Arjuna, ginupta tikang sañjata kabeh. Manek ta sang Nakula irikang¹⁷⁾ çalmaliwrkṣa¹⁸⁾ tinatingan ira ta¹⁹⁾ sarwabhayanaka, makādi ng²⁰⁾ wibhatsa²¹⁾ kunapa, wangke sēḍēng abo hibēkan wuk nanah, marapwan tan (hana marāngipik-ipik)²²⁾. Ri tēlasnya²³⁾ mangkana, lumēkas ta sang Pāṇḍawa mwang dewī Dropadī, sumiddhakēn seṣṭi ning pratijñā nira, analin rūpānalin weṣa ta sira²⁴⁾ wēkasan, (makabhāwa wwang ḍusun)²⁵⁾, wwang²⁶⁾ kuñjadeça, ling (nira n pajar-ajar)²⁷⁾ irikang rare anghwan kabeh.

20 *Jayo Jayanto Wijayo Jayatseno Jayadwālah*
16 *iti guhyāni namani tatre teṣir Yudhiṣṭhiraḥ*²⁸⁾
Pinagawayakēn²⁹⁾ ta sira guhya nāma sowang-sowang, anēhēr angarani³⁰⁾ çarintēn ira sowang-sowang,..... sang Jaya ta ngaran ira, kunang sang Bhīmasena sang Jayanta ngaran ira, sang Arjuna, sang Wijaya ngaran ira, sang Nakula sang Jayatsena ngaran ira, sang Sahadewa sang Jayadwala ngaran ira, ajñātacaryā gati nira. ðatēng ta³¹⁾ sireng Wirāṭarājya, mahārāja Yudhiṣṭhira sira ta tambe ning tumama.

1) G: nikang. — 2) de hss.: rājyadhānī. — 3) G: pagawayanta. — 4) A: kato gawenta. — 5) G: ning. — 6) ABCDEI: kuṇḍaça, F: kuṇḍa, G: kaṇḍaça, H: kubdaça. — 7) AB: biṣama. — 8) F: kinawruhana. — 9) GHI: ontbr. — 10) CD: ontbr. — 11) E: ontbr. — 12) E: kitānusupēng. — 13) CDEFGH: matang yan, I: matang ya. — 14) CDEFGHI: hōthōtakēna. — 15) CDEFGHI: yatike. — 16) CDEFGHI: i taya ning wwang. — 17) ACEF: rikang, DG: ring, I: rika. — 18) B: çalyaliwrkṣa, F: çalaliwrkṣa. — 19) CEF GHI: ingev, ng, D: ontbr. — 20) ACDEFGHI: ontbr. — 21) B: wabhakṣa, C: bhatsa, EG: wibhakṣa. — 22) CDFGHI: hanomara°, E: hanāngipik-ipik. — 23) DEFGHI: ingev. n. — 24) CDEFGHI: sire. — 25) A: ontbr. — 26) A: mwang. — 27) G: ny ajar-ajar.

28) *Jayo Jayanto Wijayo Jayatseno Jayadwālah*

iti guhyāni nāmāni teṣāṃ cakre Yudhiṣṭhiraḥ. V 34.

29) B: pinakagawayakēn. — 30) E: angani, G: ari. — 31) E: ontbr.

II.

- Atha sēḍēng nira n¹⁾ prāpta ri lawangan²⁾ ing rājya sang dwija Kangka, katon ta mahārāja Matsyapati de nira, malungguh ring singhāsana, pinatangkilakēn ing bhaṭa mantri³⁾ mwan watēk⁴⁾ taṇḍa rakryan. Sakaton mahārāja Wirāta de nira, masö ta sira⁵⁾
- 5 makapawwat ikang santēn waidūrya maṇimaya, saha lawan pasaginya⁶⁾ nāgadanta. Iningēt-ingēt pwa rūpa mahārāja Yudhiṣṭhira n pakaweṣa brāhmaṇa, an kady Āditya kasahaban megha lwir nikang kaprabhun ika ri sira. Hanan kady apuy karuruban bhasma, atyanta weṣamya⁷⁾ nika rūpa ri sira. Kapuhan ta mahārāja Wirāta de nira. Ya ta
- 10 matangnya n⁸⁾ atakwan i sang brāhmaṇa purohita sang munggwing samīpa nira:

- „Sojar mpu ḍang hyang makabehan, brāhmaṇāparan rasiki hañar ḍatēng ngke deḍanta? Kabhinawāḥcarya tāngēn-angēn i nghulun tumon⁹⁾ sira. Ndan halēpa tan brāhmaṇa paramārthāngga nira. Ratu
- 15 mahāpuruṣa juga pangādeḍa ni nghulun. Ri samangkananya tan pabhūṣaṇa, lawan tan hana kawulānghapitakēn sira¹⁰⁾ patharaṇa. Ndan mogha gorawātwan juga¹¹⁾ ngwang i sira, tatan sigasigun parēk ri kahanan i nghulun kadi lila ni hangsa n pareng talaga jugāmbēk nira”.

- 20 An mangkana kapuhan mahārāja Matsyapati, mojar ta sang dwija (Kangka n iri)¹²⁾ sira n pangāñjali:

„Sājñā haji, brāhmaṇa daridra kami, ahyun tarmolaha ngke samīpa sang prabhu, tumaḍah anugraha¹³⁾ sang nātha”.

- „Uḍu aum aum mpu ḍang hyang, tijabhāgya¹⁴⁾ ta yan mangkana.
- 17 25 Matakwana ta nghulun ri sang brāhmaṇa: *Kā saññā* (Syapa nāma sang brāhmaṇa)¹⁵⁾? Mahārāja mapa ta sang¹⁶⁾ makabrāhmaṇa (rahadyan sanghulun)¹⁷⁾?

*Wimayādhagataḥ*¹⁸⁾.

Ndi tikang¹⁹⁾ deḍa sinangka ni tēka ngke deḍa sanghulun?

- 30 *Gotraṇca nāmāpi*²⁰⁾.

1) C: ontbr. — 2) A: watangan. — 3) AB: mantri, G: taṇḍa mantri. —

4) G: ontbr. — 5) G: sira n. — 6) C: saginya. — 7) CDEFGHI: weṣa somya.

8) CDEFGHI: matang yan. — 9) E: ingev. i. — 10) G: ingev. mwan. —

11) G: ontbr. — 12) A: kangkak hi, CDEFHI: kangkan hi, G: kangka hi. —

13) G: anugrahan. — 14) AB: tibhāgya. — 15) AB: ontbr., CDEFGHI: ingev.

sājñā. — 16) AB: mahārājapata. — 17) G: nghulun. — 18) (*Kasyasi rājño*)

viṣayādhagataḥ. VI 10b. — 19) A: tekang. — 20) *Gotraṇ ca nāmāpi*. VI 10 c.

- Gotrāryāpa¹⁾ ta sang brāhmaṇa, (nāma ning gotra sanghulun)²⁾.
*Saṣṭwa tatwataḥ*³⁾
 Duga-duganata sanghulun warahēn⁴⁾!
*Kiñcapicṣīlpantāra widyate yaṇi*⁵⁾.
- 5 Mwang aparana tika⁶⁾ kawidagdhan sang brāhmaṇa?"
 „Sājñā haji, (mangkāku pwa)⁷⁾ patakwan sang prabhu⁸⁾:
*Yudhiṣṭhiraspaśamuham puraṣakā*⁹⁾
 Brāhmaṇa kalyāna mitra mahārāja Yudhiṣṭhira de mami.
*Weyagrapādyah purarasmī brāhmaṇaḥ*¹⁰⁾
- 10 Gotra Weyāgrapādyā kami.
*Akṣan pravaktung kusalosmi denikā*¹¹⁾.
 Kawidagdhan mami nita caturangga.
*Namnāsa Kangketi*¹²⁾.
 Nahan matangnya n¹³⁾ dwija Kangkāran mami”.
- 15 „Uḍu aum aum mpu ḍang hyang, tarmolaheng¹⁴⁾ kaḍatwan i
 nghulun sang dwija. Makaswabhāwa rāga ring nita kēta¹⁵⁾ nghulun,
 matangnya n¹³⁾ sang brāhmaṇa toh marahana riking¹⁶⁾ nita ring
 sawirāṭa¹⁷⁾!”
 „Sājñā haji, kumwa kahyun rabrāhmaṇa¹⁸⁾ haji: yan hana
- 20 wwang kalah anita de mami, haywa juga yānahur ika sakalahnya.
 Mangkanānugraha haji ri kami”.
- „Uḍu sang brāhmaṇa, alpawastu dahat iking pininta sang dwija.
 Tatan mangkana kahyun i nghulun pintan¹⁹⁾ sang brāhmaṇa
 ri nghulun. Yan hana wwang tan padoṣa ri nghulun, ndan
- 25 kahyunta kahilangakēna ya, (dadya nghulun mējahana ya)²⁰⁾.
 Mwang yan hana brāhmaṇa katyāgan kahyunta usēn²¹⁾, nghulun
 uminggatakēna ya, yatanyan²²⁾ karēngwana ning²³⁾ brāhmaṇa ring
 deḥantara an prasiddha kalyāna mitra pinakapraṇawa iḥwara ri
 nghulun. Haywa ta sang brāhmaṇa sangcaya ring bhinukti, tan dadya
- 30 tan wēnga ta pwa babahan i nghulun, yan tēka sang brāhmaṇa.
 Mangkana yan hana pariwāra sang brāhmaṇa, pamintakēna

1) G: hetrāryāpa. — 2) AB: mwang sang apa tatapa ri nāma rahadyan sanghulun. G: nāma ni nghulum. — 3) *Ṣaṣṭwa tatwataḥ*. VI 10c. — 4) CDEFGHI: warahanta. — 5) *Kiñcāpi cīlpam tava vidyate kṛtam*. VI 10d. — 6) CDEFGHI: ta. — 7) EG: mangka kumwa. — 8) EG: ingev. tumadāḥ anugraha sang prabhu. — 9) *Yudhiṣṭhiraspaśamamah purā sakḥa*. VI 11a. — 10) *Vaiyāghrapādyah punarasmī brāhmaṇaḥ*. VI 11b. — 11) *Akṣanpravaptum kuṣalosmi devane*. VI 11c. — 12) *Kaṇketi nānmāsmi*. VI 11d. — 13) CDEFGHI: matang yan. — 14) C: tarmolahi. — 15) C: ta, DEFGHI: ontbr. — 16) H: ring. — 17) H: Wīrāṭa. — 18) CE: brāhmaṇa. — 19) G: pininta. — 20) F: ontbr. — 21) F: usan. — 22) F: yata. — 23) A: si, CDEFGHI: sing.

sakahyunnya¹⁾, yaya nghulun tan atəngəterika²⁾. Haywa ta sang brāhmaṇa dwa³⁾ ri nghulun!"

- 18 An mangkana wuwus mahārāja Matsyapati, harṣa ta sang dwija Kangka, tēlas winūrṣiteng sarwakoça. Ḍatəng teka sang Bhīmasena
5 anginḍit irus walakap awēḍihan nīlāmbara. Sakaton⁴⁾ mahārāja Matsyapati ri sang Wṛkodara, atiwismaya tikāmbək nira. Kinon ira tikang wwang sumāntwa sang Jayasena:

- „Anakku kong janapada, toh sāntwa ikang wwang hañar ḍatəng⁵⁾! Tan pahingan kētābhirāmanya sampūrṇa lakṣaṇa singhākṛti, gan-
10 dharwarāja karika, Indrāngawatāra kunang. Yan hana wwang menaka⁶⁾ pangawruhnya, tan dadya tan dēmakanāsing⁷⁾ sakahyun⁸⁾”.

- An⁹⁾ mangkana wuwus mahārāja Matsyapati, malayu tekang wwang janapada, mujarakən sapangutus mahārāja Matsyapati. Garjita sang Bhīma mangsö ta sira majar-ajar¹⁰⁾ ing mahārāja
15 Wirāta:

„Sājñā haji, çūdrajanma patik haji, makangaran si Ballawa, apan makaguṇa¹¹⁾ prakēlādamēl gangan”.

- „Uḍu, atyantāsambhawa rūpanta, tan hana çūdra mangko¹²⁾ prawṛtinya. Sākṣāt Indra rūpa kita, lwir tan adoha çri lawan kaçaktin
20 ri kita”.

- „Tam¹³⁾ sājñā haji, jējėkan¹⁴⁾ mahārāja Yudhiṣṭhira pinaka-nghulun, (kabayan ing)¹⁵⁾ paganganan. Kunang yan hana maḍani¹⁶⁾ kaçaktin patik haji ring guṇâpērēp-atarunga¹⁷⁾, tan dadya patik haji langghya ya, mon liman, singha, barwang, mong¹⁸⁾, sâwakanya juga
25 n tangkėpakēna”.

„Kapuhan dahat nghulun denta sang Ballawa. An tamolah ta kita ngke pangėlan sanghulun, tan dadya nghulun tan paweha ri kita pangadėg-adėgananta¹⁹⁾. Ikang wwang ring pangėlan kabeh, yati-kāngjurwa²⁰⁾ ri kita”.

- 30 Tēlas ika mangkana sang Bhīma de mahārāja Matsyapati, tadanantara ḍatəng ta²¹⁾ sang Arjuna. Tan pahingan halėp nira, (strīweṣa²²⁾ pinakalėngkāra nira)²³⁾ anguray gelung akilāmiwir²⁴⁾ bāhu kalih. Kabhinawāngėn-angėn mahārāja Matsyapati de nira,

1) C: sakahyun. — 2) CEG: atəngəteriya. — 3) A: doh, B: do. — 4) CDE FGHI: satinon. — 5) A: ingev. toh nya ta ya, CDEFGHI: ton ya ta ya. — 6) E: mehanaka, F: meka. — 7) G: dēmaka. — 8) DEFGHI: sakahyunnya. — 9) F: ontbr. — 10) CD: majar. — 11) CDEGHI: makaguṇa ng. — 12) G: mangke. — 13) CDEFGHI: ontbr. — 14) H: jējėk. — 15) C: kabaya. — 16) EG: hanāmaḍani. — 17) E: atarung. — 18) A: ontbr., CDEFGHI: wyāghra. — 19) C: pakadėgadėgadanta. — 20) EG: yatikājurwa. — 21) HI: ontbr. — 22) C: strīwoga. — 23) G: ontbr. — 24) CDF: akilāmiwi, G: akilāmiwiwi.

anënggah¹⁾ wwang aparan²⁾ iki hañar prāpta³⁾? Adbhutāṭiçaya kēta rūpanya, Indratanaya karike kunang, yan Brahmāsuta kunang, athawa Waiçrawaṇaputra kunang, matangnya n⁴⁾ sulakṣaṇanya, tapwa k-anon wwang (mangkana rūpanya ring lagi)⁵⁾. Kahyunkwirika⁶⁾ ndah wehën mawēḍihana, makawacânggrëgëpa laras mwang warayang, anungganga ring ratha, paḍa-paḍan⁷⁾ lawan tanayangku kabeh, apan tan hana kēḍi mangke⁸⁾ rūpanya rikeng Wirāṭa.

An mangkana tarka mahārāja Matsyādhipa⁹⁾, marëk ta sang Wṛhannalāwarah ri prajojana¹⁰⁾ nira:

- 19 10 „Sājñā haji, ikang makaguṇāṅgigël¹¹⁾ angidung ya¹²⁾ ri mahāsuka ri manah patik haji, apan yenabhyāsa¹³⁾ (inak ambëka ning kadi)¹⁴⁾ patik haji. Apakëṇāṅgigëlakëṇa¹⁵⁾ rantën haji mahādewī mwang marahana ranak haji dyah Uttarī ring (kāla guṇa)¹⁶⁾. Kunang nyapan tahan tan wihikana parameçwara, guṇḍik dewī Dropadī
15 pinakanghulun, si Wṛhannalā ngaran patik haji. Matangnya n⁴⁾ si Wṛhannalā panëlah nikang wwang kabeh: wṛhat¹⁷⁾ ngaran ing paripūrṇa, nala ngaran ing dr̥wya. Hana pwa wwang mastungkāra rūpa patik haji, yatika mogha wṛddhi sapaniskāra ning dr̥wyanya¹⁸⁾. Tasmāt, nahan ta¹⁹⁾ matangnya n⁴⁾ si Wṛhannalā ngaran patik haji,
20 ri wihikana sang prabhu”.

„Uḍuh (mangkāku pwa)²⁰⁾, sang Wṛhannalā, atyanta girang ny angën-angën i nghulun denta, at tamolah²¹⁾ ta kita ring kanakbyan, yaya nghulun maweha²²⁾ sakahyunta”.

- Huwus kinagorawan sang Dhanañjaya, muwah ḍatëng pwa dewī²³⁾
25 Dropadī, (anguray aluput)²⁴⁾ keçapāça, akenken kṛṣṇāmbārāṇikēli²⁵⁾, makaweṣa weṣa²⁶⁾ ning ceṭi pragandha. Sināntwa ta sira de ning wadwa paricārikā dewī Sudeṣṇā. Majar ta sira n pakangaran²⁷⁾ Serandhrī. Serandhrī²⁸⁾ ngaran ing sarwawastu mawangi²⁹⁾. Tasyā çilpam. Yatiki³⁰⁾ widyā³¹⁾ nira. Tasmāt, nahan sang Serandhrī.

1) ED: anangguh, GHI: ananggah. — 2) A: amaran. — 3) AB: prāpti. — 4) CD EFGHI: matang yan. — 5) B: mangkana tarka mahārāja Matsyapati taya rūpanya wwang ring lagi, CDEFGHI: mangkanāku ring lagi. — 6) CEFHI: kahyunkwiriki, G: kahyunniriki. — 7) ACEG: paḍa-paḍa, C: ingev: kēta. — 8) E: mangka. — 9) ACDEFGHI: Matsyapati. — 10) G: saprayojana. — 11) C: mahāguṇa. — 12) AB: yo, CDEFGHI: ywa. — 13) CDEFGHI: ywen abhyāsan. — 14) C: inak ambëkanaka ningkëning, G: ontbr. kadi. — 15) H: °angigëla. — 16) G: kalāṇa. — 17) AB: wṛhata. — 18) AB: dr̥byanya. — 19) G: ontbr. nahan ta. — 20) E: mangka kumwa, F: mangkanāku pwa. — 21) G: tamolaha. — 22) CDEFGHI: mawehāsing. — 23) B: ontbr. — 24) BC DEFHI: angurāluput, G: angure luput. — 25) A: °anikikëli, B: °anikëkëli, G: °abhikëli. — 26) CH: ontbr. — 27) AB: pangaran. — 28) de hss.: Serandhrī wi. — 29) E: mahāwangi. — 30) AB: yati. — 31) de hss.: wida.

Tuminghal pwa dewī Sudeṣṇā, amogha ta sira masih awēlas manah nira. Sināntwa nira ta sang Pāñcālīputrī:

„(Ibu sang Serandhrī¹⁾), toh warah ta²⁾ nghulun duga-duga! Ahale³⁾ kēta kita t pakaweṣa dāsīkrama, apan atyanta paripūrṇa ning⁴⁾ lakṣaṇa ri kita.

*Jayatīndum mukhaṃ tasyā gatir haṃsaṃ smitaṃ śriyaṃ mṛdutaṃ ca latāṃ seyaṃ kathaṃ dāśi bhaviṣyati*⁵⁾

Iko mukanta kēta ya, pisaningun panghiriba⁶⁾ sang hyang Čačāṅka tēkapnya? Mangkana teku⁷⁾ lakunta, sor lilā ning hangsa kāminī⁸⁾

- 10 tēkapnya. Kunang manis ing guyunta, tan pamēnang halēp ning sēkar ing padma tēkapnya, mārḍawa ni gātrāwayawanta ya tāngalahakēn lilā ning latāmañjarī. Ndatan hana wwang mangko lwirnya dadya huluna. Apa (kari kita)⁹⁾ siddha tāpasa widyādharī kunang, athawa strī hyang Indra kunang, ya tan Aruṇa¹⁰⁾ kunang¹¹⁾,
15 mwang yan tan strī bhaṭāra Rudra, sugyan dewī sang hyang Prajāpati kunang?”

„Taṃ sājñā mahādewī,

*Serandhrī tu bhujīṣyāsmi satyaṃ etad wrivimi te*¹²⁾.

- 20 Tuhu-tuhu patik mahādewī Dropadī, ya ta matangnya n¹³⁾ mungup
20 patik mahādewī ring strīguṇa. Hana mata si Mālinīm¹⁴⁾ (pananggih ri patik mahādewī, ri denya n widagdha ngikēt sēkar amatang¹⁵⁾ sarwakusuma”

„Uḍu sang Serandhrī, arddha gigu wēkasan manah ni nghulun iri kita, yak tamolaha kita ri nghulun, katon hyuna mahārāja ri
25 kita¹⁶⁾, awas ta nghulun katampika, basaman¹⁷⁾ marya narapatnī¹⁸⁾. Ndyā¹⁹⁾ wwang jalu²⁰⁾ tan rāga n mulate²¹⁾ kita? Wwang strī tuwi takarin harṣa²²⁾ tumon i kita”

„Sājñā mahādewī, haywa sandeḥa manah mahādewī, yaya tan

¹⁾ F: ontbr. — ²⁾ CDEFGHI: ontbr. — ³⁾ A: halo, B: ahalo. — ⁴⁾ AB: ring. — ⁵⁾ niet in V.P. lezing van B:

Jayatīndumukang tasya gati harṣasmiti śriyaṃ mṛdutaṃ ca latāṃ seyaṃ katan dadi bhaviṣyati.

⁶⁾ AB: pahiriba. — ⁷⁾ H: teka. — ⁸⁾ kamanī, G: kāmī. — ⁹⁾ A: kari ta riki. —

¹⁰⁾ C: Taruṇa, E: Haruḥa, G: Baruṇa. — ¹¹⁾ A: kṣananya. Vervolgt dan met: tapwa k-anon wwang mangkana rūpanya ring lagi (cf. p. 15, 4) en herhaalt dan

van hieraf het voorgaande gedeelte. — ¹²⁾ *Sairandhrī tu bhujīṣyāsmi satyam etad-bravīmi te.* VIII 15b. — ¹³⁾ CDEFGHI: matang yan. — ¹⁴⁾ ABE: hana matan si Mālinīm, CDEFGHI: ahametan Sumālinīm, H: ingev. hana matan si Mālinīm. — ¹⁵⁾ AE: amata. — ¹⁶⁾ CDEFGI: ontbr. — ¹⁷⁾ ABE: basamad. —

¹⁸⁾ AB: narapatmī, CDEFGHI: narapatipatnī. — ¹⁹⁾ CDEFGHI: ingev. ta. —

²⁰⁾ CDEFGHI: jalu-jalu. — ²¹⁾ CDEFHI: wulate, G: hulate. — ²²⁾ CD

FGHI: ingev. n.

dadya raka parameṣwari marigraha pinakanghulun, astam ta yan wwang waneh. Matangnya n¹⁾ mangkana.

*Gandharvapatayo mahyaṃ yuddhanaḥ pañca kamini*²⁾.

- Hana kēta³⁾ jalu ning pinakanghulun, widyādhara sang yowana⁴⁾,
 5 kwehnya limang siki, paripūrṇa ring kaçaktin, yatika⁵⁾ rumakṣa⁶⁾
 pinakanghulun sari-sari. Matangnyasing⁷⁾ tan asampaya⁸⁾, tan
 paweha mangkana cuta⁹⁾ ri nghulun, tan pakona masēhana suku,
 byakta juga karakṣa de¹⁰⁾ ning jalu ni nghulun. Hana pwa
 paribhawāwalepa ri patik mahādewi, paḍa-paḍanya lawan strī sāmānya
 10 ri hiḍēpnnya, awas ta yan pinējahan ring kulēm sinūkṣma kapatinya
 de ning jalu patik mahādewi”.

„Mangkāku pwa sang Serandhrī, bhāgya ta yan mangkana. At¹¹⁾
 tamolah ta kite nghulun, nghulun tan dadyāngawaçakēna ri kita”.

Mangkana pangucap dewi Sudeṣṇā (mwang sang Serandhrī)¹²⁾.

- 15 Paçcāt ḍatēng ta sang Sahadewa, weṣa ning gopāla kēta pari-
 bhāṣānya¹³⁾, mwang ceṣṭanya¹⁴⁾ pinasuk nira. Kinon ta sira marēka
 de nikang wwang tahu molah ring palēmbwan. Tinakwanan ta sira
 de mahārāja Matsyanātha¹⁵⁾ ri sangka nira mwang sang makapari-
 wāre sira, lawan ikang guṇa kawidagdhan ri sira, mwang sādhyā
 20 nira n¹⁶⁾ tēka. Yatika pataṇa mahārāja Matsyādhipa¹⁵⁾. Sumahur
 ta sira:

- „Sājñā haji, gopālānghwan lēmbu mahārāja Dharmātmaja patik
 haji. (Ayuta niyuta¹⁷⁾ kweh nikang lēmbu kinayatnakēn patik
 haji)¹⁸⁾. Tanti pwa (ngaran ing)¹⁹⁾ pasamūha²⁰⁾ nikang²¹⁾ lēmbu,
 25 pāla yatika rinakṣa patik haji. Tasmāt, nahan matangnya n¹⁾
 Tantipāla ngaran ing pinakanghulun. Nihan ta kawidagdhan patik
 haji: yan hana lēmbu huwus manak, sēḍēng manak kunang, yan
 angkēn manaka kunang, wruh patik haji humure sanak nika sowang-
 sowang. Wruh ta²²⁾ pinakanghulun ri tamba nika, nguniweh ri
 30 wilang nika pratidina”.

„(Mangkāku pwa)²³⁾ pakēnanta sang Tantipāla, ndah rahayu
 ta²⁴⁾ yan mangkana, rakṣa lēmbu ni nghulun²⁵⁾ denta. Kunang

1) CDEFGHI: matang yan. — 2) *Gandharvāḥ patayo mahyaṃ yuddhanaḥ pañca bhāmini*. VIII 27b. — 3) G: ta. — 4) AB: yowaka, CDEFGHI: yoga yowana. — 5) I: yatikang. — 6) E: ingev, ng. — 7) CDEFGHI: matang yan asing. — 8) G: asampeya. — 9) G: cutan. — 10) G: ontbr. — 11) F: aha. — 12) F: ontbr. — 13) F: pariraṣanya. — 14) ABCDEFHI: weṣṭanya, G: weṣṭanya. — 15) CDEFGHI: Matsyapati. — 16) G: ontbr. — 17) A: nirwuddha, CF: nihuda, D: niwudhah, Eghi: niwuda. — 18) B: ontbr. — 19) F: ontbr. — 20) C: pasamūhan. — 21) CEFghi: ning. — 22) CDEghi: kēta. — 23) EG: mangkana pwa. — 24) F: ontbr. — 25) CDEFGHI: ingev. yan mangkana.

yan tuhagaṇa kita, hana juga wastu mūlya paweha ni nghulun ri kita".

- 21 Tēlas kṛtasanmata gati¹⁾ sang Sahadewa, gumanti ta sang Nakula tumameng rājya. Tumuluy ring²⁾ kuda, katon pwa ceṣṭākāra nira,
5 kinon ta sira marēka ri samīpa nika sang prabhu. Mojar ta mahārāja Matsyapati:

„kutosi kasyāsi kathan tvamāgataḥ?³⁾

Syapa sangkanta, sang apa makawadwa kita? Apa prayojananta t⁴⁾ pare kami, mwang aparan tikang⁵⁾ prasiddha kawruhta⁶⁾?"

- 10 „Sājñā haji, wadwa mahārāja Yudhiṣṭhira patik haji.

(Matalimīwa dewapakeḥ Daçarathānṛpatessumantrayanta Sahamīwa Jāmadāgnyasya tathāsa ta cīkṣayamyakṛvan⁷⁾).

- Kadi rūpa ning Mātali an pinakasārathi sang hyang Indra, kadi rūpa sang Sumantra⁸⁾ n⁹⁾ waçitwa ring kuda mahārāja Daçaratha, kadi
15 rūpa sang Saha n pramāṇa ri laku ni kuda sang Paraçurāma, mangkana ta¹⁰⁾ pinakanghulun an kawaçakēna kuda mahārāja, amon aringa juga sakweh ning kuda mahārāja de patik haji¹¹⁾."

- „Uḍu sang Granthika, bhāgya ta yan mangkana, kita sārabhūta ri wāhana ni¹²⁾ nghulun kabeh, lawan ikang asārathi kabeh sakēmītan
20 kunang¹³⁾, yatika¹⁴⁾ jurwābhaktya i kita. Kintu sandeha ni nghulun, rūpanta kēta tan sārathi¹⁵⁾ makagūṇa¹⁶⁾ sārathi, apan kadi rūpa ning dewatākṛtinta¹⁷⁾ mwang kadi ceṣṭa ni janma ni¹⁸⁾ kṣatriya. Ya ta matangnyā n¹⁹⁾ paripoṣitangkwa kiteng inak ambēk²⁰⁾."

III.

- Tēlas²¹⁾ enak kagorawan sang pañca Pāṇḍawa, mwang sang²²⁾
25 Dropadi de²³⁾ mahārāja Matsyādhipa²⁴⁾, apagēh andēl nireng Wirāṭapura, apan pisaningun²⁵⁾ sira n kawruhana yan²⁶⁾ Pāṇḍawa

1) F: gatinira. — 2) F: rikang. — 3) Kuto 'si kasyāsi kathan tvamāgataḥ. XI 4c. — 4) F: ontbr. — 5) CDEFGHI: tila, F: ta. — 6) F: kawruhanta. —

7) lezing van A. App. XI p. 65 S.R. after v. 7:

Mātalirīva dewapaterdaçarathanṛpateḥ Sumantra iva yantā

Sumaha iva Jāmadāgnestathaiva tava cīkṣayāmyaḥvān.

8) CDEFGHI: Sumantrya. — 9) EG: ontbr. — 10) EG: ontbr. — 11) B: ontbr. — 12) FH: ontbr. — 13) AB: ingev. nghulun. — 14) CDEFHI: nghulun mutus kita, G: nghulun mutusana kita. — 15) AB: sohadi. — 16) CDEF: ingev. ng. — 17) EG: dewākṛtinta. — 18) A: ni di, BE: di, CDEFGHI: ontbr. — 19) CDEF GHI: matang yan. — 20) A: kita i hambēk, B: kita hinak ambēk. — 21) A: ontbr. — 22) G: dewi. — 23) C: ingev. sang. — 24) ACDEFGHI: Matsyapati. — 25) CDEFGHI: pisaningu. — 26) G: ontbr.

- de nikang wwang kabeh. Tuhaga¹⁾ ta sira ring karma nira sowang-sowang. Sang dwija Kangka tanmolah ring sabhā nita gawe nira. Pira²⁾ kalah mahārāja Wirāta de nira, mas maṇi rājayogya ulih³⁾ nirāmēnang waneh, yatika⁴⁾ dinumdumakēn ira⁵⁾ i⁶⁾ wwang
- 5 sanak nira kabeh. Kunang sang Ballawa sira ta madwal matsya-māngsa sarwabhakṣya rājaṇeṣa. Sang Wṛhannalāsambyawahārādwal dodot lungsuran ri kanakbyan. Solih-ulih nira winibhajya⁷⁾ nira ta ri wwang sanak nira⁸⁾. Sang Tantipāla nityaṇa⁹⁾ kirim¹⁰⁾ dadhi
- 22 kṣīra ghr̥ta. Mulata¹¹⁾ sang Serandhrī ri krama¹²⁾ ning¹³⁾ sang
- 10 swāmi nira rēmēk ta maṇik nikang hati. Mangkana ta sang Pāṇḍawa n¹⁴⁾ ton¹⁵⁾ sang Dropadī, kadi ginitēs¹⁶⁾ (nāla nikang hati)¹⁷⁾. Pira kunang lawas nika¹⁸⁾, ākāra patang lek niyatanya, wineh ta sang brāhmaṇa bhojana mahotsawa, pinaripoṣiteng¹⁹⁾ sarwaśaḍrasa, winehan²⁰⁾ dakṣiṇa saha lawan cwetawastra. Irika ta sira waneh
- 15 manonton apērēp lawan tarung, umaḍang²¹⁾ sakweh nikang sinangguh rodra, mahācakti, lāghawa, tan pahingan katara²²⁾ ning rūpanya, agōng awēgah²³⁾-awugēr pangawaknya, abukēt, akēral akērīl²⁴⁾ asinghākṛti lwirnya waneh. Tēlas winaragang²⁵⁾ angalahakēn ring lagi. Yatika tinapan ta ngkana ri sabhā²⁶⁾ ri harēp sang prabhu.
- 20 Hana ta sasiki lilāngadēg rikang ranāṅgamadhyā aṣramāṅgliṇjak²⁷⁾ asyang lumēkas adwandwayuddha, katuhwan pūrṇa ni pangawaknya²⁸⁾. Anghing tikang lēwih saka ri hambanya kabeh²⁹⁾. Sākṣāt kālāsura-khaṇḍja³⁰⁾ katonannya, tatan hana wany amapag sapanangtangnya³¹⁾, giri-girin tikang mallamoṣṭi kabeh tēkapnya. Mangkana³²⁾ sakweh
- 25 nikang hinati-hati tēkap mahārāja Matsyapati, humēnēng arēs tanpati de ning takutnya. Tan hana pwāmapagakēn ya. Mojar ta ya tuminghal ing mahārāja Matsyapati:

„Agataṃ rājamalla māṃ kṛṣṇaṃ bhurkkulamāṇḍale
singhawyaḡhregaje wāpi kṛīdanti widhi bhūwate³³⁾.”

¹⁾ G: tuhwagaṇa. — ²⁾ ABDEGHI: para. — ³⁾ EG: ulihan. — ⁴⁾ F: yan ika. — ⁵⁾ CDEFGHI: ontbr. — ⁶⁾ B: ikeng. — ⁷⁾ AB: winisajya. — ⁸⁾ EG: ontbr. — ⁹⁾ C: nitya. — ¹⁰⁾ DEFGHI: makirim. — ¹¹⁾ CDEFGHI: mulat ta. — ¹²⁾ ACDEFGHI: sakrama. — ¹³⁾ A: ontbr. — ¹⁴⁾ CF: ontbr. — ¹⁵⁾ G: tonton. — ¹⁶⁾ CEFG: ginētēs. — ¹⁷⁾ CDEFHI: nāla ning twas nira, G: twas nala nira. — ¹⁸⁾ E: nira. — ¹⁹⁾ AB: pinaripoṣita ng. — ²⁰⁾ CDEFGHI: wineh. — ²¹⁾ F: ingev. ta. — ²²⁾ ABCI: tatara. — ²³⁾ CDEFGHI: awugah. — ²⁴⁾ CDEFHI: akihal, G: akiyal. — ²⁵⁾ ABDH: winarag. — ²⁶⁾ CDEFHI: sabhān. — ²⁷⁾ G: aṣrama lumiṇjak. — ²⁸⁾ CDEFGI: awaknya. — ²⁹⁾ G: waneh. — ³⁰⁾ de hss.: kālāsuraḡkaṇḡjar. — ³¹⁾ CH: panangtangnya. — ³²⁾ G: samangkana. — ³³⁾ App. p. 69 S.R. v. 4b, 5a

Agataṃ mallarājaṃ māṃ kṛtsne pṛthivimāṇḍale
singhawyaḡhragamañi sārḡhaṃ kṛīdantaṃ viddhi bhūpate.

- Sājñā haji, patik haji rāja malla, wiṣeṣa ni rodrâpêrêp-atarung, hañar ḍatêng ngke ri¹⁾ harêp sang prabhu. Tapwan hana jugâmaḍa²⁾ kaçaktin patik haji, (sahana niking³⁾ rat kabeh⁴⁾). Ya ta matangnya n⁵⁾ mong gajah singha paweha haji rowanga nikâtulâdwandwayud-
 5 dha⁶⁾), yatanyan saphala de haji tumonton⁷⁾ lëkas patik haji”.

An mangkana wuwus nikang rājamalla, tuminghal ta mahārāja.

„Syapa ta kunang çūrâmapagakëna çakti nike?”

Mangkana ujar sang prabhu. Sumahur ta sang dwija Kangka:

„*Ante malle mahārāja*⁸⁾).

- 10 Wwaya papêrêp..... rabrâhmaṇa haji, ikang kinon haji jurwa ning malla. (Hana palëkas⁹⁾) ni pwangkulun, wënanga pwa yâmapaga iking rāja Mallojña. Nda honya ta pwangkulun hañar prâpta.

- Ai sang Ballawa, patarungakën kita rakwa ling mahārāja, sangka yan tan hana çūra tumangkëpakën ikang rāja Mallojña. Tasyasih
 15 ta haywa sinalahasa pakon mami!”

„Sojar mpu ḍang hyang, tan sangçaya rahadyan sanghulun, pinakanghulun anitā nikong¹⁰⁾ rāja Mallojña”.

- Masö¹¹⁾ sang Ballawa gumanty açrama sumyang ikang rāja
 23 Mallojñâtangkëpa. Marêk tikang rāja malla. Irika ta yan silih-
 20 bandha¹²⁾ paḍângadu kalāghawan. Kacidra sang Ballawa, pinisit patakurangan ira, tinibakën ing bhūmitala, agêrah anglih lwir ni sandhi nikang çarīra. Araryan ta sira sakarêng. Tapwan asowe muwah sira mareng raṇānggamadhya. Angañjali ta sireng mahārāja Wirāṭa, aḍapur¹³⁾ ta sirāngusap lêmah, atêhër¹⁴⁾ açrama-çrama.
 25 Harṣa tângën-angën ikang wwang kabeh. Atangkëp tika silih-
 bandha¹⁵⁾ muwah, (paḍa çūra)¹⁶⁾ darpita. Wëkasan pwa ya ta, tinibakën¹⁷⁾ ira tekang rāja Mallojña, kajambak asumpêt ta yeng bhūmitala, rêmëk kapalanya, sumirat utëknya, rëmpu taulannya, têtës runting kulitnya, mala-mulu (wiji ni)¹⁸⁾ matanya. Angohan
 30 ta yâmëkasi çabda, kadi panghrik ing matangga kahiḍëpannya. Akañjaran ta sang Ballawa garjita, kapuhan ta sakweh nikang malla moṣṭika sapinasuk nikang Matsyādhipadeça¹⁹⁾). Atwang matakut ta

1) CDEFGHI: ontbr. — 2) G: °amaḍani. — 3) E: ning. — 4) AB: irikeng rat kabeh. — 5) CDEFGHI: matang yan. — 6) A: nirangatula°, B: nirangakatula°, CDEFGHI: ningangekatula°. — 7) AB: tumontona. — 8) App. p. 69 S.R. v. 9a: *Asti mallo mahārāja (mayādrṣṭo Yudhiṣṭhira)*. — 9) de hss.: tanapalëkas. — 10) G: anitaningkong. — 11) E: ingev. ta. — 12) ABDG: silih-baddha. — 13) FG: angḍapur. — 14) CDEFGHI: ingev. angucap tan atakut sira, D: ingev. angusap tan atakut sira. — 15) ABDEGI: silih-baddha. — 16) CDEFGHI: paḍātiçūra. — 17) de hss.: tibakën. — 18) CDEFGI: wijilan i. — 19) E: Matsyādhipanagara.

- ye sang Ballawa wékan. Tatan wuwusén suka mahārāja Wirāṭa, harṣa tékeng kulagotra mantri balānucara. Pira kunang (padēmak nire)¹⁾ sang Ballawa, saha lawan wastra mūlya mahāwīṣeṣa. Tatan pisan, ping rwa sang Ballawāngalahakēn rāja malla, mangkin
- 5 (matīcāya sih)²⁾ mahārāja Matsyapati, mangkin adbhuta ikang wastra paweh nira. Apayapan tan wwang juga lawan sang Ballawādwandwayuddha, wyāghra, dwirada³⁾, singha, ya ta pinatyan ira waneh. Sora ta sira⁴⁾ tékeng antahpura tékwan, apan utsāha⁵⁾ ni⁶⁾ buddhi tyāgāweweh⁷⁾ rikang wastra sapangdēmak⁸⁾ ri sira.
- 10 Mangkana lwir ning kastawan sang Ballawa. Sang Granthika sira ḍatēng mangrahati waneh ri mahārāja Matsyapati, apayapan kalyan kuda gēlis anghir ikang deḍa de nira. Ya ta matangnya n⁹⁾ paripūrṇa ikang mas maṇik ri sira. Sang Tantipāla mangkanātaḥ mangrahati saswakarma nira. Sangkṣepanya, sahana sang Pāṇḍawa mwan sang
- 15 Dropadī jugāgawe santuṣṭi rikang deḍa Wirāṭapura, parēng ta inucap kottaman ira.

IV.

- Gēṇēp sapuluh lek lawas sang Pāṇḍawa ring Wirāṭapura. Sang Yājñaseni tamolah aparēk i mahādewī Sudeṣṇā, sakarma ning paricārikā pinakolah nira. Hana ta patih mahārāja Wirāṭa, sang
- 20 Kīcaka ngaran ira. Sira ta kēna rāga tumon hayu sang Pāñcālīputrī. *Saḍetagni santaptaḥ*¹⁰⁾.
- 24 Sawetnya¹¹⁾ gēsēng de ning kāma¹²⁾ kangkēn apuya, ya ta matangnya n⁹⁾ tame¹³⁾ kahanan mahādewī¹⁴⁾ Sudeṣṇā, asēmu guyw arṣa¹⁵⁾ (de nira)¹⁶⁾ mangēnakēn ḥabda:
- 25 *Deyam purājātu maye ha kṣṇā rājño Wirāṣye nīwetanesu*¹⁷⁾
Sājñā paramēṣwari, tapwan panon patik mahādewī rike¹⁸⁾ deḍa Wirāṭa, kadi rūpa sang Serandhrī. Kapuhan dahat wih¹⁹⁾ ta²⁰⁾ pinakanghulun de ning kottaman ing pwangkulun.

1) DE: padēmakan ire, FI: padēmakan ira, G: padēmaka, H: pangdēmakan ireng. — 2) C: atiḥaya n asih. — 3) de hss.: dhirāja. — 4) E: sire. — 5) EG: utsāhana. — 6) AB: di. — 7) G: °aweweh. — 8) CDEFGI: sapadēmak. — 9) CDEFGHI: matang yan. — 10) *Sa tu kāmāgnisantaptaḥ (Sudeṣṇāmabhito gataḥ)*. XIV 5d. — 11) CDEFGHI: sawetnya n. — 12) AB: kāmāna. — 13) AB: tāmet. — 14) G: dewī. — 15) A: guyw asarjawa. — 16) C: ontbr. — 17) *Neyam purā jātu mayeḥa dṛṣṭā rājño Virāṭasya nīvēṇane ḥubhā*. XIV 6a, b. — 18) CDEFGHI: ring. — 19) DF: lēwih, G: pih. — 20) CDEFGHI: ontbr.

- Ruṣenā conmadāyati ma dṛṣaṃ gandhena jāta madirewa bhaṣini*¹⁾
 Hana panghiḍḍep ning pinakanghulun irikeng Serandhrī, sāksāt mada
 rāga wiṣaya²⁾ juga, hayunya kangkēn sugandha ya tângde wiṣaya
 glāna³⁾ ri⁴⁾ patik mahādewī, tēlas cīrṇa hati⁵⁾ ning pinakanghulun
 5 inuñjēmnya⁶⁾ ri rāga lawan prapañca. Tatan hanāmarasane
 pwangkulun, bheda sangke rasika. Rumañca-rumiñciya⁷⁾ pwangkulun
 atyanta (tamolah⁸⁾ hulun-huluna)⁹⁾ parameṣwarī. Yan hana yogya
 ni nghulun¹⁰⁾, pintan¹¹⁾ patik mahādewī¹²⁾ makabhūṣaṇa (ni
 pakuwwan)¹³⁾ patik nareṣwarī, makalakṣmī ning grhamaṇḍala.
 10 Sājñā mahādewī, anēhēr ike panēmbah patik mahādewī, aminta
 sumāntwa pwangkulun Serandhrī patik mahādewī”.

- „Aringku sang Serandhrī bibi, tan pahingan konēng-onēng¹⁴⁾ ni
 tuwuhta, sāksāt sēkar huwus inikēt, ndan nirarthaka wita ya, apan¹⁵⁾
 tan hana wwang (mahāpuruṣāmukti ya)¹⁶⁾, kumwa¹⁷⁾ ri hiḍḍep
 15 ni nghulun. Sakweh ning strī ni nghulun kabeh, yatika tamolah
 kawaṣakēnanta hulunanta. Wāhya ta ng samangkana, umilwa juga
 nghulun kawaṣa¹⁸⁾ dāsibhūta denta, yan hana lwir ning¹⁹⁾ sanma-
 tante²⁰⁾ nghulun, atyanta kākarṣaṇa kēta hati ni nghulun denta
 Serandhrī²¹⁾).

- 20 *Lakṣmī padmālaya kintwaṃ tan dewaṃki samaddhyamaṃ*
*Hriḥ Çriḥ Kāntiratha Kīrttiḥ athawa tvaṃ waraṇane*²²⁾.
 Hana kintu²³⁾ sandeha ni nghulun i kita, bhaṭāri Lakṣmī sang
 tanmolaha ring pangkajawana; sugyan²⁴⁾ bhaṭāri Saraswatī kunang
 kita, sang pinakadewata²⁵⁾ ning ṣabda. Athawa kita kunang panga-
 25 wak nira ngarannya, pawak ning strī kunang, teja ning²⁶⁾ wulan
 aṣarīra kunang, yatanyan kita sinanggah Kīrti kunang?
*Rakir wā ruṣiṇi ki tvaṃ*²⁷⁾).

¹⁾ *Ruṣenā conmadāyati māṃ dṛṣaṃ gandhena jātyā madirewa bhāṣini*.
 XIV 6 c, d. — ²⁾ AB: sāksamadirāgawa, D: sāksāt madarāwiṣaya. — ³⁾ AB:
 ya tāndewirēglāna. — ⁴⁾ EG: ontbr. — ⁵⁾ CDEFGHI: twas. — ⁶⁾ G:
 rinēñcēmnya. — ⁷⁾ E: °rumiñci, CDEFGHI: ingev. kunang. — ⁸⁾ AB:
 atyantamolaha voor: atyanta tamolah. — ⁹⁾ CDEFHI: tarmolaha hulun-huluna
 de paduka parameṣwarī, G: tarmolaha hulun-huluna de parameṣwarī. — ¹⁰⁾ BC
 DEFGHI: pwangkulun. — ¹¹⁾ CG: pinta. — ¹²⁾ F: ontbr. — ¹³⁾ B: pina-
 kapakuwwan. — ¹⁴⁾ AB: konang-unang. — ¹⁵⁾ de hss.: apa. — ¹⁶⁾ G:
 °amuktiyu. — ¹⁷⁾ ABDEFGHI: kupwa, C: kupwan. — ¹⁸⁾ CDFHI: kakawaṣa,
 G: ta kawaṣa. — ¹⁹⁾ FG: ontbr. — ²⁰⁾ G: sanmateng. — ²¹⁾ ACDEFGHI:
 ontbr. — ²²⁾ App. XIV N.R. p. 71 after v. 10, S.R. p. 76 after v. 10:
Lakṣmīḥ padmālayā kā tvamatha bhūtiḥ sumadhyame
Hriḥ Çriḥ Kīrtiratho Kāntirāsaṃ kā tvaṃ waraṇane.

²³⁾ A: tantwa, BCDFHI: tan kwa, EG: ta kwa. — ²⁴⁾ CDEFGHI: sugya. —
²⁵⁾ E: pinakadewa. — ²⁶⁾ G: sang hyang. — ²⁷⁾ App. XIV N.R. p. 71 after v.
 10, S.R. p. 76 after v. 10: *Ativarūṣiṇi kiṃ tvaṃ (anagāṅgarahīṇi)*.

- 25 Dadi n awatāra sang hyang Ratih mata kita. Ndi ta ng wwang tan sarāga n mulate kita? Kuya teku susu kalih, byakta kucup ning sarojan¹⁾ kahiḍēpannya, hana tan pratodeng²⁾ anangga lwirnya, (ri denya³⁾ tungkul ararēm ngwang denya)⁴⁾ tēngahta wēlut⁵⁾ ri walinya⁶⁾ lalitya.

„Lajjonmado māmardanaḥ dāvāgniriva nirdahan
twatsaṃgamāśaṃkalpavṛddhāgnirnirdahatyapi⁷⁾).

- Sira sang hyang Kāma kēta ya, tan hana ta⁸⁾ pahi nira lawan apuy alas, angaraman anīrṇakēn anggēsēngi. Dadya hana mata erang
10 irānggēsēngana dahat, kunan tāpan⁹⁾ hana sandeha nira ri papangguha¹⁰⁾ ni nghulun lawan kita, bisa mapadēm apwi tunu ya ta¹¹⁾ karih. Angēn-angēn ira mangkana, ya ta matangnya n¹²⁾ bhasmibhūta nghulun wēkasan, matangnya n¹²⁾ tan hanāngirang-irangi. Lwir mangkana, ri hiḍēp ni nghulun, ri sang hyang Kāma.
15 Tatan hana ta¹³⁾ maḍēmaneking¹⁴⁾ (kamānala ngke)¹⁵⁾ ri¹⁶⁾ hati, bheda sangkeng pasamāgamanta kangkēn jaladhara, makawwaya pamahmah prema¹⁷⁾ lawan suka ni manah. Kumwa tāmḃēk ni nghulun. Kita sumewaka sang hyang Kāma, tēlas abhūṣaṇāhyasa ta kita, akēmbangārumpukana sarwakusuma. Nghulun ika pari-
20 wāranta pisih, sahāyanta t siwya sang hyang Smara”.

„Du sūtaputra Kīcaka, tan hana kēta yogya ni nghulun paka-
dṛbyan¹⁸⁾ de rakryan, apan hana ngaran i¹⁹⁾ nghulun hinawarna dāsikrama, tuwi hana jalu ni nghulun.

1) G: saroja.

2) AB: pratoseng, CDEFGHI: prakoceng.

3) AB: ri denta.

4) C: ri denya n tan tungkul ararēma denya, DEFHI: ri denya n tan tungkul ararēma ngwang denya, G: ri denya n tan tungkula ngwang rarēma ngwang denya.

5) CDEFGI: tēlut. 6) AB: walirnya.

7) B: Lajjonmado marmmadanah dāvāgniriva nirdahan
twatsaṃgamāśaṃkalpa widāgnindanihatyapi.

8) G: ontbr.

9) C: pan.

10) CE: papanggiha.

11) E: ontbr.

12) CDEFGHI: matang yan.

13) FG: ontbr.

14) G: maḍēmeki.

15) CDEFI: kāmākala ngka, G: kamara, H: kāmānalengka.

16) G: ontbr.

17) G: premaka.

18) C: pakadṛbya.

19) CDEFGHI: ing kadi.

*Paradare na ke buddhiḥ jātu kāryam kathaṇcana*¹⁾).

Haywa rakryan gumawayakēn kaparadāran yadyapi sangkan awuwus-
ana²⁾ tuwi. Matangnya n³⁾ mangkana:

*Wisārjjana hyakāryyam etat satpuruṣabratam*⁴⁾)

- 5 Apan⁵⁾ tan dadi sang mahāpuruṣa lamba-lamban sumiddhakēna
karma tan yukti, apa doṣa, yan gāwayakēn ng apacāra, hēlēm⁶⁾
agēng⁷⁾ rakwekang⁸⁾ kaduryačan mwanng lara kapanggih de nira⁹⁾.

- An mangkana⁹⁾ wuwus sang Serandhrī, nda tanpa pahidēp sang
Kicaka, mangkin angawaça tibra jugakang rāgī-wiṣaya nira. Ya ta
10 matangnya n¹⁰⁾ tan dwa nikang doṣāgawe kapatin tuwi. Muwah ta
sira amuwus¹¹⁾ ri sang Pāñcālīputrī:

- „Ibungku kita Serandhrī, winalingta nghulun karika priyambadā-
nanta ri kita, taham ibu. Sang hyang Manasija sirāngaweça
mayamasuki. Sira (tikāminta kasih)¹²⁾ ri kita. Lawan ta waneh sang
26 15 Serandhrī nghulun kēta pramāṇa-waça¹³⁾ ri¹⁴⁾ ngke kaḍatwan, apan
hana ngaran i nghulun senapati. Haywa ta kita tan prayatna sājñā
ni nghulun, sugyan ta manggih¹⁵⁾ hala yāwat kita wihanga¹⁶⁾. Nora
kētāmaḍana¹⁷⁾ nghulun ring rat kabeh. Haywa ta kita sangçaya.
Wēnanga nghulun mehana kita rājyawibhawa sakahyunta, yan hana
20 lwir ny anugrahanta ri nghulun. Kita tebu, sang kadi swara ning
kokila strī paçabdanta, singhitakēn¹⁸⁾ pwekang nayapangkaja ri
taman i nghulun”.

„Sojar mahāmantri sang ārya Kicaka, tadiwaça pwa kitātimo-
hita¹⁹⁾, lwir ahyun atinggala²⁰⁾ jīwita ri hidēp ni nghulun ri kita,

¹⁾ *Paradāre na te buddhirjātu kāryā kathaṇcana*, XIV 14a.

²⁾ BDEFGHI: sangkapisana, C: yadyan kapisan.

³⁾ CDEGHI: matangyan, F: matangnya.

⁴⁾ *Vivarjanaṃ hyakāryāṇāmetatsatpuruṣavratam*, XIV 14b.

⁵⁾ A: Apa.

⁶⁾ de hss. agēlēm.

⁷⁾ C: angga, DEFGI: anggē, H: anggēng.

⁸⁾ C: rakwe, DEFGHI: rakweking.

⁹⁾ HI: mangka.

¹⁰⁾ CDEFGHI: matang yan.

¹¹⁾ CDEFGHI: awuwus.

¹²⁾ CF: tikāsih.

¹³⁾ CDEFGHI: pramāṇa-çarira.

¹⁴⁾ CDEFGHI: ontbr.

¹⁵⁾ CDEFGHI: manggiha.

¹⁶⁾ E: wihang.

¹⁷⁾ F: maḍani, G: paḍa ni.

¹⁸⁾ CDEFG: singhatakēn.

¹⁹⁾ AB: ontbr. kita.

²⁰⁾ G: aninggala.

an tēlas winarah nguni, an hana¹⁾ kumawaçakēn tuwuh ni nghulun, towin tan sāmānya janma, gandharwa mahāwiçeṣa limang siki kweh nira²⁾, tan kanghelana juga n patyana kita. (Hana mata³⁾ panghiðēpkwi kita)⁴⁾ kadikang wwang aharēp anglangghyanana⁵⁾

5 Himawānparwata, ahyun tumēḍuneng pātāla, ahyun anglumpatana mahāsāgara⁶⁾, hatur samangkana⁷⁾ ta kita t⁸⁾ swikāra ri kaparigraha ni nghulun.

Ki tatur angke çapako yata sisuh candrañjagrksan iwa manyaseha mam⁹⁾.

- 10 Tan hana mata¹⁰⁾ pahinta lawan rare sēḍēng kumāra maturu ring kisapwan ing indungnya, parigrahāhyun amēng-amēngana ng wulan, tan kahiðēp atyasambhawa nika denta".

An mangkana wuwus sang Dropadī, kerangan tāmḅēk¹¹⁾ sang Kicaka. Muwah mara ri kahanan dewī Sudeṣṇa, (amintāçraya.

- 15 Muwah maminta kasih)¹²⁾:

„Sājñā mahadewī, kasihana pwa patik mahadewī, tulungana mopāya mwang mangēn-angēn, samārga ni pwangkulun Serandhrī kaparigraha tēkap¹³⁾ ning pinakanghulun, apan atyanta mahādurlabha ny ambēk ni pwangkulun. Huripēn ta¹⁴⁾ patik parameçwarī. Kumwa

20 pih naya¹⁵⁾ ning pinakanghulun, rahadyan sanghulun¹⁶⁾ Serandhrī konēn mare pakuwwan ing pinakanghulun, akweh pakonkona leçya ning parameçwarī, yatanyan¹⁷⁾ tan lwir sahaja n pareng pakuwwan ing pinakanghulun".

- „Mahāmantri ārya Kicaka, kārunya nghulun de ning tangista, tan
- 25 sangçaya kita rikang¹⁸⁾ upāya-sandhi, Nghulun kētāwēdyā kaparigraha nikeng¹⁹⁾ Serandhrī tēkap çrī mahārāja, kitāgōng prayojanante-riya, padobhaya hita tika n²⁰⁾ mangkana. Kumwa ta deyanta²¹⁾: ri sakatambe mesuk, parwaṇikāla²²⁾ niyatanya, hana wasabrata²³⁾ ni nghulun ri samangkana, tan dadyānaḍah nasi. Kunang pwa
- 30 deyanta²¹⁾ gandhawāsa, surā²⁴⁾, anna, mahāmṛta saha lawan matsya-māngsanya, konakēna ni nghulun alapēn de nikang Serandhrī

27

1) AB: an duna, CDEFGHI: n ahyun. — 2) E: nika. — 3) F: ta. — 4) C: ontbr. — 5) AB: anglangghana, I: anglangghana. — 6) ACDEFGHI: sāgara, E: ng sāgara. — 7) E: mangkana. — 8) E: kita n. — 9) *kiṃ maturanṅke çayito yathā çicuḥ candrañ jighrksanniva manyase hi māṇ.* XIV 20c, d. — 10) F: la. — 11) C: ontbr. ta. — 12) CDEG: apinta kasih muwah mamarāçraya, FHI: apinta kasih mamarāçraya. — 13) ACDEFGHI: de. — 14) C: ontbr. — 15) D: daya. — 16) DFGI: ingev. pukulun, E: ingev. pwangkulun. — 17) G: yatanya. — 18) CDEFGHI: de ning. — 19) AB: hikeng, C: kiteng, G: nika. — 20) G: hita n tika. — 21) E: dayanta. — 22) A: hañcanikāla, B: hāmbanikāla, C: tarbañikāla, DEFHI: harbañikāla, G: hārggañikāla. — 23) ABCDEFI: wata-brata, GH: ta brata. — 24) de hss.: sarwa.

umareng pakuwwanta. Ndah kita juga¹⁾ kapanggiha irikang²⁾ çünyāgāra kapwa kahananta, ðatēng pwa ya, sāntwanta³⁾ ya tēhēr sanggamanta, sang ārya Kīcaka. Salah karikeng kira-kireka?"

- 5 „Sājñā mahādevī, mahābhāra dahat panganugraha⁴⁾ mahādevī ri pinakanghulun⁵⁾. Mantuka patik mahādevī".

Mantuk⁶⁾ sang Kīcaka sakeng kanakbyan, ðatēng ri pakuwwan ira, (sumanggraha ta lalamak ing pakulen)⁷⁾. Irika sakatambeyan⁸⁾ matutur ta dewī Sudeṣṇā ri samaya nira, kinon ira ta sang Yājñaseni umara ri sang Kīcaka.

- 10 *Uttistha gandha Serandri Kīcakasya nīveçanam*⁹⁾.

Dyah Serandhrī, pangadēg kita¹⁰⁾, laku para ngka ri pakuwwan sang mahāmantri harah! Hana mara kārya ni prayojananta, konēn i nghulun mangambila gāndhawāsa saha lawan tambulnya, matsya-māṅsa.

- 15 *Pipāṣaṃ mām prāvaca*¹¹⁾.

Atyanta layu ta ya sangka yan wēlkang alapa madira nghulun asowe".

- 20 „Sājñā mahādevī, tan sanggahēn¹²⁾ langghyana patik mahādevī, arddha gigu jugāmbēk ning pinakanghulun mara¹³⁾ ri rakryan mapatih. Matangnya n¹⁴⁾ mangkana wihikana mahādevī ri tan wruh¹⁵⁾ pwangkulun ring çila, kurang irang lēwih bhangga. Patik mahādevī tan pangiṣṭi (mulate mata ning jalu)¹⁶⁾ muwah, sampun kṛtasamaya mara patik¹⁷⁾ mahādevī nguni tēmbē¹⁸⁾ ni pinakanghulun tumame paduka rakryan çrī paramēçwarī, an strī sakaṇṭaka

- 25 gati ning pinakanghulun, larangan ing gandharwarāja, matangnya n¹⁴⁾ hamba ni nghulun konēn de mahādevī mareng ārya¹⁹⁾ Kīcaka. Kunang yan hana parana waneh, pakēna ning pinakanghulun".

- 30 „Ai, atyanta, kamu pisih, sang Serandhrī! Tan pamatyana kapwa sang Kīcaka ri kanyu (an hana ngaranyu)²⁰⁾ saka ngke kinonkon sanghulun. (Ndah laku tosēn)!²¹⁾ Kuyang²²⁾ tamas kusya hiraṇmaya hilwananyu".

An mangkana swī mahādevī Sudeṣṇā, lumampah ta sang

1) CDEFGHI: kapanggiha juga. — 2) AB: ontbr. — 3) CDEFGHI: sāntwa kēta. — 4) F: panugraha. — 5) CDEFGHI: patik paramēçwarī. — 6) G: ingev. ta. — 7) ACDEFGI: ontbr. — 8) E: sakatambayan. — 9) *Uttistha gaccha Sairandhri Kīcakasya nīveçanam*. XV 10a. — 10) CDEFGHI: kita n. — 11) (*Pānamāhara kalyāṇī*) *pīpāsā mām prabādhate*. XV 10b. — 12) CDEFGHI: sēnggahēn. — 13) CDFHI: umara. EG: n umara. — 14) CDEFGHI: matang yan. — 15) ACDEFGHI: ingev. ni. — 16) EG: mulateng jalu. — 17) CDEG: ingev. haji. — 18) CDEFGHI: tambe. — 19) CDEFGHI: ingev. patih. — 20) F: ontbr. — 21) C: ontbr. — 22) CFGH: kunang.

Pāñcālīputrī wēkasan, ndan tumanēm juga göng ning sandeha nira. Drawa samēlēś kenken ira de ning luh. Pūrwakarma jugenapekša ning manah nira.

„*tapodhanāṇi satataṁ tu guruwaçyāṁ patiweratāṁ*

5 *sakeñca rakṣitāṁ wyaktāṁ abhawang Kīcako waçe.*¹⁾

28 Ndah yan²⁾ singgih aku huwus maniddhakēn tapa, mwan yan tuhu matwang³⁾ guru mwan rama reṇa, nguniweh yan prasiddha gumēgō kapatibratan, tan⁴⁾ kawawātah de ning Kīcaka.

*Dewāḥ rakṣantu māmiha.*⁵⁾

10 Bhaṭāra hyang kita kabeh, kēmitāku rakṣatāku!”

Mangkana sambat sang Dropadī, atēhēr angaṇjali ri sang hyang Āditya, apan sira sumuluhi⁶⁾ rat kabeh, tumon ing wwanng akārya hala mwanng hayu.

15 Wēkasan sumurup sang hyang Dinakara, ndan amēkasakēn rākṣasa ta sira, bhedanya⁷⁾ tan katon tan pangawatāra⁸⁾, māyānūḁṣma pinakawaknya, pakēnanya rumakṣa dewi⁹⁾ Dropadī. Samantara ḁatēng ta sang Serandhrī ry umah sang Kīcaka, harṣa-girang sang pinaran, kady ambēk ning mēntas ing lwah amangguh parahu. Ndah swāgata ya¹⁰⁾ (asēng guyu):¹¹⁾

20 „Rakryan ibu, kulēm dahat kētāntēn i nghulun mara ngke¹²⁾. Apa prayojananta, bibi? Hana mas, maṇik, wastrālangkāra ya karika kaharēpta (ālapēnta, nahan kahanannya)¹³⁾. Ri samīpa niking tilam jinamaṇikā, ngke tebu nghulun rowanganta. Nihan tang sarwa-bhaksyapāna bhuktinta”.

25 „Sang ārya Kīcaka, kinonkon mahādewī mare rahadyan sanghulun¹⁴⁾ angalapa gandhawāsa, saha tambulnya matsya-māngsa. Ndah tarimana¹⁵⁾ ta pinakanghulun de rakryan!”

„Aum ibu, tan sangçaya kiterika!¹⁶⁾ Akweh rare ceṭikā sake jēro maweking sapininta rakryan ri nghulun.

30 (Kitebu manghera kunang lawan nghulun)! ”¹⁷⁾

Ling sang Kīcaka mangkana, atēhēr dumudut tangan sang Serandhrī. Sang winalat tapih amrih luput tangan ira¹⁸⁾, malayu

¹⁾ ontbr. in V.P. Lezing van B:

Tawe yajñi mahatama nggurawaçwa patomataḥ

sakeñca rakṣitāṁ wyaktāṁ mabhawang Kīcako waçe.

²⁾ CFGHI: yat, D: ta yat. — ³⁾ CDEFGHI: ingev. ring. — ⁴⁾ de hss.: tat.

— ⁵⁾ ontbr. in V.P. — ⁶⁾ E: suluhi. — ⁷⁾ ABCDEFGI: bhedandya. —

⁸⁾ CDEFGHI: ingev. ta sira. — ⁹⁾ E: sang. — ¹⁰⁾ ACDEFGHI: ta. —

¹¹⁾ ACDEFGHI: ontbr. — ¹²⁾ AB: ontbr. — ¹³⁾ F: ontbr. — ¹⁴⁾ CDEFGHI:

ingev. kami. — ¹⁵⁾ F: tarima. — ¹⁶⁾ E: kitarika. — ¹⁷⁾ CDEF: ontbr. —

¹⁸⁾ B: luput tangaran ira, CDEFGHI: luputa nira.

- mare kahanan mahārāja Yudhiṣṭhira. Inusir¹⁾ ta sira tinutakēn de sang Kīcaka, rinēnggut sangke wuri, pinērēp dinēdēl de sang Kīcaka ri harēp sang dwija Kangka. Yatnekang rākṣasa kinon rumakṣa de sang hyang Āditya ri sang Dropadī, atēmahan ta bāyu-wegamāyā.
- 5 Binwangakēn ta sang Kīcaka, kadi randō pukah witnya. Tuminghal sang Ballawa, madēg (ta ng dharmakṣatriyan)²⁾ ira³⁾, krodhānggētēm arēngu⁴⁾ mangēmbusan ikang uḥwāsa, sanyāsāmējahane⁵⁾ sang Kīcaka⁶⁾ abhiprāya nira, kanya tan mahārāja Yudhiṣṭhirānambut tangan ira kalih, takut nira hana wwang wihikana. Sang Dropadī
- 10 malayu mare kahanan mahārāja Matsyapati, umotakēn⁷⁾ tangis nira, pinakapangrakṣa nira ri pratijñācāranira.
- „Sajñā haji, patik haji pinrabhuḥakti winalātkāra de ning patik mahārāja (mangaran Kīcaka)⁸⁾. Nda tan angga patik haji, gumēgō
- 29 (kasatyabrata ning pinakanghulun)⁹⁾, krodha ta pwangkulun ri
- 15 patik haji, (tēkāngrenggut angdēdēl sāhasa patik haji, kadi tan strī ning pañca gandharwa mahāwiṣeṣa. Luṇṭāwalepa¹⁰⁾ dahat wita pwangkulun alarang sinangguh senapati, kacarakasajjanan paramēṣwara tēkap ni pwangkulun, paramārthanya sājñā haji¹¹⁾, enaka juga (angpējaha ngke ri)¹²⁾ harēp mahārāja, sangka ri tēka
- 20 tangannya yan¹³⁾ nirdoṣa”.
- „Sang Serandhrī, haywa hinawakēn sanghulun denta, apan tan wruh ri padārthanya dentāwāda mwang ikang Kīcaka, kanya¹⁴⁾ mata sanghulun tuminghal, asing denya n wihikana¹⁵⁾ iriking sinangguh katuhwan. Kalingannya, haywa anekawākya¹⁶⁾ juga
- 25 sanghulun lawan ikang¹⁷⁾ Kīcaka, tumaḍah dharma¹⁸⁾ ni nghulun irika”.
- An mangkana ling¹⁹⁾ mahārāja Wirāṭa, salahasa tāmḃēk nikang²⁰⁾ wwang kabeh, ācābhūta ta²¹⁾ manahnya, tumon panangis sang Serandhrī.
- 30 *Kecit prasangga kētiṃ tāmḃhaṃ kecinindanti Kīcakam kecinindanti rājanaḥ kecidevīṃca ke naraḥ*²²⁾.

1) G: inusi. — 2) CDEFGHI: kadharmakṣatriyan. — 3) F: ontbr. — 4) F: arungu, G: ontbr. — 5) CDEFGHI: nirāmējahane. — 6) CDEFGHI: ingev. ikang. — 7) CDEFGHI: umwatakēn. — 8) F: ontbr. — 9) CDEFHI: kasatyan iking patibrata ni nghulun, G: kasatyan iking patik haji kapatibrata ni nghulun. — 10) de hss.: lunda. — 11) CDFGI: ontbr. — 12) CDFGI: amējahana kawi. — 13) ABEG: ya. — 14) A: kadya. — 15) AE: wihikanya. — 16) AB: anekawaknya, CDFI: anenawaknya, E: anewaknya, G: jugānena-waknya. — 17) E: ontbr. — 18) G: kadharma. — 19) AB: ontbr. — 20) CDEF GHI: ning. — 21) CDEFGHI: ontbr. — 22) App. XVI S. R. p. 92 after v. 30:

*Kecitkṣṇam praṇamsanti kecinindanti Kīcakam
kecinindanti rājanaḥ kacidevīṃca tāṃ naraḥ.*

Hana kēdō¹⁾ mastuti kasatyan sang Dropadī, hana kēdō dhumikkāra kaduṣṭan sang Kīcaka, hana kēdō numinda mahārāja Wirāṭa ri tan pagaway²⁾ ira priyambada ri sang mānangis, hana kēdō mupēt dewi Sudeṣṇā. Paṣcāt, ri wēkasan (ta ya pwa)³⁾, marēk ta mahārāja

5 Yudhiṣṭhira ri sang Dropadī, tamolah tumuwuh göng nikang krodha, pangawruhana haringētēn sâwayawa nikang muka. Mojar (ta sira)⁴⁾:

„Aringku sang Serandhrī, laku tantuk muwah ring kanakbyan, haywa gigu manahta ring dewi Sudeṣṇā, tukēl ri hati kung, irang⁵⁾ lawan lara ambēk!

10 *Bhaktaram anurudyantah klisyante wirapātayah suçruṣayā klisyamānāḥ patalokañcayantyuktaḥ*⁶⁾

Rakweka sang wīrapatnī ngaran ira, kewala dharma sang swāmī juga tinutakēn⁷⁾ ira, kumēl⁸⁾ tumarima panastis de ning bhakti nira, ya ta matangnya n⁹⁾ lēwih rakwa swarga nira sangkeng

15 swāmī. Sangkṣepanya, haywa juga (tan pamisinggih bibi)¹⁰⁾, sawuwus ni nghulun, yatanyan paripūrṇa göng ri¹¹⁾ kasatyabratanta. Jalunta sang pañca gandharwa asowe rakṣa¹²⁾ kita ring hayu”. Kinon sang Dropadī muwaheng kanakbyan, tan wihang lumampah ta¹³⁾ sira. Nda tapwan ilang-ilang¹⁴⁾ ikang manastāpa ri sira, apusēk

30 20 (mure ikang)¹⁵⁾ gēlungan, abang ikang mata kalih. Iningēt-ingēt pwākāra¹⁶⁾ nikang muka, an kadi candrāharas lawan nila jalada.

Saḍatēng ira ring antaḥpura, sināntwa ta sira de¹⁷⁾ mahādewi Sudeṣṇā:

„Dyah Serandhrī bibi, apa kṣubanta¹⁸⁾, syapa ya wwang bisâweh

25 ujar gangsul¹⁹⁾, matangnya⁹⁾ kita tibra de ning manangis? Tajar te²⁰⁾ nghulun duga-duga!”

„Sājñā mahādewi, pwangkulun, Kīcaka sumāhase patik mahādewi, tan erang²¹⁾ anirādara, wihikan mara raka çrī mahārāja ri kadurācāran i pwangkulun sūtaputra”.

30 „Uḍu mangka pwa bibi, atyanta kari duṣṭa nikang Kīcaka harah, wēnang ya paribhangga²²⁾ ri kita. Nghulun tāmējahana, (ndan

1) CDEFGI: hanāmuji. — 2) EG: pagawayan. — 3) CDEFGHI: pwa ya. — 4) E: ontbr. — 5) BCDFHI: ira.

6) *Bhaktāram anurudhyantyaḥ klisyante wīrapātayaḥ suçruṣayā klīyamānāḥ patilokaṇ jayantyuta.* XVI 34.

7) F: tinut nira. — 8) AB: kēmēl. — 9) CDEFGHI: matang yan. — 10) ACDEFGHI: bibi tatan pamisinggih. — 11) CDEFGHI: ning. — 12) C: rumakṣa, DEFGHI: rumakṣe. — 13) C: taya, EFGHI: ontbr. — 14) ACDEFGHI: ilang, B: ingev. hēning. — 15) AB: olir uray nikang. — 16) ABCDEFGI: pwa karaṇa. — 17) G: ontbr. — 18) CDEFGHI: duḥkanta. — 19) DEF GHI: anggangsul. — 20) CDEFGHI: ta. — 21) E: irang. — 22) ABDFGI: parāgabhangga, C: warāgabhangga, H: parabhangga.

huwus kunang hana tika wwang waneh pagawayan doṣa dlahā¹⁾,
ngka ta yan wisarjana huripnya, apan tumēmu²⁾ hala ny angēn-
angēnnya jāti ning janma. Haywa ta kita prihati³⁾ manastāpa!"

- Linālanan⁴⁾ inupasāntwa sang Dropadī de mahādewī Sudeṣṇā,
5 nda tan hilang ikang lara, sabarinya n kangēn-angēn kaduṣṭan sang
Kīcaka juga, tan ahyun ahuripa. Samantara masuk ta sireng
pamēṛēman ireng lagi, nda tan paturu kēdō wairāgya juga sira
anangis, epu tan wring deya⁵⁾ mangkana sāwayawa nikang
ṣarīra, yatika dinyus ṣinuddha, asalin kenken lawan hulēs. Mangēn-
10 angēn ta sire dalēm hati:

- Ndya ta kunang wwang tumambaneng larangku, syapa yogya
paranangkwa⁶⁾, ulahangkwanung⁷⁾ yogyana? Nda tan hana juga
wēnang sumiddhakēna prārthanangku⁸⁾. Tan lena sangke swāmīngku
sang Bhīmasena, nghing sarika wēnang humisyana sih rasika ri
15 nghulun. Mangkana angēn-angēn sang Dropadī. Mangadēg⁹⁾ ta sira
tuminggalakēn paturwan ira, lumampah mare pamahānasan, dumunung
ri kahanan sang Wṛkodara. Saḍatēng nira, kinolakēn, ira ta sang
Bhīmasena, kadi ta sira latā mahoṣadhi lolyāmilēt ring ṣālawṛkṣa.
Hanan kadi gajakāminī¹⁰⁾ parēk mangharas ri lambung¹¹⁾ rāja
20 gajendra. Hanan kadi lawuwiṇā myaktakēn¹²⁾ ikang swara gāndhāra
prayoga. Ndan sang pinaran pih¹³⁾, kēdō wiparītāturu juga sira,
tar pangrēngō ri ḍatēng sang priyā. Mojar ta dewī Yājñasenī
wēkasan:

- „Kakārya Bhīmasena, pawungwa rakryan sakarēng! Apa gawe
25 ning maturu? Lwir tan hana kawikāra ning citta, hiḍēp ni nghulun,
31 ya ta kapwa sukāngēn-angēn rakryan harah, an¹⁴⁾ hana hurip ikang
masampe ri nghulun, balikupwa masih-asiha¹⁵⁾ ri nghulun harah”.

- „Uḍu aringku sang Serandhrī, tan wawa rēngōn raka rakryan
masowe, tēkwan apan mēne¹⁶⁾ gēlēk nghulun maturu iwō matanghi
30 mangēn-angēn gati rakryan nguni. Kunang pwa bibi, apeṣṭi
prayojananta t para ngke? Asing samanukana ri citta¹⁷⁾ juga
prasiddhakēna¹⁸⁾ ni nghulun, yadyapin yan¹⁹⁾ duṣkara tuwi. Ngke-
ngke tebu parēk-parēk, sugyan hanāngingētakēna”.

„Kaka narārya Wṛkodara, aparan (kari tan wastu kahyuna ni

1) A: doṣanta, B: doṣadēha. — 2) CDFHI: ingev. ng, EG: tumēmwa ng. —
3) CDEFGHI: prihatin. — 4) CDEFGHI: linālana. — 5) CDEFGHI: daya.
— 6) EG: paranangku. — 7) E: ulatangkwa. — 8) F: ontbr. — 9) F: madēg.
— 10) CDEFGHI: ingev. n. — 11) CDEFGHI: ingev. ing. — 12) de hss.:
myaktakathakēn. — 13) CF: sih. — 14) CDEFGHI: ingev. tika. — 15)
CDEFGHI: masiha. — 16) A: apan mēneng, CDEFGI: apa kēneng. —
17) CDEFGHI: cittanta. — 18) E: prasiddha. — 19) C: ontbr.

- nghulun)¹⁾, apan jāti ning sēḍēng kasyasih mangkana: Kadi manda-manda göng nikang lara²⁾ kabhukti³⁾ de ni nghulun, dadya n tan mangke⁴⁾ ry angga (ni lara)⁵⁾ ni nghulun. Ndah nghulun amarṇana ikang⁶⁾ kamandabhāgyan: nguni, sēḍēng⁷⁾ ring dyūta nita, winudan
 5 ta nghulun de ning Duḥṣāsana makasahāya Prātikāmī, anak wēsi ning Suyodhana. Ya tākon tumutana ng dāsikrama. Pūrwa ning lara kapanggih ngaran ika. Muwah ri⁸⁾ panusupta munggu ring alas, pinungpang⁹⁾ ta nghulun de nikang duṣṭa si Jayadratha. Kaping rwa ning duḥka ta ngaran ika. Syapa ta tan alaraha? Hana pwa
 10 kita mangke ring kaḍatwan mahārāja Matsyapati, paṣiṣṭāmanngguh¹⁰⁾ asukamātra, marapwa¹¹⁾ rinabhasenupakāra¹²⁾ (tēkap nikang pāpa¹³⁾)¹⁴⁾ si Kīcaka, tuninghal mara kita lawan kakanta mahārāja Yudhiṣṭhira ri tan panahan¹⁵⁾ tan panggalēng nikang¹⁶⁾ sūtaputra. Ndyā ta ng wwang rājaputrī kadi nghulun manggāhuripa n pamanggih
 15 duḥka tēlas samangkana¹⁷⁾? Paramārthanya:

*Kliwakañcana hanyas tvaṃ çri ambaddhājale priye
 wiṣam alodya pasyāmi pravākṣya petawanālam*¹⁸⁾.

- Ya tan pējaha pwa si Kīcaka denta, akēṇḍat alabuh er nghulun, yan mangkana, kasulānaḍaha wiṣa kālakūṭa kunang¹⁹⁾, dadya n²⁰⁾
 20 tibakēnāwak ni nghulun ri kuṇḍa.

*Çāstrenanggañca bheksyami*²¹⁾

Athawāmisarjana hurip ni nghulun ring khaḍga, sawet ning lara kalingannya, tatan hana mārṅa nika waneh, bheda sangke mahārāja Yudhiṣṭhira, apan sirāgawe kaduryaṇ²²⁾!

- 32 25 *Jahān kaḥ swapraçāsanaṃ*²³⁾

Ndi hana wwang²⁴⁾ tyage kaḍatwan karih, tan ahat ring rājadr̥wya, tumohakēn çarintēn tēkeng sopakāra ning kaprabhun makādi sarwawāhana? Takarin yan sinangguh wiparītajñāna ngarannya. Ikang

1) CDEFHI: karika wastu tan kaharēpan ing kadi nghulun, G: aparana rika etc. — 2) AB: ning kalara. — 3) E: bhukti. — 4) G: manghe. — 5) F: ontbr. — 6) DEFGHI: iking. — 7) CDEFGHI: ontbr. — 8) F: ontbr. — 9) E: pinupang. — 10) de hss.: wadista°. — 11) G: inupakāran. — 12) ABC DEFHI: mara tan, G: marapwa. tan. — 13) CDEFHI: pāpenaran. — 14) G: ontbr. — 15) de hss.: panaha. — 16) CDEFGHI: irikang. — 17) CDEFGHI: mangkana. — 18) App. XVII S. R. p. 101 after v. 6:
*Kicakam cenna hanyāstvam grīvām badhvā jale mriye
 viṣamāloḍya pāsyāmi pravākṣyam yathavā 'nalām.*

19) CDEFGHI: ontbr. — 20) E: yadyan. — 21) App. XVII S. R. p. 101 after v. 6:
Çāstrenāṅgaṃ ca bhetsyāmi (kiṃ phalaṃ jivītena me).

22) ABG: kaduryasanan, CDFHI: kadurwyasanan. — 23) ontbr. in V. P. lezing van B: mahānikang sowañciçaṇi. — 24) F: wēnang.

- kacakrawartyan mwang katriwikraman ri sira nguni, yatika kadi pangipyan hiḍep ni nghulun, apan katon waḥitwa inuttama¹⁾ ngke tanmolah angampis-ampis²⁾ manewaka wwang len. Kapana ta tan drawa maṇik ni hati ni nghulun? Lawan ta waneh lumud hḍaya
- 5 ni nghulun ikang parṇah rakryan tamolah ring mahānasa, pinaka-prakēlādamēl gangan sari-sari, bheda sangkerika³⁾ kinon apēṛēpata-runga tanpakāla, pacēh mara kari ng wwang ri jro, manonton⁴⁾ kitādwandwayuddha lawan liman. Yatikāngde lara irang mwang sēkēl ning hati ni nghulun. Muwah tārinta sang Arjuna prasid-
- 10 dhāngjayakēn⁵⁾ musuh ring lagi, subhāgāweh⁶⁾ ḥiwatarpaṇa⁷⁾ ring bhaṭārāgni ri kāla ning Khāṇḍawadahanacarita, arah (apa ta yan)⁸⁾ pinakamenmen ngke ring Wirāṭapura, makaguṇa ng⁹⁾ gītanṛta tamolah ring antaḥpura.
- Kupegṇirīwa sāmbr̥taḥ*¹⁰⁾
- 15 Kady apuy munggwing¹¹⁾ dalēm ning sumur mati, ri hiḍep ni nghulun. Nihan tārinta sang Sahadewa prasiddha sinangguh yuwawira rasika. Tinghali ta rūpa rasika¹²⁾ n haneng palēmbwan, rūkṣa kasyasih tucchakāya¹³⁾, pinakapanghulu¹⁴⁾ de ning gopāla, yan paḍāwwat pēhan sari-sari ring¹⁵⁾ mahārāja Wirāta.
- 20 Winalingtāturu sanghulun¹⁶⁾ sakējēp, yan kangēn-angēn kaṣṭa rasika de ni nghulun? Tēka¹⁷⁾ teka sang Nakula, tinon i nghulun manuntun kuda, kāla rasikāmintonakēn ri mahārāja Wirāta, prasarita tikang ḥabḍānangguh Granthika, subhāgyan waidyawedika ring kuda, (aḍuh atambēh)¹⁸⁾ ning irang hati kari nghulun. Bheda sangkerika
- 25 nihan ta nghulun mangke makaweṣa dāsīpragandha, nitya haneng antaḥpura. Ika (ta sēkēl)¹⁹⁾ ni nghulun ring sarwaduhka. Tapwan niṣcaya nghulun ri pabantēnan²⁰⁾ hayu, matangnyā n²¹⁾ mangkana: *Anitya kintu martyyāni*²²⁾
- Apan lwir ing kārya ning dadi wwang ngarannya, tan niyama
- 30 nikāpilih-pilih²³⁾ jāti ning jaya parājaya, siḥ ning dewa jugenanti

1) AB: wasinutama, CDEFHI: waḥitwa inuttama, G: waḥitwangṇanuttama.
 — 2) FI: angampis-ampas. — 3) ABCDEFGI: sangkerikang. — 4) I: panonton.
 — 5) CDEFGHI: prasiddhāñjaya. — 6) ABC: subhagawe, D subhageweh. —
 7) C: tarpaṇa. — 8) CDEFGHI: apayapan. — 9) EGI: ontbr. —
 10) (*So'ntaḥpuragataḥ Pārthaḥ*) *kūpe'gnirīwa sāmbr̥taḥ*. XVIII 13b. —
 11) CDEFGHI: umunggwing, E: amunggwing. — 12) CDEFGHI: nira. —
 13) CDEFGHI: tucchakāya. — 14) HI: pinakapanghulun. — 15) F: ontbr. —
 16) CDEFGHI: nghulun. — 17) CDEFGI: ingev. ka, H: ingev. ta. —
 18) ACDEFGHI: tinambēh. — 19) E: tāmāk. — 20) A: pangantēnan. —
 21) CDEFGHI: matang yan. — 22) App. XIX p. 106 N. R. S. R. before v. 3:
anityāḥ kila martyyānām (arthasiddhijayajayau).

23) E: nikāpilih.

33 ngarannya. Tan wuwusēn ta ng suka nguni ri nghulun, saparan i
nghulun dinulur ning wadwa mwangetikā, baliknya tekin pangdulur
ni nghulun mangke. Kunang yan paramārthanya, kleṣa ny awak ni
5 duḥka magōṅ. Nihan tēkāṅde paṇḍuk muka ri nghulun, (kaṣmala
durlakṣaṇa)²⁾ hiḍēp ni nghulun (ry awak ni nghulun)³⁾ katon ta
ri tangan i nghulun hibēk braṇa, abōh manghēmu rah hemō tan
pakāla, arah lanāmipis gandha lepana.

10 Narārya Bhīmasena, aparana ta kunang (ikang hala gawe)⁴⁾ ni
nghulun nguni ring pūrwakarma, matangnya n⁵⁾ atilunta pangaweṣa
ning duḥka kapanggih de ni nghulun mangke⁶⁾? Huningan teki
panangis ni nghulun de⁷⁾ rakryan!"

„Sojar rakryan ibu, atyanta manastāpa ni nghulun de ning tangista,
kadi winēlad⁸⁾ nāla ring hati ni nghulun. Ngke ry antēn tanganta
15 kalih, ndah nghulun musapakēne ḍaḍangku, kwakēn tekung gēlungan
dak⁹⁾ peri luhta harah priyā. Yat mangke ta nghulun ninda krodha
ri bāhungku kalih, sabarinya n kocap kasyasihta¹⁰⁾ tēkaptā. Kadi
hīna niṣṭhura mata raka rakryan nguni, sanyāsāmigrahekana¹¹⁾
si¹²⁾ Kicaka manah raka rakryan nguni¹³⁾ harah de ni nghulun
20 tumōn kita¹⁴⁾ pinaribhūtanya. Hana ta kumwa manah ni nghulun
waneh sumyuha (ng¹⁵⁾ sakala Matsyadeṣa)¹⁶⁾, bhraṣṭakēna tēke
dalēm rājya. Kunang tāpan raka rakryan mahārāja Yudhiṣṭhira sira
tākon dhairyopaṣama¹⁷⁾, lari ni tinghal nira mārṅa ni nghulun mari
sāhasa. Nghulun ibu, tan sanggahēn guragaḍa¹⁸⁾ mambēk-ambēk,
25 yaya juga pējaha nikang Kicaka de ni nghulun, tan tinghale¹⁹⁾
wwang sanak ni nghulun kabeh, mwanget tan pangguha ng swarga
sang pūrwaguru hēlēm, yan paratra nghulun, yan apa tika ya tan
kesyana sojar ni nghulun. Nahan kēta²⁰⁾ Suyodhana Karṇa, Ḍākuni,
Duḥṣāsana tamolah kasusuk²¹⁾ ni hati ni nghulun hurip nika kabeh
30 mangke. Kunang pwa²²⁾ deyanta bibi, pahalawō juga manahta!
Haywa rakryan tan tungkul i dharma rakryan ri kadi kita, karēngwana
wairāgya kunang rakryan de mahārāja Yudhiṣṭhira, awas (tāngga
nira)²³⁾ tan ahuripa. Milu tang Dhanañjaya, Nakula, Sahadewa,

¹⁾ CF: ontbr. — ²⁾ A: kaṣmalakṣaṇa, BCDEFGHI: kaṣmalādulurlakṣaṇa. —
³⁾ B: ontbr. — ⁴⁾ CDEFGHI: hala ika pagawe. — ⁵⁾ CDEFGHI: matang
yan. — ⁶⁾ AB: ontbr. — ⁷⁾ CDFGI: denta. — ⁸⁾ G: hinēlad, — ⁹⁾ F: dan. —
¹⁰⁾ CDEFGHI: kasyasih. — ¹¹⁾ AB: *amigrahekani. — ¹²⁾ ABF: ontbr. —
¹³⁾ G: ontbr. — ¹⁴⁾ AB: ontbr. — ¹⁵⁾ CDEFGH: ontbr. — ¹⁶⁾ I: deṣa. —
¹⁷⁾ AB: dhairyapasama, CDEFGHI: dhairyangupasama. — ¹⁸⁾ F: guraga. —
¹⁹⁾ F: tinghala. — ²⁰⁾ EGH: ingev. ng, I: tēka ng. — ²¹⁾ F: susuk. —
²²⁾ F: ta. — ²³⁾ B: manira.

nikang Kīcaka, majarakēn ri lanānyāmējahi widyādhara pirang koṭi, pisaningu tayātakuteng pañca gandharwa lingnya. Ya ta matangnya n¹⁾ nirbhaya nirawadhāna²⁾ ya hiḍēnya ry awaknya, nghulun (tan sanakhanīlamātra)³⁾ manah ti nghulun sumiddhakēna priyambadanya⁴⁾, n kurang irang kāmākāra, paramārthanya, rakryan toh awalepa⁵⁾ nikang Kīcaka

*Samayaṃ rākṣamanānāṃ sarēmbaṇṇa bhavīṣyati
bhāryayāṃ rākṣyamānāṃ prajā bhavati rākṣita
prajāyāṃ bhakṣyamānāṃ ātma bhavati rākṣitaḥ*⁶⁾

cidhakāṃ varṇādharmmaṣṣa brāhmaṇānam mahācrutiḥ⁷⁾

35 Rakwa dharma ning caturwarna ngarannya, sabarinya⁸⁾ rakwa ng samaya hetu karakṣa rakwa ng⁹⁾ krodha¹⁰⁾ mātsarya, yan mangkana. Kunang yan karakṣa ng¹¹⁾ strī ghārapatnī, karakṣa rakwa ng anak, yan mangkana, mwang čarīra muwah. Mangkana lwir ing caturwarna-
15 dharma pawarah sang paṇḍita karēngö. Nda hiḍēpēn tekang grantha¹²⁾ mangkana de rakryan, rakṣa juga rantēn rakryan, patyanosēn ikang Kīcaka, kadi rūpa rakryan an paritrānenghulun nguni, kāla nikang duṣṭa si Jayadrathāmaribhūtenghulun¹³⁾”.

„Aum ibu, tan sangcaya rakryan irika, yaya saprahāra sumiddhakēna
20 sapakon rakryan”.

*Kīcakasyapi prapṣaṣṣa mukahastowa mastakam
bhukta sarvāṇi rūpāni gatre praveyasyaḥ*¹⁴⁾

Deya ni nghulun mējahaneking Kīcaka, sukunya kalih tēkeng tangannya, lawan mastakanya, yatika rēmpunēn i nghulun, ry awaknya
25 kabeh wehēn i¹⁵⁾ nghulun apisaneng swagātranya¹⁶⁾ juga, katona tanpahulu, tan patangan, tan pasuku¹⁷⁾ kapwa wangkenya, bwat Wṛkodara n¹⁸⁾ asö. Haywa rakryan lwir kāṣṭhanya ika tan¹⁹⁾ yaya pējaha de ni nghulun socarāṣṭra²⁰⁾ tēkeng kulawāndhawanya. Ndah

¹⁾ CDEFGHI: matang yan. — ²⁾ CDEFGHI: nirāwādhaka. — ³⁾ CDEFGHI: tatan hana mātra. — ⁴⁾ CDEFGHI: kapriyambadanya. — ⁵⁾ CDEFGHI: awamāna.

⁶⁾ *Samayaṃ rākṣamānānāṃ dārā vo na bhavīṣyati
bhāryāyāṃ rākṣyamānāyāṃ prajā bhavati rākṣita
prajāyāṃ rākṣyamānāyāṃ ātmā bhavati rākṣitaḥ.* XX 30.

⁷⁾ *Vadatām varṇādharmmaṣṣa brāhmaṇānāṃ hi me crutam.* XX 32a.

⁸⁾ CDEFGHI: ingev. n. — ⁹⁾ B: ontbr. — ¹⁰⁾ B: ingev. yan. — ¹¹⁾ ABEG: ontbr. — ¹²⁾ H: brata. — ¹³⁾ CDEFGHI: *amaribhūta nghulum. — ¹⁴⁾ App. XXI S.R. after v.l

*Kīcakasyāsya pādaḥ ca mukhaṃ hastau ca mastakam
bhāṅktevā sarvāṇi roṣaṇa gatre praveṣyāmyaḥ.*

¹⁵⁾ B: wehi ni. — ¹⁶⁾ CDEFGHI: ingev. katingkahannya. — ¹⁷⁾ CDEFGHI: ingev. mangkana. — ¹⁸⁾ A: ontbr. — ¹⁹⁾ AB: tanan. — ²⁰⁾ C: čeciraṣṭra, DEFGHI: čacarāṣṭra.

mēne wita ya dewī, arddhesuk lwir nikang kulēm, anghing limang tabēh niyatanya, gumantyāpintakasiha¹⁾ raka rakryan sakarēng, ahyun asanggama raka rakryan bibi, sangka²⁾ yan alawas dāga ri cumbana. Nihan ta ng nṛtaçāla kidul³⁾ ning mahānasa unggwana tiki
 5 yan paguṇita kāla ning sakatambesuk, nora kasangçayāpan subad-dhāpagēh inēbnya, çayana³⁾ mwang tilamnya kahatur, hana..... mwang⁴⁾ bantal kadi sinanggrahakēn sahaja. Mangkana ling sang Wṛkodara, tan wihang sang Dropadī, kapwa ta sirānglungsurakēn wastra, parēng lawan lungsur ing putēk hati, maryamēlēš ikang ðaḍa
 10 de ning luh, anghing mēlēš de ning sweda hita ya. Apa kunang ikang rasābhhyantara ginawe⁵⁾ nira, matangnya n⁶⁾ kasēngkō paryanta ni tirwanalika⁷⁾ tēkap nira.

Byatīta lungha (nikang rātrī, sang anūkṣma sanggama kapwa tṛpti mulih ri sthāna nira. Irikang prabhātakāla pwa ya ta, wahwangungang
 15 ring Udayādri teja sang hyang Āditya, muwah ta sang Kicaka mareng kabinihajyan, anangkil ring mahādewī Sudeṣṇā, muwah mareng kahanan sang⁸⁾ Dropadī, agawe kārunya wacana:

Rakryan sang Serandhrī, mapa tângēn-angēnta (de nikang citta)⁹⁾
 36 harah? Kumwa kalingan i wuwus i nghulun: wēngi¹⁰⁾ kaluputan
 20 nghulun¹¹⁾ buddhi, sahasā tēkakēn¹²⁾ senak ny angēn-angēn i nghulun i kita, tan hana paran¹³⁾ ngarannya, tan hana tumulung kita, bahulyan agawaya paritrāṇa. Samangkana çrī mahārāja n (tan asāntwa)¹⁴⁾ karuhun, tan çraddha ning manah nira, hingannya nghulun waçawaçitwa ring sakāla mangke, rakryan senapati katwang
 25 ning kabeh. Inanumata juga mata rakryan ibu sambega rike¹⁵⁾ tuwuh ni nghulun, apan¹⁶⁾ aprameya bhinuktinta, yāwat kitānunggala çarīra lawan nghulun".

„Aum aum rakryan mahāmantri, sungguha¹⁷⁾ patik rakryan mangke. Ndan haywa tan tulus mata rakryan i nghulun, konēn ta
 30 ng kula mitra mwang wwang sanak humaḍanga, sāksāt mulate payu ny angēn-angēn i nghulun mwang rakryan, mwang apakēna rakṣakāçrayāngēmita, apan¹⁸⁾ agōng takut ni nghulun ni sang pañca gandharwa".

„Aringku bibi dyah Serandhrī, haywa sangçaya rakryan i

1) CDEFGHI: "apintakasih. — 2) A: sangke. — 3) CDEFGHI: maçayana. — 4) CDEFGHI: lyan. — 5) F: ginaweh. — 6) CDEFGHI: matang yan. — 7) ABEFGHI: tirwangnalika. 8) G: ontbr. — 9) AB: ndon ikung citta, CDE FGI: don ikang citta, H: ontbr. — 10) ABEH: wingi. — 11) CDEFGHI: ingev. iki. — 12) CDEFGHI: tēkânēkakēn. — 13) CDEFGHI: angawaran. — 14) AB: tinasanta. — 15) G: nika. — 16) CDEFGHI: ontbr. — 17) CDEFGHI: kasunguhan. — 18) F: apa.

samangkana, nghulun¹⁾ juga tapwan hana, yaya tan hana ning²⁾ wādhakāwaraṇa³⁾, ring nṛtaçāla kita kapanguha de ni nghulun mēne ng⁴⁾ rātrī, ri pētēng pēpēt tikang pasanggamanta, maran pisaningu wruha ikang⁵⁾ pañca gandharwa”.

- 5 Mangkana gūḍhasamaya sang Kīcaka mwang sang Dropadī. Mantuk ta sireng⁶⁾ pakuwwanira, tēkārṣa-girang⁷⁾ tan sandeha, (madēg-adēg ta smara nira)⁸⁾, tan wruh juga n mṛtyumāyā hayu sang Dropadī. Ya ta matangnya⁹⁾ pahyas mangēnakēn bhūṣaṇa, sampun agandhalepanāsalin wastra mahāwiçeṣa juga sang Kīcaka,
10 kadi ginanggyang-ganggyang hati nira, tulya pitung tahun hiḍēp ninerikang¹⁰⁾ kāla pitung tabēh pasamaya nira. Tēlas sanggrahā-rēnah¹¹⁾ citta sang Kīcaka.

- Ḍatēng tikang rātrikāla, sang Yājñasenī tēlas majar i sang Bhīma-sena irikang sopāya-bañcana nira, huwus ināropaṇa tēkap sang
15 Bhīmasena. Ya ta matangnya⁹⁾ mara ring nṛtaçāla, mingkis angrēpāngiḍukus umunggwing madhya nikang çayana, kadi singhā-hyun angdēmaka satwa bhāwa nira. Ḍatēng ta sang Kīcaka¹²⁾ tumuluy masuk ing nartanāgāra¹³⁾. Apan mamangguh¹⁴⁾ mṛtyu mahābhīṣaṇa¹⁵⁾, lilāturu rikang tilam, ya ta pinēkul nira, niçcaya
20 sang Serandhrī ri hiḍēp nira rasikātah de nirāngēnakēn çabda:

- „Ibu dyah¹⁶⁾ Serandhrī, kadi ling ni¹⁷⁾ nghulun nguni rakryan ibu, tiki¹⁸⁾ mas mañik ni nghulun, mwang siwin, harah pūrwarēna
37 nghulun dentāri¹⁹⁾ tan mithyasamaya! Mapa kita hēnēng bibi? Bangun soway acañcala ri hiḍēp ni nghulun. Sakweh nikang strī
25 sināntwa (ni nghulun)²⁰⁾ lagi kēta ya, harṣa-girang²¹⁾ juga jātinya. Kathamapi rakryan winodhana²²⁾ ni nghulun kewala humēnēng mangadyani²³⁾. Apa doṣa ni nghulun de rakryan?”

- „Sājñārya mahāmantri Kīcaka, alib nohan i nghulun i rūpa rakryan, nda (tan āççarya)²⁴⁾ manah ni nghulun. Kunang ikang
30 aweh mahātr̥pti saha jāngaras nāla ning hati ri denya n paramatr̥pti ri pangaras ni tanganta juga”.

Ling sang Wṛkodara mangkana, atēhēr angadēg rumēnggut sang Kīcaka, lāghawa sang sūtaputra minggēkakēn tēndas nira, atanggul

1) E: nghulunan. — 2) G: sing. — 3) CDEFGHI: *angawaraha. — 4) CE: ontbr. — 5) CDEFGHI: nikang. — 6) C: sira mare. — 7) ACDEFGHI: ontbr. tēka. — 8) CDEFGI: ontbr. — 9) CDEFGHI: matang yan. — 10) CD EFGHI: nira rikang. — 11) G: *arēna. — 12) CDEFHI: ingev. n. — 13) de hss.: natar ing gr̥ha. — 14) de hss.: mahābhīmāna. — 15) E: mamangguh. — 16) CDF: ingev. sang. — 17) F: ontbr. — 18) CDEFGHI: tikang. — 19) AB: ingev. denya. — 20) CDEFGHI: sanghulun. — 21) de hss.: harṣajāgirang. — 22) winodha. — 23) CDEFGHI: mangajyani. — 24) H: hanāççarya.

enggal umundur, malës mangguh anikëp bāhudaṇḍa, kapwa silih-bandhāmērēp angdēdēl manguwil mata, amēluk apisit¹⁾ anikwakēn angdugang ḍaḍa, atarung anikēp anēkēk²⁾ angwal³⁾ kapala, winaswas pwa patēmu nira kalih an kadi pwa⁴⁾ patēmu ning matta ḥārdūla.

5 Kacidra sang Wṛkodara, arddharangumba sēla nikang tur⁵⁾ kalih, sumurup ta sang Kicaka, sumambut wētis sang Bhīmasena, tiba ta sang Anilātmaja, karangkang asidēkung⁶⁾ bhāwa nira.

Daṇḍapanir iwantakah⁷⁾

- Ndah kadi mṛtyu bhīṣana⁸⁾ mawa daṇḍa tiba nira kalih, apa⁹⁾
- 10 manambi mangdēdēl anēpak mangiwakēn muka. Tumuluy kamuṣṭi ḍaḍa wit ning hati nira sira n panganti. Asuwe¹⁰⁾ tikādwandwayuddha¹¹⁾, hana¹²⁾ ping satus sanget (nikang patangkēp)¹³⁾ nirāmuṣṭi bandha¹⁴⁾, sangḥayālwang kaḥaktin sang Kicaka kamantyan, mangsil pwa¹⁵⁾ sirāmet upāya-sandhi muwah. Wihikan ta sang
- 15 Bhīmasena, hana kṣaya¹⁶⁾ ḥakti hiḍēp nire sang Kicaka. Lumumpat ta sira masō rumēnggut sang Kicaka, tiba kantēp sang sūta-putra. Atēhēr inulir rinēmpu¹⁷⁾ tinikēlan pāṇipāda nira, jarjarita rinēmuk¹⁸⁾ sinyuh kapalanya, aḡēmut arēñuh anana¹⁹⁾ grīwāwayawa nira. Yatika tan winch katona pisan ri dalēm ning deha juga de sang Wṛkodara,
- 20 sawang guluntung ta pwa panon²⁰⁾ i wangke nira, kadi māngsa kahiḍēpannya²¹⁾.

Tēlas pējah ta sang Kicaka, mojar²²⁾ ta sang Bhīmasena ri sang Dropadī, muwah ri sampunnya pējah, mantuk ta sira tumuluy mareng²³⁾ pangēlan²⁴⁾, nora wwang wruh ngarannya ring kriyopāya

38 25 nira. Madyus ta sirālēnga²⁵⁾ gandhalepana, aturu ta sira mahenak ambēk nira. Muwah sang Dropadī enak galih²⁶⁾ nira. Mojar ta sireng²⁷⁾ sang amērēm kabeh:

„Sojar rahadyan sanghulun kabeh, ḥrī²⁸⁾ mahāmantri Kicaka pējah, pinatyan i²⁹⁾ jalu ni nghulun, sang pañca gandharwa,

30 makadoṣa ng³⁰⁾ strisanggraha, paradāra, paribhūtāṅgāladeḥa, harēp makasthya nghulun. Tontonēn wangke nira³¹⁾ haneng nṛtaḥāla!”

1) CDEFGHI: amisit. — 2) AB: ingev. anēhak. — 3) CDEFGHI: anghol. — 4) CDEFGHI: ontbr. — 5) F: tuk. — 6) CDEI: asidēku. — 7) (*Utpapātātha vegena*) *daṇḍapānirivāntakah*. XXI 61b. — 8) ABCH: bhīmana. — 9) H: apan. — 10) CDEFGHI: masowe. — 11) ABCDFHI: tikang dwandwayuddha. — 12) DEFGHI: hanan. — 13) EH: ontbr. — 14) ABCDEGI: baddha. — 15) CDEFGHI: ta. — 16) C: hanangḥaya. — 17) E: rinampu. — 18) CDEFGHI: rinēmēk. — 19) C: tanana. — 20) E: panonan. — 21) CDEFGHI: kahiḍēpanira. — 22) E: majar. — 23) AB: imaring. — 24) I: ontbr. angdēdēl-pangēlan, deze passage ingev. op p. 39. — 25) CDEFGHI: ontbr. alēnga. — 26) ACDEFGHI: manah. — 27) CDEFGHI: sira ri. — 28) CDEFGHI: sang. — 29) E: de ning. — 30) CF: ontbr. — 31) C: wangkenya.

An mangkana wuwus sang Yājñasenī, angrēngö tekang wwang makēmit kabeh, (atanghy agarawalan)¹⁾ sahananya kabeh, paḍāmasang suluh angduhi²⁾ pasigyan. Tinonnya ta wangke sang Kīcakāgulingan ri lēmah, mwang rahnyādrawānarawata ri patēlu³⁾. Kapwa ta

5 wismayāṣcarya manahnya:

„*Kasya grivā kwa carāṇa kwa paṇi kwa śiraḥcadṛk*⁴⁾?

Ndya tiki paran ing⁵⁾ tēṇḍas nikang⁶⁾ ṣawa?⁷⁾ Ndan sumambe⁸⁾: „Tan pagulu, suku kalih⁹⁾ (tangan karwa¹⁰⁾ tan hana¹⁰⁾, len dahat wēkas ning¹¹⁾ widyādhara harah!”

10 (Ling nikang akēmit kabeh mangkana)¹²⁾. Mangrēngö ta kulawān-dhawa sang Kīcaka wēkasan, paḍa tēkānangis mawu sahananya, asēmu bhītārdha muriring puhun wulunya. Pinuṇḍutnya inusung-usungnya (tekang¹³⁾ ṣawa)¹⁴⁾ wēkasan, sangskāranya¹⁵⁾ ri heng ning puri prayojananya Katon pwa¹⁶⁾ sang Dropadi tēkapnya, rinēgēpnya ta sirātēhēr kinon manghera. Hana tāri sang Kīcaka, sang Upakīcaka ta¹⁷⁾ ngarannya, ya ta sumrapitakēn¹⁸⁾ dewi Dropadi: „Rahadyan¹⁹⁾ sanghulun kabeh, nahan iki si Serandhrī. Yeki sāksāt²⁰⁾ gumawe kapējah ṣrī mahāmantri, tan hana kawya-wasthanya²¹⁾ waneh, bheda sangkeng²²⁾ pējahana, tumutakēna

20 kapējah²³⁾ sang madihyang, apan ya kahyun ira prasiddha”.

Lingnya mangkana, manēhēr majar ing mahārāja Matsyapati, (amwitakēn sang Serandhrī ilwakēna pējahana, inanumoda²⁴⁾ prayojananya de mahārāja Wirāṭa²⁵⁾)²⁶⁾. Ya ta matangnya n²⁷⁾ pahenakēn sang Yājñasenī ring larung²⁸⁾, (atēhēr inapusan-nya²⁹⁾)³⁰⁾ inikētakēnnya ri³¹⁾ ṣawa³²⁾ sang Kīcaka. Irikang kāla pitung tabēh (tumul angjātrātiwa-tiwa)³³⁾ umusi deṣa nikang ṣmaṣāna. Sang Serandhrī sirā ta makrak asu masambat anangis:

„*Jaya Jayānto Wijayo Jayātsena Jayadwālah*³⁴⁾!

Aha sang pañca gandharwa kaka, sang Jaya, sang Jayanta, sang

1) E: matang yan garawalan. — 2) CDEFGI: anuluh. — 3) ACDEFGHI: patiga. — 4) *Kvāsya grivā kwa carāṇa kwa paṇi kwa śiraḥcadṛk*. XXI 84a. — 5) C: ingki, DEFGI: iki. — 6) B: nyang. — 7) de hss.: sumambē. — 8) CDEFGHI: ingev. mwang. — 9) C: kalih. — 10) B: tangannya ta hata. 11) DEFGHI: ing. — 12) CDEFGI: ontbr. — 13) DEFGHI: tikang. — 14) C: ontbr. — 15) F: ontbr. — 16) C: ta. — 17) ACDEFGHI: ontbr. — 18) AB: sumratakēn. — 19) I: ingev. ontbr. passage p. 38 (zie p. 15 noot 24). — 20) B: prasāksāt. — 21) H: kawyawasanya. — 22) B: sang. — 23) G: pējah. — 24) A: ingev. ng. — 25) A: sang ṣrī Matsyapati voor: mahārāja Wirāṭa. — 26) B: ontbr. — 27) CD EFGHI: matang yan. — 28) C: larā, DEFGI: laru. — 29) CDEFGI: inapusan denya. — 30) H: ontbr. — 31) AB: ontbr. — 32) AG: ingev. ni. — 33) A: umung ta yātryātiwa-tiwa, B: umung yātryātiwa-tiwa, H: tumut ayātryātiwa-tiwa. — 34) *Jaya Jayanto Wijayo Jayatsena Jayadwālah*. XXII 12a.

39 Wijaya, sang Jayatsena, sang Jayadwāla, tinghali tiki¹⁾ kasyasih ni nghulun, inupakāra hinala pinaribhūta tēkap ning sūtaputra, sinwikāra tumute kapējah nikang Kicaka, (matangnya n²⁾ kaka³⁾ (tanga-tangan iki)⁴⁾ kahīnāçrayan i nghulun!"

5 An mangkana sambat sang Pāñcālīputrī, angrēngō ta sang Bhīmasena sangke pamahānasan, malayu tuminggalakēn iking çayana nira, angagul-agul⁵⁾ asēmu⁶⁾ krodha. Datēng ta⁷⁾ sire⁸⁾ samīpa ni sang Dropadī, kinon ira ta sang Dropadī humēnēnga⁹⁾, haywa kahanan lara mwang takut. Dyāyi¹⁰⁾ ta sirāngēnakēn¹¹⁾ yoga samādhi. Asalin ta¹²⁾ rūpa¹³⁾ katara, kadi rūpa ning rākṣasa mijil
10 anglumpati tambak awan. Tēhēr angrēbahakēn kayu-kayu¹⁴⁾ sakambah de nira, makādi ng nyagrodhāçwattha kimçuka. Giri-girin ta ng¹⁵⁾ kulawāndhawa sang Kicaka, sāksāt singhāngiṇḍarat panon¹⁶⁾ ri sang çūra gandharwa. Hana ta yomanek rikang kayu,
15 hana mēgil ring wukir durgama, hana tumēdun ring¹⁷⁾ lwah adērēs, sawet ning takutnya ri sang Bhīmasena.

„Uduh yeku gandharwarāja, mahāprabhāwātibhīṣaṇa pakatonannya¹⁸⁾, krodhe kita kabeh niyatanya. Toh ndak luputi tali ikeng Serandhrī, marapwan¹⁹⁾ kita tan katēkan wiṣṭi mahābhaya!"

20 Ling niking²⁰⁾ kulawāndhawa watēk kabayan mangkana, lumuputi sang Serandhrī. Malayu ta yomungsi²¹⁾ nagara, wurung gumawaya²²⁾ kabhasmyan ikang Kicaka²³⁾. Ndatan hinēbang-hēbang inusir²⁴⁾ pwa ya tinututan²⁵⁾ de ning sang Marutsuta, kadi rūpa sang hyang Indra n²⁶⁾ pamējahi daitya dānawa, mangkana lwir sang Bhīmām-
25 bhraṣṭakēn ikang Kīcakawāndhawa. Satus limang siki tikang tēlas manglēṇḍō²⁷⁾ denira ri samīpa nikang çmaçāna. Tēlasnya²⁸⁾ mangkana, mangsō ta sang Bhīma sumāntwa²⁹⁾ sang Dropadī, atēhēr ameri luh nira:

*Lawan te bhiru hanyante he to hingçanti manāwāḥ*³⁰⁾.

30 Ibungku dewī Yājñasenī, tēlas pējah ikang (sakweh nikang

1) CDEFGHI: teki. — 2) CDEFGHI: matang yan. — 3) CF: ontbr. — 4) AB: tangan tiki. — 5) de hss.: angagus-agus. — 6) CDEFGHI: arddha. — 7) E: ontbr. — 8) A: sira. — 9) CDEFGHI: mēnēnga. — 10) AB: adyāya. — 11) C: inakēn, DEFGHI: anghanakēn. — 12) ACDEFGHI: pwa. — 13) B: ingev. kapwa. — 14) ACDEFGHI: kayu. — 15) EI: ontbr. — 16) ABE: manonnya, CDEFGHI: manon. — 17) EFGHI: ing. — 18) EG: katonannya, H: pakatonnya. — 19) E: rapwan. — 20) CDEFGHI: ning. — 21) G: yomungsi. — 22) CDEFGHI: gumaway i. — 23) BH: ingev: kimuta ng wwang mang-gananangisi çawa tēka wurung kahilu katawurag tēka ngararamenikasasar makasusupan. — 24) CF: inusi. — 25) C: tinutan. — 26) AB: ontbr. — 27) F: malēṇḍō. — 28) CDEFGHI: ingev. n. — 29) CDEFGHI: ri. — 30) *Evam te bhiru vadhyante ye tvām hiṃsanti mānāvāḥ*. XXII 26b.

sanyāsomējahana)¹⁾ kita. Haywa rakryan sangçaya siga-sigun wibhrama, mantuka juga dewī ri²⁾ jro nagara muwah (kadi pralagi)³⁾. Nghulun ibu (mantuke kahanan i ngwang ring lagi)⁴⁾, mēnggēpāpihadeya⁵⁾ ring kāryanta⁶⁾”.

- 5 Byatita gati nira kalih siddha prayojana. Nihan strī nikang Kīcaka-wāndhawa kabeh, ya ta lumumpat mareng çmaçāna milwānangaskāra çawa sang madihyang abhiprāyanya⁷⁾. Iniring ta ya de ning ataṇḍabalun wwang kabayan. Katon pwekang⁸⁾ wangke lumra ring hawan tēkapnya, āççarya kapuhan ta manahnya, malayu tikang wwang

10 wadwājar i mahārāja Matsyapati:

- 40 „Yata bhijrena taṁ bhinnāṁ parvatasya mahatsirah
vinikirnnaṁ pradārçyate tata suti matitale⁹⁾”

- Sājñā haji, pējah pwangkulun sūtaputra kabeh, sang tumiwakēn çawa rakryan mahāmantri, kadi pārçwa ning wukir binajra de
15 sang¹⁰⁾ hyang Indra, lwir ning¹¹⁾ pwangkulun. Serandhrī muwah mantuk ngke ring kaḍatwan gati ning pwangkulun, niyama¹²⁾ sandeha sakweh ning wwang ngke dalēm pura tēkap ni pwangkulun. Tangeh juga pagawenya harohara, apan atyanta ramañiya rūpa ni pwangkulun, ng wwang jalu-jalu mewēha tan (rāga n)¹³⁾ tumona
20 pwangkulun (Serandhrī, apan)¹⁴⁾ makapanghaḍa¹⁵⁾ ng jalu¹⁶⁾ pañca gandharwa sūkṣma. Sājñā haji, dēlō-dēlōn sawastha ni¹⁷⁾ pwangkulun de parameçwara.”

- „Namu bhaṭāra, (mangkāku pwa)¹⁸⁾ harah! Kumwa ta deyanta kita kabeh, atyanta pahayu¹⁹⁾ tekang çawa sakweh²⁰⁾ sangskāra,
25 milwa bhasman ri çawa sang Kīcaka! Sojar rakryan dewī Sudeṣṇā, kasihanojarana teka si Serandhrī de rakryan, kumwa lingante rasika:

„Gacca Serandri bhadran te yata kāmāñcarācale

rāja wibheti suçroni gandharvebhyaḥ parabhaṭāt²¹⁾”

¹⁾ C: sakweh ning sahasāhyun umējaha, DFHI: sakweh nikang sahasāhyun umējahana, E: sakweh ning sang sahasāhyun umējahana, G: sahasāhyun umējahana. — ²⁾ B: hikeng. — ³⁾ ACDEFGHI: ontbr. — ⁴⁾ B: muliheng pakē-lante nguni. — ⁵⁾ F: amihadeya. — ⁶⁾ CDEFGI: kāryāntēn. — ⁷⁾ CDEG: ingev. kabeh. — ⁸⁾ C: pwa.

⁹⁾ Yathā vajreṇa vai bhinnāṁ parvatasya mahacchirah
vinikirnnaṁ pradārçyeta tathā sūtā mahitale. XXIII, 2.

¹⁰⁾ CDEFGHI: ontbr. — ¹¹⁾ F: ontbr. — ¹²⁾ H: niyata. — ¹³⁾ C: rāga-rāga n, DEFGHI: rāga-rāgana. — ¹⁴⁾ AB: pwangkulun. — ¹⁵⁾ F: makaḍa. — ¹⁶⁾ CDEFGHI: jalunya. — ¹⁷⁾ C: ontbr. — ¹⁸⁾ G: mangka kumwa. — ¹⁹⁾ CD EFGHI: pahayun. — ²⁰⁾ DEFGHI: sakwehnya. —

²¹⁾ Gacca Sairandhri bhadraṁ te yathākāmaṁ carābale

rājā bibheti suçroni gandharvebhyaḥ parabhaṭāt. XXIII 9.

Dyah Serandhrī bibi, pinakaling çrī mahārāja ri kita: laku rakwa kita)¹⁾!

Lawan mapa hetu ni kapējah²⁾ wāndhawa sang Kicaka sakwehnya? Toh warah de ning antēn i nghulun!"

- 5 „Sang Wṛhannalāparan kawruhanta³⁾ ri lara ni nghulun? Apan kewala pāpeng⁴⁾ kanyāgrha, yathāsuka tan pangrēngō, wrtta, anghing mingisa (kita n)⁵⁾ tumona kahīnapuñyan i nghulun".

- „Ai, atyanta..... tēkapta wuwusta hara dyah Serandhrī! Pira pāpa ta kumang⁶⁾ pangguhēn i nghulun, ya tak⁷⁾ ilwa laranta⁸⁾ 10 mangguh kita dyah, kasama-sama⁹⁾, kadi pwa kita katon kweh ning wiwyāpāra¹⁰⁾ ni nghulun".

- Sahur sang Wṛhannalā mangkana, atēhēr adulur tumameng kahanan sang¹¹⁾ dewī Sudeṣṇā, mwang ikang kanyā kabeh. Saḍatēng sang Serandhrī, inujaran ta sira de mahādewī Sudeṣṇā, majarakēn 15 sojar mahārāja Wirāta ngūni, ikang kumona sang Serandhrī minggata. Ndan kapēnga-pēnga sang Serandhrī, an kinon umura, awas kawa tinghal nira, kahēnēkan ta lwir ikang¹²⁾ hati. Ya ta matangnya n¹³⁾ sambodhana kārūnya wacana:

- „Sājñā mahādewī, pahalawō¹⁴⁾ tāngēn-angēn parameṣwari! Kumwa 20 pajara mahādewī¹⁵⁾ raka rahadyan sanghulun çrī mahārāja: tumaḍah kārūnya mahārāja rakweka sang¹⁶⁾ Serandhrī, tan wurung amura 41 sangke lēmah ni pāduka çrī parameṣwara, ndan wita rakwa ya, tiga wēlas kulēm rakwenantinya, aminta ta kinēlakēn hananya ngke sakarēng, (umerakēna siddha)¹⁷⁾ ning prārthana ning jalunya, ikang 25 pañca gandharwa, apan rakwa haneniṣṭi prayojana nikang widyādhara mojara ri haji, ahyun kumālāntaranana hutangnyasih agōng ring parameṣwara, madamēla paramābhyudaya rāja kṛtakṛtya¹⁸⁾. Yapwan tēlas rakwa ya labdhakāryasādhya, tan sangçaya rakwa haji, wiçāta ya rakwāmēta parananya, marapwan swēcchā matāngēn-angēn haji, 30 makalinga¹⁹⁾ mahādewī ing raka parameṣwari".

Tēlas hinaywan patrakasih²⁰⁾ sang Serandhrī tēkap dewī Sudeṣṇā, inak tāmḃēk²¹⁾ nira. Mangkana sakweh nikang wwang sāmānya

1) G: ontbr. — 2) AB: nikang pējah. — 3) CDEFGHI: karika wruhanta. — 4) F: papen. — 5) E: kita tan. — 6) CDEFGHI: ontbr. — 7) CDEFGHI: tan n. — 8) AB: laranya. — 9) CDEFGHI: asama-sama. — 10) F: wiṣyapara. — 11) CDEFGHI: ontbr. — 12) E: nikang. — 13) CDEFGHI: matang yan. — 14) CF: ontbr. — 15) CDEFGHI: ingev. i. — 16) CDEFGHI: si. — 17) CDEFGHI: umerakēn kasiddha. — 18) de hss.: kṛtya. — 19) CDEFGHI: mangka linga. — 20) AB: pitrakasih, CDEFGHI: pintakasih. — 21) EG: ambēk.

prthagjana tuwī, harṣa jugāngrēngö kapējah sang Kīcaka de sang gandharwarāja, apan lwir kangluh pracāra nika sang Kīcaka de ning loka. Ya ta matangnya¹⁾ mangucap ta²⁾ rat parampara majarakēn tuṣṭa ny angēn-angēn yan pējah sang sūtaputra.

¹⁾ CDEFGHI: matang yan. — ²⁾ CDEFGHI: ingev. ng.

VERTALING

1 Het zij zonder hinderpalen.

Van dengene, die, Çakri's zoon zijnde, in ascese, der demonen vijand, niet in het woud verblijvende, van verliefdheid vervuld was, en van dengene, die, met een man vereenigd, wederom maagd van hen beiden de eigen zoon, bekwaam in het scheppen van middelen tegen tegenslag, dat is de onder den naam Kṛṣṇa-Dwaipāyana bekende — heil zij hem! — de weleerwaarde, van de geleerden de voortreffelijkste.

En verder:

Degene, van wie men zeggen kan, dat, ten gevolge van de inspanningen, die hij zich getroost, de rijst en andere halmpjes van goede eigenschappen zich steeds voorspoedig ontwikkelen, als door honderden (milde) regenbuien van harmonie en vrede, en dat zijn vijanden daarentegen er door overstelpt worden met de stortvragen van zijn verschrikkelijkheid, (dat is) Z.M. Dharmatvaṃṣa tēguh Anantawikrama.

Er was eens een brahmarṣi, een volmaakt machtig man, de zoon van den eerwaarden Çakri, machtig door het verrichten van ascese, waarvan hij de vrucht plukte, dat hij van Çiwa de inwilliging van zijn wenschen verkreeg.

Ook was er eens een parel van een vrouw, uit een kṣatriya-geslacht gesproten, die de eigenschap had, dat zij een onaangename reuk verspreidde, en die het geval beleefde, dat zij weer tot maagd werd, tot ongeschonden meisje, hoewel zij door een man reeds tot vrouw was genomen.

Van hem nu, die in dien tijd hevige ascese verrichtte, en van haar, die tenslotte weer een reine maagd was, werd een zoon geboren, in wiens vermogen het lag succesvol het kwaad te vernietigen, d.w.z. die kundig was in het verschaffen van artseneij aan vrouwen, die niet in tel waren en door het ongeluk werden bezocht.

Zijn naam luidde bhagawān Kṛṣṇa-Dwaipāyana, de voortreffelijkste

onder hen, die de vier weda's kennen, die van nature aloverwinnend was, d.w.z. die geenszins faalde in alles, wat hij zich voornam te doen.

De reden, waarom zijn geschiedenis verteld wordt, is deze, dat hij de bron zij van zegen voor hem, die een tekst van het Wirāṭaparwa-verhaal in de volkstaal gaat samenstellen. Hij is het immers, die de achttien parwa's gedicht heeft. Dat is de reden, waarom naar zijn verheerlijking gestreefd wordt, opdat hij niet veroorzake een beletsel, waarvoor geen zoenmiddel bestaat.

En verder:

Er was eens een wereldbeheerschend koning. Grenzeloos was zijn voortreffelijkheid. Bestendig en hecht was de welvaart van de wereld in den tijd, dat hij regeerde. Voorspoedig was de ontwikkeling van allerlei goede eigenschappen en de groei van allerlei gewassen, als rijst, sesam, boonen enz., want onafgebroken en zonder onderbreking viel de regen, en lang duurde de regentijd, grenzeloos lang.

Maar wat was wel de reden, die men kon hebben, om zich over hem te verbazen? Wegens het feit, dat niet gedijde en geen succes had de vijand, tengevolge van zijn macht en majesteit, die eveneens als regen was te beschouwen.

De koning, wiens macht van een zoodanigen omvang was, was hij, die den naam droeg: Z.M. Dharmawam̃ṣa tēguh Anantawikrama. Hij moge mede de bron zijn van zegen voor hem, die Wyāsa's werk in het Javaansch gaat vertalen, opdat hij de oorzaak er van zij, dat de dichter zijn geest zal kunnen inspannen, en dat hij zelf overal beroemd worde tot in lengte van dagen!¹⁾

Heil!

Nadat aan koning Janamejaya het Wanaparwa verteld was door den eerwaarden Waiṣampāyana, had deze dus de geschiedenis der Pāṇḍu-zonen gedurende hun twaalfjarig verblijf in de wildernis volledig vernomen. Den volgenden ochtend vroeg hield hij wederom een zitting met den voortreffelijksten der asceten. Nu verzocht hij het Wirāṭaparwa te mogen hooren, en vroeg hij naar de omstandigheden, waaronder de Pāṇḍu-zonen leefden gedurende het dertiende jaar van den hun gestelden termijn, met de volgende woorden:

Met Uw verlof, groote monnik, moge de hooggeleerde de uitgebreidheid van kennis zijns kleinzoons vervolmaken, door hem nu weer te verhalen, *hoe mijn voorvaderen den tijd, dien zij in onbekendheid hadden te leven, in Wirāṭa's stad hebben doorgebracht, gekweld door vrees voor Duryodhana*²⁾.

3 De lotgevallen mijner voorvaderen, de doorluchtige Pāṇḍu-zonen, in Wirāṭa's stad moogt gij mij verhalen, toen zij in onbekendheid leefden, uit vrees, dat zij door Duryodhana opgemerkt zouden worden; vermeldt gij echter eerst de inleidende gebeurtenissen, opdat ik een volledig beeld kan verkrijgen van de geschiedenis. Uw kleinzoon wekt U echter op om de waarheid te vertellen, zooals het werkelijk geschied is, en het niet op te smukken met eigen verzinsels; neem niet Uw toevlucht tot litteraire figuren of dichterlijke vrijheden en uitweidingen, opdat de aangename ondubbelzinnigheid er van de vaste wezenstrek van het parwa zij ³). Houd Uw kleinzoon dit verzoek ten goede."

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, maak U daarover geen zorgen, naar waarheid zal ik verhalen en..... en mijn verhaal-trant zal niet onderhevig zijn aan dubbelzinnigheid of wijdloopigheid. Gij behoeft werkelijk niet bevreesd te zijn, dat er iets onvermeld zal blijven van de geschiedenis, zoodat ge er het boek op kunt naslaan*, ook al komen er overwinningen,.....⁴) en versieringen in voor. Moge Zijne Majesteit luisteren naar dit verhaal van mij".

I.

Ten tijde van het rooven van het wrijfhout hadden de Pāṇḍu-zonen van Dharma als genadebewijs de gunst ⁵) verkregen, dat zij aan de listen en lagen van Duryodhana zouden ontkomen, dat zij in algeheele onbekendheid zouden leven en dat de honderd Korawa's hun verblijfplaats in het geheel niet zouden kennen. Nadat zij dit gunstbewijs ontvangen hadden, keerden zij terug naar Tṛṇawindu ⁶)'s kluizenarij en stelden het juweelen wrijfhout aan den eerwaarden Tṛṇawindu ter hand. Vervolgens verhaalden zij van al hun gangen, en hoe zij een gunst hadden verkregen. De groote asceet benevens zijn verwanten en leerlingen verheugden zich daarover en uitten gelijkelijk hun bijval en zegenwensen. Na eenigen tijd belegde koning Yudhiṣṭhira een raad met de vier Pāṇḍu-zonen om gezamenlijk te overleggen, opgeluisterd door de zegenbrengende tegenwoordigheid van den heiligen Dhomya. Arjuna werd toen het eerst ondervraagd:

4 „Mijn jongere broeder Arjuna, de termijn van twaalf jaren, dien wij in het woud moesten doorbrengen, is nu op geheel bevredigende wijze verstreken. Het dertiende jaar is nu aangebroken, waarvan het uiterst moeilijk en vol gevaren ⁷) is om het aan de gestelde voor-

waarden te laten voldoen, want wat de zoogenaamde *ajñātawāsa* inhoudt, dat is, dat men niet gehoord of gezien wordt door den vijand, en door andere lieden niet herkend wordt⁸⁾. Daarom, met Uw verlof, welk land, dat geschikt is om voor ons als schuilplaats te dienen, wenscht ge? Deel dat Uw ouderen broeder mede”.

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, verkeer daarover niet in verlegenheid, vorst! *Yatheccha*, gij kunt gaan, waarheen ge maar wilt, ge zult toch door niemand herkend worden, aangezien ge als genadebewijs van god Dharma de gunst verkregen hebt, dat ge in onbekendheid zult leven. Zoek daarom op Uw gemak en naar believen een land en een volk uit, dat welvarend is en met veel nijverheid⁹⁾. Thans geef ik een opsomming van liefelijke en bekoorlijke landen:

Cedimatsyāṣṭra Cūrasenāḥ Pataccarāḥ Dacārṇā Navarāṣṭram ca Mallāḥ Cālvā Yugandharāḥ Kuntirāṣṭram Avantayas.

Dat is een opsomming van landen, waar het aangenaam is te vertoeven, laat de vorst daaruit een keus doen”.

„Broeder Arjuna, het is juist wat ge zegt, dat wij een gunst van god Dharma hebben verkregen. De reden echter, dat wij thans vergaderen en overleggen is de overweging, dat lieden, die tevoren beraadslaagd hebben, moeilijk gevaar kunnen loopen. Dat is het resultaat van overleg, voordat men iets onderneemt¹⁰⁾. Het is mijn wensch, dat wij naar Wirāṭa gaan, en dat koning Matsyapati onze toevlucht zij. Hij is in staat ons te beschermen, want hij is een machtige en oude vorst, rechtvaardig en opgaande in de heilige wet en traditie, hij verdient het, dat menschen als wij hem tot dienaren strekken. Laat men er naar streven stipt zijn werk te verrichten, opdat zijn genegenheid voor ons groot zij. Immers dat is de gedragslijn, die Uw oudere broeder zich had voorgesteld”.

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, wat is toch wel het werk¹¹⁾, dat gij, vorst, zult uitoefenen en dat, naar Uw meening, naar het doel zal voeren. Want:

*Gij zijt zacht van karakter, vrijgevig en waarlijk machtig, o koning, bovendien uitgeteerd door ascese, wat zult gij dan voor werk verrichten?*¹²⁾

- 5 Gij zijt immers zachtaardig, schoon van uiterlijk en van nature bescheiden, daar gij bovendien rechtschapen zijt en van groote macht en immers ook een wereldheerscher, strikt zijn belofte tot boetedoening nakomend, hoe zoudt gij dan in staat zijn tot het laagste bediendenwerk?”

„Broeder Arjuna, aldus is het werk, dat.....¹³⁾ naar het mij voorkomt, ik zal mij vermommen als een brahmaan, Kangka¹⁴⁾ geheeten, bedreven in het caturangga-spel. Ik zal mij begeven naar de plaats, waar de vorst audiëntie verleent, bij me dragende dobbelsteenen¹⁵⁾ van juweel, lapis lazuli, diamant en koraal, en ik zal zeggen, dat ik vroeger als brahmaan bij koning Yudhiṣṭhira diende, dat zal ik van mijzelf zeggen. Het is duidelijk, dat koning Matsyapati zich daarover verheugen zal, zoo stel ik mij voor. Doch niet ik alleen zal een voorgewend beroep¹⁶⁾ uitoefenen, maar gij, mijn jongere broeders, zult allen gelijkelijk zoo handelen. Laat ik nu Uw broeder Bhīmasena ondervragen; edele Wṛkodara, wat verlangt gij voor dienstbetoon jegens den vorst te verrichten?”

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, aldus had ik het mij voorgesteld: ik zal mij uitgeven voor den kok, die de spijzen van koning Yudhiṣṭhira bereidde, Ballawa geheeten, dat zal ik van mijzelf zeggen, en ik zal allen, die zich vroeger bij het bereiden van spijzen metterdaad onderscheiden hebben, overtreffen. Voorts zal ik allerlei daden verrichten, die.....¹⁷⁾ zijn, vooral die, waar het op lichaamskracht aankomt, ik zal boksen en worstelen in tweekamp, al wie gehouden wordt voor moedig, behendig en krachtig, zal mijn tegenstander zijn, ik zal zelfs leeuwen, beren en tijgers omvatten en welke andere, werkelijk woeste dieren ook maar, ook weerspannige olifanten zal ik aangrijpen, om maar te zwijgen van ossen, buffels, paarden en koeien. Op deze wijze zal ik mij bij koning Wirāṭa verdienstelijk maken. Met Uw verlof, Uwe Majesteit, hoe is het, komt mijn plan U geschikt voor?”

„Wel, mijn jongere broeder Bhīmasena, in hooge mate bruikbaar is het resultaat van Uw overpeinzingen. Laat broeder Arjuna op zijn beurt een vermakelijken inval van hem mededeelen”.

6 „Met Uw verlof, Uwe Majesteit, aldus is mijn wensch, *saṇḍhakarūpa*, ik zal mij vermommen als eunuch, onder den naam Wṛhannalā, ik zal gebeden uitspreken en geschiedenissen¹⁸⁾ vertellen, verblijf houdende in den harem, en ik zal de vrouwen van den vorst onderrichten in zingen, dansen en instrumenten bespelen. Ik zal mij uitgeven voor een eunuch van koningin Dropadī, dat zal ik van mijzelf zeggen. Het is duidelijk, dat de koning zich daarover verheugd zal toonen, naar het mij voorkomt”.

„Zeker, broeder, Uw opzet is uitstekend. Laat nu Nakula zijn voorgewend beroep mededeelen. Wat is Uw voornemen, broeder?”

„Ik zal de kleeding van een sūta dragen, en als zoodanig zal ik

op de hoogte zijn van paardendressuur, het kalpaçāstra kennen, benevens de geneesmiddelen en de behandeling van (zieke) paarden, dat beroep zal ik uitoefenen, onder den naam Granthika. Ik zal mij uitgeven voor Uw wagenmenner, dat zal ik van mijzelf zeggen, wellicht dat ik met dat alles de tevredenheid van den vorst zal opwekken. En in dat geval.....¹⁹⁾”.

„Broeder Nakula, het is zeer verstandig van U, dat ge een zoodanige list aanwendt. Laat Sahadewa nu ook mededeelen, welk dienstbetoon hij wenscht, naar zijn meening”.

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, ik zal de rol van een herder vervullen en den naam Tantipāla aannemen, ik zal kundig zijn in het tellen van een ontelbaar aantal runderen en bedreven in het hoeden en melken er van, en ik zal op de hoogte zijn van gelukbrengende haarwervels. Er zijn stieren met zóó gunstige teekens, dat telkens, wanneer een vrouw zijn urine ruikt, zij een kind zal baren, zelfs als zij onvruchtbaar is²⁰⁾. Een zoodanigen stier kan ik met zekerheid aanwijzen, de vorst zal daarover zeker verbaasd staan. Ik zal zeggen, dat ik vroeger Uw veehoeder was. Uiteraard zal de vorst mij dan eerbiedig en welwillend behandelen. Is dit plan van mij verkeerd?”

„Zeker, broeder Sahadewa, de wijze, waarop gij U voorstelt vermomd als dienaar op te treden, is opmerkenswaard en komt mij werkelijk geschikt voor. Laat nu tot slot Dropadī haar doorzicht toonen. Wat wilt gij toch wel doen, moedertje, immers het ligt in den aard van vrouwen als gij om kieskeurig te zijn aangaande Uw bezigheden²¹⁾. Bovendien zijt gij teer en nog jong en Uw huwelijks-trouw geldt als volkomen ongerept. Hoe zou dan het gemeene werk, dat door U kan verricht worden, niet moeilijk te vinden zijn?”

7 „Met Uw verlof, Uwe Majesteit, gij behoeft daarover niet te denken. Aldus zal mijn werk zijn: ik zal mij kundig toonen in het bereiden van parfums onder den naam Serandhrī, ik zal het toezicht voeren over de dienstvrouwen in den harem en ik zal vaardig zijn in het opbinden en kunstig opmaken van hoofdhaar, verblijf houdende in het paleis van koningin Sudeşṇā, als de gewezen slavin van koningin Dropadī. Daarvoor zal ik mij namelijk uitgeven om de genegenheid van 's konings gemalin jegens mij op te wekken. Zoodanig nu zijn mijn wenschen en plannen”.

„Wel zeker, mijn jongere zuster Dropadī, wat dat betreft, ziedaar, zeer geschikt is de werkzaamheid, die gij hebt medegedeeld. Volledig vastgesteld en hecht zijn nu de kleeding en het beroep, die door U

allen zullen worden aangenomen. Hoe zou het dan nu ook nog mogelijk zijn, dat men in U de Pāṇḍu-zonen zou herkennen? Welaan, laten wij ons daarom nu ook, zonder verder talmen, op weg begeven naar Wirāṭa's stad! Laat Uw eerwaarde vader Dhomya echter naar Pañcāla terugkeeren en, vertoevende bij koning Drupada, voortdurend zoenoffers brengen, biddend voor een verdwijnen van alle hinderpalen, waarheen wij ook gaan mogen; laten alle dienaren en dienaressen, die vroeger onze spijsen bereidden, meegaan, alsmede alle slavinnen van koningin Dropadī, laten zij ook den eerwaarden vader volgen. Uw onderhoorigen echter, Indrasena en de anderen²²), geeft hun bevel om met de wagens en de paarden naar Dwārawatī te gaan en laat ieder van hen op de lippen dragen de woorden: de Pāṇḍu-zonen hebben ons achtergelaten bij de kluizenarij van Dweta-wana, zonder dat wij weten waarheen zij getrokken zijn. Dat moeten zij zeggen, wanneer iemand er naar vraagt, eerwaarde heer. Ont-houd goed al de plannen van mij, Uw kleinzoon!"

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, uitermate passend zijn Uwe listige voornemens naar mijn meening. Maar als vriend wil ik U zeggen: verlaat U niet alleen op Uw bekwaamheden. Wat voor dienaar gij ook zijt, laat Uw verstand volledig werken²³) bij alle zaken en alle handelingen.

Vrienden mogen uit sympathie nog wel eens zeggen, wat men reeds wist, daarom zal ik U ook iets zeggen. Let op mijn woorden!

- 8 De handelwijze van goede vrienden is immers dat zij, ofschoon men reeds overtuigd is van alles wat zij zeggen, het toch nog eens herhalen, in de hoop, dat het den toegesprokene behagen zal. Gijlieden weet weliswaar, hoe het toegaat in de wereld²⁴), maar toch wil ik, de geestelijke raadsman van Uwe Majesteit, U eenige waarschuwingen meegeven, ik breng het U immers slechts weer in herinnering. Aldus luiden dan de woorden van Uwe Majesteit's geestelijken leidsman, bedienden-eigenschappen zijn bij menschen als U, koningen, slecht ontwikkeld²⁵). Daarom moet gij als dienaar altijd omzichtig te werk gaan! De handelwijze, die hij in acht heeft te nemen, wanneer hij het verblijf van den vorst binnengaat, is aldus: laat hij eerst blijven staan en scherp op de deur letten. Vertoont zich de vorst, dan eerst trede hij binnen²⁶). Laat hij niet in vertrouwen zich inlaten met koninklijke goederen²⁷). Laat hij weten, welke zitplaats hem past en laat hij niet een ander van zijn plaats verdringen.

Dan moet hij nooit een paard van den vorst bestijgen, noch plaatsnemen op zijn troon, evenmin op zijn schoeisel loopen of zijn wagen

beklimmen, ook al is hij zijn gunsteling. Laat hij verder ook niet den vorst raad geven, zonder dat hem als aanleiding daartoe een vraag is gesteld. Laat hij geen vriendschap aanknoopen met 's konings gemalinnen in den harem. Laat hij geen woordbreuk plegen. Gelijk de eerbied der menschen voor Ćiwâgni ten tijde der offers, zoo zij hun ontzag voor den vorst! Laat hij 's vorsten gunstbewijzen alle openlijk vertoonen en nalaten minachtende gedachten te koesteren en toorn te voeden²⁸). Laat hij altijd spreken over aangename onderwerpen. Zijn optreden zij zachtmoedig en moet gepaard gaan met een glimlach. Laat hij zijn bekwaamheid voortdurend vergrooten. Laat hij niet volleerd zijn in een tragen en talmenden geest. Laat hij zijne geëerbiedigde Majesteit nooit laken. Laat hij er geen behagen in scheppen nu hier, dan daar heen te gaan*. Laat hij geen levende wezens dooden²⁹). Laat de dienaar zich altijd buigen voor het genoegen van den vorst. Laat hij geen anderen dienst zoeken, doch zich toegewijd betoonen. Laat hij weten, hoe zich de vorstelijke gunst te verwerven. Laat hij aan den anderen kant echter ook niet, bedwelmld door zijn bevoorrechte positie, de wenschen van den vorst verwaarloozen. Laat hij zich niet inlaten met diegenen, die den vorst ongevallig zijn. Laat hij de rangorde steeds volgen en indachtig zijn. Laat hij verder, wanneer hij zijn opwachting gaat maken, zich aan de zijde van den vorst plaatsen. Laat hij gewapenden lieden nooit den rug toekeeren³⁰). Laat hij niet, wanneer hij spreekt, van eigen verdienste en..... gewagen, evenmin hoog opgeven van eigen heldenmoed. Laat hij niet verlangen om den vorst te grieven³¹). Laat hij niet zijn woorden nabootsen. Laat hij niet te luid lachen. En laat verder de houding van den dienaar zóó zijn, dat, wanneer een ander door den vorst wordt uitgezonden, hij dezen voorkomt, wat die ander ook maar meegenomen heeft³²). Laat hij niet terugdeinzen, wanneer..... of het nu zwaar of licht is³³). Laat hij de zendingen, waarmee de vorst hem belast, niet verwaarloozen en laat hij dan niet smachten naar zijn eigen land en zijn echtgenoot. Alles wat den deerniswaardige kenmerkt, dat zij zijn houding tegenover den vorst.* Laat hij niet de kleeding van den vorst evenaren. Laat hij geen kosten maken voor werk, waartoe de vorst geen opdracht heeft gegeven³⁴). Wanneer hij geschenken van den vorst heeft ontvangen, kleederen, sieraden of wat dan ook, laat dan dit zijn streven zijn, dat hij ze altijd draagt en dat ze niet verloren gaan, waardoor hij immers de tevredenheid van den vorst opwekt.

Deze gedragslijn moet gij allen in practijk brengen, wanneer gij

in dienst zijt in Wirāṭa's stad. Draagt lijdzaam Uw lot gedurende den vastgestelden termijn van één jaar, maar later, wanneer gij eenmaal weer teruggekeerd zijt in Indraprastha, maakt het U dan weer aangenaam naar believen, o vorst!"

„Met Uw verlof, eerwaarde, wel zeer juist zijn Uw raadgevingen. *Nu zijn wij onderricht, heil zij U! Niemand had ons dat zóó kunnen zeggen, behalve onze moeder Kuntī of de wijze Widura.*

Wie anders dan gij zou mij zoo goed kunnen onderrichten in wat ik te doen en wat ik te laten heb? Slechts mijn moeder, vrouwe Kuntī, en mijn oom, de edele Widura, zouden U, voortreffelijke asceet, kunnen evenaren. Wat gij nu te doen hebt, eerwaarde, is de vereischte gelukbrengende plechtigheden voor ons aanstaand vertrek te verrichten, opdat ons vertrek onder gunstige voortekenen plaats vindt, en opdat wij uiteindelijk de overwinning behalen (over onze vijanden)³⁵⁾".

10 Zoo sprak koning Yudhiṣṭhira en de eerwaarde Dhomya stemde toe in zijn woorden. Daarop maakten de Pāṇḍu-zonen zich op, omschreden rechtsom het offervuur om het offer aan Āgni te brengen, ook den eerwaarden ouden asceet brachten zij hulde en geschenken.

Nadat aldus voor hen de een gunstig vertrek waarborgende plechtigheden verricht waren, gingen zij met hun vijven op weg, met als zesde koningin Dropadī. Allen waren zij gelijkelijk bewapend, in het harnas gehuld, het zwaard in de hand. Zij liepen langs den zuidelijken oever van de rivier de Kālindī³⁶⁾. Spoedig waren zij een eind op weg, reeds ver van de wouden, waar zij vandaan kwamen, overnachtend in ontoegankelijke bergen en bosschen³⁷⁾. Daarna kwamen zij door Kurukṣetra, terwijl zij aan hun rechterhand het Pāñcāla-land achter zich lieten, en in het Zuiden Daçārṇa³⁸⁾. Na Yakṣloma bereikten zij Ārasenā. Toen zij eindelijk in het Wirāṭa-land waren aangekomen, troffen zij nog het uitgestrekte platteland³⁹⁾ aan. Toen sprak Dropadī tot koning Yudhiṣṭhira:

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, Uw zuster is zeer vermoeid, de weg, dien Uwe Majesteit nog heeft af te leggen, is kennelijk moeilijk, de akkers zijn heet en strekken zich uit, de een na den ander. Bovendien zijn de steenen hard en scherp. Daarom, met Uw verlof, Uwe Majesteit, zou ik gaarne hier willen overnachten. Laten wij niet al te ver meer gaan, omdat ik mij zeer uitgeput en pijnlijk voel en ik zeer dorstig ben, zoodat mijn mond verdroogd is van den dorst. Ik ben nu eindelijk geheel aan het eind van mijn krachten".

„Wel, zuster Dropadī, ik wist al wel, dat ge vermoeid waart. Gij

broeder Dhanañjaya, draagt gij Dropadī een poosje.....⁴⁰⁾. Echter moet gij haar weer neerzetten, wanneer wij straks bijna bij het paleis zijn aangekomen. Wees dus goedsmoeds, zuster”.

11

Zoo werd Dropadī door Arjuna gedragen. Nadat zij eenigen tijd waren voortgegaan, was het hof van het Wirāṭa-rijk intusschen nabij. Arjuna zette toen Dropadī neer en leidde haar verder bij de hand. Toen sprak koning Yudhiṣṭhira:

„Mijn jongere broeder Arjuna, wij zijn thans gearriveerd bij het audiëntie-terrein van het koninklijk paleis. Gaan wij nu den kraton binnen, dan hebben wij het doel van onze reis bereikt. Waar zullen wij nu onze wapenen achterlaten, want het is duidelijk, dat zij ontzetting zouden teweegbrengen bij hen, die ze zouden zien; ook, wanneer gij alleen maar Uw wapen, de Gāṇḍīwa,⁴¹⁾ bij U droegt, dan zoudt ge wellicht reeds als de Pāṇḍu-zonen herkend worden. Wanneer men U herkend heeft, moet gij weer de bosschen in. Verbergt daarom al Uw wapenen”.

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, maakt U zich daarover geen zorgen. Zie dezen rangrō-boom hier, vlak bij het kerkhof. Hij is geweldig groot en hoog, zijn takken zijn dicht dooreengegroeid en er is een diepe holte in. Hij is geschikt om als wapenbergplaats te dienen, maakt gebruik van de gelegenheid, dat er niemand is, die het ziet”.

Toen Arjuna aldus gesproken had, werden alle wapenen verborgen. Nakula klom in den Čālmali-boom⁴²⁾ en hing er allerlei afschrikwekkends aan, met name afschuwelijke lijken, lijken, die stonken en vol lijkvocht en etter zaten, opdat niemand er naar zou gluren. Nadat dit was volbracht, begonnen de Pāṇḍu-zonen en Dropadī alles te verrichten, wat hun gelofte vereischte. Zij veranderden tenslotte hun uiterlijk en hun kleeding en namen de gewoonten aan van landlieden, lieden uit Kuñjadeṣa⁴³⁾, dat zeiden ze ook tegen de herdersknapen.

Jaya, Jayanta, Wijaya, Jayatsena en Jayadbala, zoo luidden de geheime namen, die Yudhiṣṭhira voor hen maakte.

Voor ieder van hen maakte hij (Yudh.) geheime namen en in het vervolg noemde ieder van hen zich zoo.....⁴⁴⁾ heette Jaya, Bhīmasena heette Jayanta, Arjuna Wijaya, Nakula Jayatsena en Sahadewa Jayadwala. En zoo was hun optreden onbekend⁴⁵⁾. Toen zij bij het koninklijk paleis van Wirāṭa waren aangekomen, was koning Yudhiṣṭhira de eerste van hen, die naar binnen ging.

II.

12

Toen dan Kangka de brahmaan bij de poort van het paleis was aangekomen, aanschouwde hij koning Matsyapati, gezeten op zijn troon, omgeven door zijn veldheeren en hooge ambtenaren. Toen hij koning Wirāta gezien had, trad hij naar voren met zijn geschenk, dat bestond uit dobbelsteenen, uit lapis lazuli en andere juweelen gesneden, benevens een ivoren speelbord. Beschouwde men aandachtig het uiterlijk van Yudhiṣṭhira in zijn brahmanen-kleeding, dan was zijn vorstelijk wezen, (verborgen als het was door het brahmanen-kleed) evenals de zon, wanneer deze door wolken verhuld is. Of ook wel geleeke hij op vuur, dat met asch bedekt is, want groot was de onvereinigbaarheid van zijn uiterlijk voorkomen met zijn persoonlijkheid ⁴⁶). Koning Wirāta was zeer verbaasd over hem en vroeg daarom de hofgeestelijken, die zich vlak bij hem bevonden:

„Met Uw verlof, hoogerwaarden, wie is die brahmaan hier, die zoo juist in onze stad gekomen is? Verwonderd is mijn gemoed bij zijn aanblik. Want daar hij zoo schoon is, kan hij geen echte brahmaan zijn ⁴⁷). Een machtig vorst is hij, naar ik vermoed. Of-schoon hij geen tooi draagt en hij niet, gezeten in een palankijn, door slaven omringd is, toch gevoel ik, hoe dan ook, eerbied en ontzag voor hem; hij komt ook onbevangen op mij toe, even bevallig, als de gans, die naar het water loopt”.

Terwijl de koning in een dergelijke toestand van verwondering verkeerde, sprak Kangka, zijn handen nederig tegen elkaar leggende:

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, ik ben een arme brahmaan, het liefst zou ik in de nabijheid van Uwe Majesteit willen verblijven en het genadebrood van U eten”.

„Wel, wel, hoogerwaarde, dat treft dan goed. Maar laat ik U nu eens enkele vragen stellen: *wat is Uw naam* ⁴⁸). Wat is Uw naam? Welken vorst hebt gij tevoren als brahmaan gediend?

Uit het gebied (van welken vorst zijt gij) hierheen gekomen?

Uit welk land komt gij hierheen in het onze?

Uw familie en Uw naam.

13

Uit welke adellijke familie komt gij,⁴⁹

Vertel mij dat naar waarheid.

Dat moet gij mij naar waarheid vertellen.

En welk handwerk kent gij?

En waarin zijt gij bedreven?

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, als volgt zijn mijn omstandigheden, in antwoord op Uw vraag:

Vroeger was ik een vriend van Yudhiṣṭhira.

Weleer was ik brahmaan van koning Yudhiṣṭhira en tevens zijn goede vriend.

Ik ben een brahmaan uit de Waiyāghra familie.

Ik behoor tot de Waiyāghra familie.

Ik ben bedreven in het werpen met de dobbelsteenen.

Het handwerk, waarin ik bedreven ben, is het dobbelen.

Ik heet Kangka.

Dat is de reden, dat men mij „brahmaan Kangka” noemt.

„Wel, hoogerwaarde, gij zult hier aan mijn hof wonen. Ik heb van nature den hartstocht voor het spel. Daarom moet gij, edele brahmaan, al mijn onderdanen in Wirāṭa⁵⁰) daarin onderrichten”.

„Met Uw verlof, heer, aldus luidt mijn wensch: wanneer iemand van mij in het spel verloren heeft, laat hij dan niet zijn verlies betalen⁵¹). Deze gunst moge de vorst mij verleen”.

„Ach, brahmaan, wel zeer onbeteekenend is hetgeen ge mij verzoekt. Het was niet mijn wensch, dat gij slechts daarom zoudt vragen. Mocht het geval zich voordoen, dat gij van iemand den ondergang wenscht, al heeft hij tegenover mij niets misdreven, dan zal ik hem zeker ter dood brengen. En wanneer het een brahmaan is, wiens verjaging op staanden voet gij verlangt, dan zal ik hem verbannen, opdat het overal door de brahmanen gehoord worde, dat gij inderdaad mijn goede vriend zijt en.....⁵²) heerscher over mij. Maakt u zich geen zorgen over uw levensonderhoud; wanneer gij komt, zal mijn deur altijd voor U openstaan. Evenzoo wanneer gij dienaren hebt, die het een of ander behoeven, vraag dan voor hen, wat zij wenschen, dan zal ik het hun zeker niet weigeren. Aan de vervulling van mijn beloften behoeft gij niet te twijfelen”.

Toen koning Matsyapati zoo gesproken had, verheugde Kangka zich, bovendien werd hem met velerlei kostbare geschenken eer be-
wezen.

Daarop verscheen Bhīmasena, voorzien van een lepel en.....⁵³), in een donker kleed gehuld. Toen koning Matsyapati Wṛkodara zag, was hij uitermate verbaasd. Hij gaf bevel aan de hem omringende hovelingen om Jayasena een vriendelijke ontvangst te bereiden:

„Gij mijne onderdanen, kom, spreekt dien pas aangekomene vriendelijk toe! Ziet eens, hoe buitengewoon liefelijk hij is, hoe volmaakt zijn gestalte is, als die van een leeuw. Zou hij een gandharwa-

vorst zijn of wellicht Indra, die op de aarde is neergedaald? Is het iemand, wiens kundigheid mij welgevallig is, dan zal ik hem zeer zeker alles schenken, wat hij maar begeert”.

Toen koning Matsyapati aldus gesproken had, snelden de hovelingen heen en brachten zijn boodschap over. Luidruchtig kwam Bhīmasena naar voren en sprak tot koning Wirāṭa:

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, van geboorte ben ik een çūdra, Ballawa geheeten, want ik ben van beroep kok en bereider van spijzen”.

„Wel, Uw uiterlijk is als zoodanig volkomen ondenkbaar. Er zijn geen çūdra's, die zóó optreden als gij. Gij ziet er uit als Indra zelf, en het schijnt wel, dat gij even onoverwinnelijk als schoon zijt”.

„Nee, met Uw verlof, Uwe Majesteit, ik ben slechts een bediende⁵⁴⁾ van koning Yudhiṣṭhira, een gewone keukenjongen. Wanneer er echter één is, die mijn bekwaamheid in de boks- en worstelkunst kan evenaren, dan zal ik mij aan een ontmoeting met hem niet onttrekken; al waren het olifanten, leeuwen, beren of tijgers, wie of wat het ook zij, ik zal het aangrijpen”.

„Groot is de verwondering, die gij bij mij opwekt, Ballawa. Neem Uw plaats hier in de vorstelijke keuken in. Ik zal U zeer zeker een goede positie verschaffen. Het geheele keukenpersoneel zal U tot chef hebben”.

Nadat Bhīma aldus begunstigd was door koning Matsyapati, verscheen daarop de edele Arjuna. Van oneindige schoonheid als hij was, strekte de vrouwenkleeding, die hij droeg, hem nog tot sieraad; zijn losse haren glansden, zijn beide armen zwaaiden hij heen en weer⁵⁵⁾.

15 Zeer verwonderd was 's vorsten gemoed. Waarvoor moet ik dezen vreemdeling, die zoo pas is aangekomen, houden? Zeer verbazingwekkend is toch zijn voorkomen. Is hij wellicht Indra's zoon? Of misschien die van Brahmā, of de telg van Waiçrawaṇa, gezien zijn welgevormdheid? Iemand van een zoodanige schoonheid heb ik nog nooit tevoren gezien. Mijn wensch is, dat men hem passende kleederen geeft en een harnas; laat hij boog en pijlen ter hand nemen en den strijdswagen bestijgen, op gelijken voet met mijn zoons! Eunuchen van een zóódanig uiterlijk zijn er immers niet in Wirāṭa.

Terwijl koning Matsyapati zich aan overpeinzingen als deze overgaf, naderde Wṛhannalā en deelde den koning het doel van zijn komst mede.

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, dansen en zingen is mijn beroep. Dat is mijn lust en mijn leven, want, wanneer ik deze beoefen, voel

ik mij pas gelukkig. Laat ik dienen als voordanser van Uwe Majesteits doorluchtige zuster en laat mij Uwe Majesteits doorluchtige dochter, jonkvrouwe Uttarī, onderrichten in deze liefelijke kunsten. Echter, aangezien het te vreezen is, dat Uwe Majesteit hiermee nog niet bekend is, ik ben de lijfdienaar van koningin Dropadī en heet Wṛhannalā. De reden, dat de menschen mij Wṛhannalā noemen, is aldus: *Wṛhat* beteekent rijkelijk, *nala* beteekent kapitaal. Sommige menschen geven hoog op van mijn schoonheid, zeggende, dat verzekert hem een voortdurende toename van zijn kapitaal, terwijl het vrij is van belasting*). Dat is de reden, dat ik Wṛhannalā genaamd ben; dat Uwe Majesteit het wete”.

„Wel, Wṛhannalā, ik ga er mee accoord. Groot is mijn blijdschap over U; houd voortaan verblijf in den harem; ik zal aan al Uwe wenschen voldoen”.

Nadat Dhanañjaya op zoo eerbiedige wijze was ingehaald, verscheen op haar beurt Dropadī, met loshangende haren, in een zwart gewaad vol kreukels⁵⁶⁾, gekleed als een slavin, die belast is met het bereiden van parfums⁵⁷⁾. Toen de dienaressen van koningin Sudeṣṇā haar vriendelijk hadden verwelkomd, vertelde zij, dat zij Serandhrī⁵⁸⁾ heette. Serandhrī is een naam voor allerlei geurige zaken.

*Dat was hare vaardigheid*⁵⁹⁾.

16 Daarin was zij bedreven. Daarom heette zij Serandhrī. Koningin Sudeṣṇā zag haar aan en haar gemoed werd dadelijk vervuld van liefde en deernis. Minzaam sprak zij daarop tot de Pañcāla-prinses:

„Serandhrī, moedertje, vertel mij toch alles naar waarheid. Het is niet passend⁶⁰⁾, dat gij als slavin gekleed gaat, want talrijk zijn Uwe bekoorlijkheden.

Haar gelaat stelt zelfs de maan in de schaduw, haar bevallige gang overtreft nog dien van een gans, voor haar lach doet zelfs de godin der schoonheid onder, en de zachtheid van de lianen is niets, vergeleken bij de molligheid van haar lichaam, hoe zou zij dan een slavin kunnen zijn?

Uw gelaat bijvoorbeeld, hoe zou zelfs de maan dat kunnen evenaren? Zoo ook Uw gang, daar moet zelfs de bevallige gang van een wijfjes-gans voor onderdoen⁶¹⁾. En de zoetheit van Uw lach, zelfs de schoonheid der lotusbloesems kan die niet overtreffen en de molligheid van Uw leden stelt zelfs de bekoorlijke bloesemknoppen der lianen in de schaduw. Welnu, iemand van een zoodanig voorkomen kan geen slavin zijn. Zijt gij wellicht een hemelnimf, die haar ascese volbracht heeft, of de gemalin van Indra of wel van

Arūṇa? Als gij dan ook niet de gemalin van Rudra zijt, wellicht zijt gij dan wel de echtgenoot van den schepper der wereld?"

„Nee, met Uw verlof, Uwe Majesteit, *ik ben daarentegen een kamenier, dat zeg ik naar waarheid.* Ik ben werkelijk de slavin van koningin Dropadī geweest. Daardoor ben ik in de gelegenheid geweest, om van haar eenige vrouwelijke bekwaamheden te kunnen afzien. Men noemt mij wel Mālinī, wegens mijn vaardigheid in het maken van slingers van allerlei bloesems en bloemen⁶²⁾”.

„Wel, Serandhrī, tenslotte maak ik mij zeer bezorgd aangaande U; wanneer gij bij mij zult vertoeven, zal de koning U zeker begeeren. Naar alle waarschijnlijkheid zal hij me dan verstooten en zal ik ophouden 's konings gemalin te zijn⁶³⁾.

Welke man immers zou niet in hartstocht ontsteken, wanneer hij U aanschouwt? Zelfs vrouwen toonen blijdschap bij Uw aanblik”.

17 „Met Uw verlof, Uwe Majesteit, gij behoeft geenerlei angst te koesteren. Het zal zeker niet gebeuren, dat Uw vorstelijke gemaal zich aan mij zal vergrijpen, laat staan, dat anderen dat zouden doen. De oorzaak hiervan is de volgende:

Ik heb vijf jeugdige gandharva's als echtgenooten, o schoone.

Ik ben namelijk gehuwd met vijf jeugdige widyādhara's⁶⁴⁾, die zeer machtig zijn. Zij nu waken over mij dag en nacht. Wie mij daarom geen beleedigingen doet ondergaan, mij geen afval⁶⁵⁾ te eten geeft en mij niet zijn voeten laat wasschen, van diegenen spreekt het vanzelf, dat mijn echtgenooten hen zullen ontzien. Is er echter iemand, die mij vernederen wil, zonder eerbied voor mij te toonen, en die zich verbeeldt mij op denzelfden voet als een gewone vrouw te kunnen behandelen, hij zal zeker nog dienzelfden nacht gedood worden, heimelijk omgebracht door mijn echtgenooten”.

„Ik ga er mee accoord, Serandhrī, het treft dan goed. Houd voortaan verblijf bij ons, ik zal u zeker nooit heerschzuchtig behandelen”.

Zoo was het onderhoud van koningin Sudeśnā met Serandhrī. Daarop verscheen Sahadewa, die de kleeding, het dialect⁶⁶⁾ en de manieren⁶⁷⁾ der herders had aangenomen. De stalknechten⁶⁸⁾ bevalen hem naderbij te komen en koning Matsyapati ondervroeg hem toen aangaande zijn afkomst, bij wien hij vroeger in dienst was geweest, aangaande zijn handwerk en kundigheden, en het doel van zijn komst. Zoo luidden de vragen, die koning Matsyapati hem stelde. Hij antwoordde:

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, ik ben een herder en ik hoedde vroeger de runderen van koning Yudhiṣṭhira. Tienduizend miljoen⁶⁹⁾ stuks telden de kudde, waarover zich mijn zorgen uitstrekten. *Tanti* beteekent kudde en *pāla* door mij gehoed. Dat is de reden, dat ik Tantipāla heet. Mijn speciale kundigheid is deze: van de runderen, die reeds lang geleden jongen hebben voortgebracht, zoojuist gekalfd hebben, of nog drachtig zijn, weet ik de onderlinge verwanten nauwkeurig, stuk voor stuk te onderscheiden⁷⁰⁾. Ik ken ook de geneesmiddelen, die voor hen zijn te gebruiken, alsmede de methode om de dieren dagelijks te tellen”.

18

„Accoord, dan zal het goed zijn U aan te stellen. Weest gij de hoeder van mijn vee; wanneer gij stipt Uw dienst vervult, zal ik U kostbare goederen schenken”.

Toen Sahadewa aldus zijn aanstelling verkregen had, kwam op zijn beurt Nakula den kraton binnen. Vervolgens keek hij aandachtig naar de paarden; de vorst merkte deze beweging van hem op en gebod hem naderbij te komen. Aldus sprak toen koning Matsyapati tot hem:

„Vanwaar komt gij, in wiens dienst waart gij en waarom zijt gij hier gekomen?

Waar komt gij vandaan? Bij welken koning waart gij vroeger in dienst? Wat is Uw oogmerk, dat ge tot ons komt en waarmee zijt gij volledig op de hoogte?”

„Met Uw verlof Uwe Majesteit, tevoren was ik een dienaar van koning Yudhiṣṭhira.

Gelijk Mātali, de wagenmenner van den hemelvorst, Sumantra de wagenmenner van koning Daçaratha, of Sumaha⁷¹⁾ van koning Jāmadagni, zóó zal ik Uw paarden africhten.

Zooals Mātali, wanneer hij den wagen van Indra bestuurt, zooals Sumantra wanneer hij de rossen van koning Daçaratha ment, zooals Saha, wanneer hij de paarden van Paraçurāma regeert, zóó zal ik met krachtige hand de paarden van Uwe Majesteit beheerschen, wanneer⁷²⁾ eenmaal al Uwe paarden volgzzaam zijn geworden door mijn dressuur”.

„Wel Granthika⁷³⁾, dat is uitstekend. Weest gij meester⁷⁴⁾ over al mijn paarden, en al mijn wagenmenners en stalknechten⁷⁵⁾ zullen U tot chef hebben en als heer erkennen. Ik koester echter eenige twijfel aangaande U. Uw voorkomen is niet dat van een wagenmenner van beroep, immers goddelijk lijkt wel Uw gedaante en Uw

optreden is als dat van een kṣatriya. Daarom zal ik er zorg voor dragen, dat gij tevreden zijt" ⁷⁶⁾).

III.

19 Na de aangename en eerbiedige ontvangst, die den Pāṇḍu-zonen en Dropadī van de zijde van koning Matsyapati ten deel was gevallen, bevonden zij zich volkomen veilig in Wirāṭa, immers hoe zou het mogelijk zijn, dat de menschen in hen de Pāṇḍu-zonen zouden herkennen? Ieder van hen deed stipt zijn werk; Kangka, de brahmaan, bracht zijn tijd door in de audiëntie-zaal. Dobbelen was daar zijn bezigheid. Iederen keer, dat koning Wirāṭa het van hem verloor, won hij o.a. goud en edelgesteenten, die een koning waardig waren. Deze verdeelde hij onder zijn broeders ⁷⁷⁾. Ballawa van zijn kant verkocht vleesch, visch en allerlei spijsen, die van den koninklijken disch overbleven. Wṛhannala dreef handel in afgedragen kleederen uit het vrouwenpaleis en verkocht deze. De inkomsten, die hij hiervan trok, verdeelde hij onder zijn broeders. Tantipāla voorzag hen voortdurend van kaas, melk en boter. Serandhrī echter brak het hart bij het zien van de gedragingen van haar echtgenooten. En evenzoo verging het de Pāṇḍu-zonen. Als zij Dropadī zagen, was het of hun hart verbrijzeld werd.

Nadat zoo eenige tijd verlopen was, namelijk ongeveer vier maanden, werd de groote jaarlijksche feestmaaltijd gegeven ter eere van de brahmanen ⁷⁸⁾; zij werden onthaald op alle mogelijke lekkernijen, ontvingen aalmoezen en werden van een wit kleed voorzien. Ook gingen zij toen kijken naar boks- en worstelwedstrijden. Allen, die voor gespierd, sterk en behendig doorgingen, stonden reeds gereed, in afwachting. Buitengewoon schrikbaar was hun uiterlijk, groot en geweldig hun bouw, fors en krachtig als leeuwen zagen zij er uit. Zij ⁷⁹⁾ vroeger overwinningen te hebben behaald. Zij werden op een rij geplaatst op het audiëntie-terrein vóór den vorst. Een van hen stond uitdagend midden in de arena; tandakkend en heen en weer springend, uittartend tot den tweekamp, overtuigd als hij was van de voortreffelijkheid van zijn lichaamsbouw. Maar hij was geweldiger dan al zijn kameraden. Als een kākhañja-demon ⁸⁰⁾ was zijn aanblik en er was dan ook niemand, die op zijn uitdaging in het strijdperk durfde treden, want alle worstelaars waren vreesachtig geworden door zijn optreden. Zoo stonden daar allen, op wie koning Matsyapati zijn hoop en vertrouwen gesteld had, daar

zwijgend en bang, moedeloos door hun angst. En er was er geen, die den strijd tegen hem opnam. Daarop richtte hij zich tot koning Matsyapati en sprak:

„Uwe Majesteit wete, dat ik, de wereldkampioen der worstelaars, die gewend is te spelen met troepen leeuwen en tijgers, hier aangekomen ben.

20

Met Uw verlof, Uwe Majesteit, ik ben de koning der worstelaars, uitmuntend in kracht als bokser en als worstelaar, voor het eerst verschenen voor Uwe Majesteit. Van alle menschen is er nog geen geweest, die mij in kracht heeft kunnen evenaren. Geef daarom tijgers, olifanten en leeuwen als tegenstanders aan mij, die onder de menschen er geen enkele meer heeft⁸¹⁾, opdat Uwe Majesteit met vrucht mijn optreden kan aanschouwen”.

Toen de koning der worstelaars aldus had gesproken, zag de koning rond en sprak:

„Wie is dan de held, die het tegen dezen sterke zal opnemen?”

Aldus waren de woorden van den vorst. Kangka, de brahmaan, antwoordde daarop:

„Er is een worstelaar, o koning, (dien ik aan het hof van koning Yudhiṣṭhira gezien heb)⁸²⁾.

Er is een worstelaar door mij, Uwe Majesteits brahmaan, dien gij bevolen hebt om als worstelmeester op te treden. Hij verstaat de vechtkunst en hij zal het tegen dezen koning der worstelaars⁸³⁾ hier wel kunnen opnemen. Hij is zoo pas aan Uw hof gekomen.

Kom, Ballawa, vecht gij tegen hem. Zoo immers luidt het bevel van den koning, omdat er geen andere held is, die den koning der worstelaars wil aangrijpen. Wat ik U bidden mag, stel mij niet te leur, nu ik U dit opdraag!”

„Met Uw verlof, hoogerwaarde, gij behoeft er niet aan te twijfelen, ik zal de koning der worstelaars”⁸⁴⁾.

Ballawa schreed toen naar voren en begon op zijn beurt, dansende, den koning der worstelaars uit te dagen om hem aan te grijpen. Deze kwam naderbij en toen grepen zij elkander aan, wedijverend in vlugheid. Ballawa werd het slachtoffer van de list van zijn tegenstander⁸⁵⁾. Zijn dij⁸⁶⁾ werd vastgekneld en hij werd op den grond geworpen. Al zijn lichaamsgewrichten waren er pijnlijk van en verzwikt. Even rustte hij uit. Het duurde echter niet lang of hij trad opnieuw in het midden van de arena. Nadat hij koning Wirāṭa eerbiedig gegroet had, hurkte hij neer, den grond met zijn lichaam beroerend⁸⁷⁾. Toen voerde hij wederom zijn krijgdsdans uit. Alle toe-

21 schouwers verheugden zich bij het schouwspel. Daarop vielen zij weer aan en trachtten elkander vast te grijpen, beiden even dapper en overmoedig. Eindelijk slaagde Ballawa erin om den koning der worstelaars bij de haren te grijpen en onderste boven op den grond te werpen, zoodat zijn schedel brak, zijn hersenen eruit spatten, zijn beenderen verbrijzeld werden, zijn huid in flarden scheurde en zijn oogen uit hun kassen puilden. Kermend stootte hij een laatsten kreet uit⁸⁸⁾, die was als het getrompet van een olifant. Met veel geraas voerde Ballawa toen zijn overwinnaarsdans uit, en alle vechtersbazen, die zich in de residentie van den Matsya-koning bevonden, stonden verstomd. Ontzag en vrees koesterden zij voor Ballawa voortaan. Laat er gezwogen worden van de blijdschap van koning Wirāṭa, ook alle familieleden van den koning, zijn beambten, soldaten en dienaren toonden zich verheugd. Vele waren de geschenken van den koning aan Ballawa, ook kostbare en prachtige kledingstukken. En niet eenmaal, doch vele malen overwon Ballawa beroemde worstelaars. Steeds meer groeide de genegenheid van koning Matsyapati voor hem, en steeds kostbaarder waren de goederen, die hij hem schonk. Aangezien er geen menschen meer waren, om als tegenstanders van Ballawa op te treden in het tweegevecht, waren het tijgers, olifanten⁸⁹⁾ en leeuwen, die ook door hem gedood werden⁹⁰⁾

Op deze wijze was het dan, dat Ballawa geëerd werd. Granthika kwam zich op zijn beurt verdienstelijk maken bij koning Matsyapati, immers schoone paarden snel al zijn aanwijzingen⁹¹⁾. Daarom werd hij rijkelijk begiftigd met goud en edelgesteenten. Tantipāla wist den koning evenzoo te behagen in al de hem opgedragen bezigheden. Om kort te gaan, alle Pāṇḍu-zonen, en Dropadī eveneens, wekten de tevredenheid op in Wirāṭa-stad, en overal sprak men van hun voortreffelijkheid.

IV.

Tien volle maanden vertoefden de Pāṇḍu-zonen reeds in Wirāṭa-stad. De edele Yājñasenī diende altijd nog bij koningin Sudeṣṇā, en al de bezigheden van een slavin vielen haar ten deel. Koning Wirāṭa had een minister, die Kīcaka heette. Deze ontstak in hartstocht, zoodra hij de schoonheid van de Pañcāla-prinses ontwaarde. *Hij, door liefdesvuur verteerd (ging naar Sudeṣṇā)*⁹²⁾.

Daar zijn begeerte naar haar hem verteerde als vuur, zocht hij het verblijf van koningin Sudeṣṇā op en sprak vriendelijk lachend de volgende woorden:

„Deze schoone jonkvrouw heb ik nog nooit tevoren gezien in het paleis van koning Wirāṭa⁹³).

Met Uw verlof, Uwe Majesteit, de schoone Serandhrī heb ik nog nooit eerder gezien hier in het land van Wirāṭa. Ik sta werkelijk verstomd over haar voortreffelijke schoonheid.

22 Zij bedwelmt mij als het ware met haar schoonheid, evenals goede wijn door zijn geur.

Wanneer ik aan Serandhrī denk, dan is de begeerte en de hartstocht, die ik voor haar gevoel, als bedwelvende wijn voor mij. Haar schoonheid is als het ware geurig, en dat verwekt mijn zinnelijk verlangen en stemt mij tevens treurig, want mijn hart is reeds gebroken, daar zij het doorboord heeft met de pijlen van den hartstocht en het liefdesverlangen. Er is dan ook niemand anders, die mij genezen kan, dan alleen zij. Zij zal zich bekommerd gevoelen, wanneer zij altijd Uw slavin moet zijn. Wanneer het gepast is, dan zou ik U willen verzoeken, of zij tot sieraad mag strekken aan mijn paleis en tot schoonheid aan mijn erf.

Met Uw verlof, Uwe Majesteit, ik heb nu dit verzoek aan U, ik vraag vergunning om Serandhrī toe te spreken”.

„Mijn beste Serandhrī, ontelbaar zijn de bekoorlijkheden van Uw lichaam⁹⁴), als het ware een bos bloemen, die wel reeds tot een ruiker zijn samengebonden, maar die toch nutteloos zijn, aangezien er geen voornaam man is om er van te genieten, zoo is mijn idee⁹⁵). Al mijn vroegere vrouwen zullen onder Uw oppermacht komen en Uw slavinnen zijn. Buitendien zal ik zelf eveneens onder U staan, als Uw slaaf, wanneer gij mij ter wille zijt; ik voel mij immers buitengewoon sterk door U aangetrokken, Serandhrī.

Zijt gij de in lotussen wonende Lakṣmī of zijt gij, gratievolle, Saraswatī? Hrī, Çrī, Kīrti, Kānti, wie van deze zijt gij nu eigenlijk, gij met Uw heerlijk aangezicht?⁹⁶)

Ik koester echter eenigen twijfel aangaande U. Zijt gij wellicht godin Lakṣmī, die verblijf houdt in een lotussen-woud of misschien Saraswatī, de godin der rede? Of zijt gij haar incarnatie met het lichaam van een sterfelijke vrouw⁹⁷), of ook wel de belichaamde maneglans, of moet men U houden voor Kīrti?

Of zijt gij, die zoo schoon als Rati zijt⁹⁸) (degene, die zich verlustigt in de armen van den liefdesgod?).

- 23 Gij moet wel een incarnatie van Rati zijn. Wie zou niet in harts-tocht ontbranden, wanneer hij U aanschouwt? Die twee borsten van U zijn als lotusknoppen..... zij zijn als de prikkels van den liefdesgod, daarom buk ik mij en sla de oogen neer..... Uw wespentaille met de bekoorlijke plooien⁹⁹).

Een door schaamte razend liefdesvuur, dat nog toegenomen is door het verlangen en de hoop naar een samenkomst met U, verteert mij als een alles vernietigende boschbrand¹⁰⁰).

De liefdesgod is als een voortwoekerende, alles vernietigende en verzengende boschbrand. Hij zal zich zeker schamen om al te hevig te branden. Echter, aangezien hij vreest, dat mijn samenkomst met U het vuur zou kunnen dooven..... Zoo denkt hij, en dat is de reden, dat ik tenslotte geheel en al tot asch verbrand wordt. Daarom is er niets meer, dat hem beschaamd kan maken¹⁰¹). Zoo is de voorstelling, die ik mij van den liefdesgod maak. Daarom is er niets, dat dit liefdesvuur in mijn hart kan dooven, dan alleen de vereeniging met U, die zal zijn als een regenwolk, die in de plaats van water een stroom van liefde en lust in zich bergt¹⁰²). Aldus is mijn gemoedstoestand. Dien den liefdesgod, nadat gij U getooid en versierd hebt met bloemen en Uw hoofd met bonte bloemen omkranst hebt. Ik zal Uw dienaar zijn en Uw metgezel bij den dienst van god Smara”.

„O Sūta-zoon, Kīcaka, het past mij niet Uw vrouw te zijn. Ik ben immers slechts een slavin van lage afkomst. Bovendien ben ik gehuwd.

- 24 *Laat Uw geest nooit, op geen enkele wijze, tot echtbreuk neigen.* Pleeg geen echtbreuk, al is het ook slechts met woorden, en wel om de volgende reden:

Want vermijding van wandaden, dat is de plicht der goeden.

Het past immers niet, dat een machtig man zoo maar onverschillig weg¹⁰³) wandaden bedrijft, want het is een zonde, wanneer hij misdaden begaat, en de schande, die hem later zal overkomen, en het leed, dat hij zal lijden, zullen groot zijn¹⁰⁴).

Toen Serandhrī aldus gesproken had, raakte Kīcaka buiten bezinning, steeds heviger werd zijn zinnelijke begeerte en steeds meer overmeesterde deze hem. Dat was de reden, dat hij niet terugschrok voor de zonde, al zou deze ook zijn dood bewerkstelligen¹⁰⁵). Daarom sprak hij weer tot de Pañcāla-prinses:

„Mijn beste Serandhrī, gij verkeert misschien in de meening, dat ik U voortdurend vriendelijk zal blijven toespreken. Dat is niet het geval. De liefdesgod is nu eenmaal in mij doorgedrongen en.....

Hij vraagt U mij een gunst te verleen. En bovendien, Serandhrī, ik vertegenwoordig eigenlijk de autoriteit en de macht in dit koninkrijk. Ik heb immers den titel van senapati. Sla daarom mijn bevel niet in den wind, het zou U slecht kunnen bekomen, wanneer ge weerspanning zoudt zijn. Er is niemand op de geheele wereld, die mij zou kunnen evenaren. Daar behoeft gij niet aan te twijfelen. Ik ben in staat om U koninklijke macht te geven, zooveel als ge maar wilt, wanneer ge mij Uw gunsten verleent. Bestem daarom, moedertje, gij met Uw stem als die van een koekoek, dezen..... lotus¹⁰⁶) voor mijn tuin".

25

„Met Uw verlof, Excellentie, hoogede Kicaka, maak toch een einde aan Uw verdwazing; het heeft er van, zoo komt gij mij voor, alsof ge moedwillig Uw leven zoudt willen laten, daar ik U toch reeds eerder medegedeeld heb, dat er reeds anderen zijn¹⁰⁷), die over mijn lichaam beschikken, en bovendien geen gewone stervelingen, doch zeer machtige gandharwa's, vijf in aantal, aan wie het geenerlei moeite zal kosten U te dooden. Ik vind van U, dat ge zijt als iemand, die het Himawān-gebergte wil over stappen, of in de onderwereld wil afdalen, of als iemand, die den grooten oceaān wil over springen, zóó zijt gij, wanneer gij aandringt om mij te bezitten.

Waarom begeert gij mij, evenals een kind, dat in zijn moeders schoot liggend, de maan wil grijpen?

Gij lijkt precies op een nog heel jonge knaap, die in den schoot van zijn moeder ligt, en die grijpt naar de maan om er mee te spelen. Ook gij ziet de ongerijmdheid van Uw handelwijze niet in".

Toen Dropadī aldus gesproken had, voelde Kicaka zich verlegen. Hij ging wederom naar het verblijf van koningin Sudeśnā om bij haar steun te zoeken. Wederom riep hij toen haar hulp in met de woorden:

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, sta mij deze gunst toe: help mij en zin op middelen, dat ik Serandhrī in mijn bezit krijg, immers zij is buitengewoon ongenaakbaar. Schenk mij weer nieuw leven! Aldus is de politiek, die ik zou willen volgen: geef aan Serandhrī voorgewende opdrachten, opdat zij niet zoomaar naar mijn paleis komt".

„Excellentie, hoogede Kicaka, ik ben geroerd door Uw klachten. Vertrouw maar op mijn list. Ik ben namelijk bezorgd, dat Zijne Majesteit de koning zich van Serandhrī zal meester maken. Met het oog daarop kunt gij voor mij van groot nut zijn. Laat dan dit ons

26

beider afspraak zijn: Aldus zij Uw handelwijze: morgen is het een parwani-dag¹⁰⁸) en ik heb een onthoudingsgelofte gedaan, die dit inhoudt, dat ik dan geen rijst zal nuttigen. Gij moet nu gandhawāsa¹⁰⁹), wijn¹¹⁰), rijst benevens visch en vleesch laten gereedmaken, dan zal ik Serandhrī bevel geven om dat in Uw paleis te komen halen. Dan zal zij U aantreffen in het verlaten paleis, waar gij verblijft; wanneer zij komt, kunt ge haar met vriendelijke woorden overreden, en U vervolgens met haar vereenigen. Lijkt die opzet van mij U niet goed?"

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, wel zeer gewichtig is de gunst, die gij mij verleent. Geef mij nu verlof om huiswaarts te keeren”.

Kicaka keerde daarop van uit den harem naar huis terug, in zijn paleis aangekomen, liet hij de matras van zijn bed gereed maken. Den volgenden morgen herinnerde koningin Sudeṣṇā zich haar afspraak en zij gaf Yājñasenī bevel om naar het paleis van Kicaka te gaan:

„Sta op, Serandhrī, en ga naar de woning van Kicaka.

Kom, vrouwe Yājñasenī, sta op en ga eens gauw naar het paleis van den minister! Er is daar werk voor U te verrichten, ik gelast U namelijk om daar gandhawāsa, toespijzen en visch en vleesch te halen. (*Haal dranken voor mij, schoone*), *de dorst kwelt mij.*

Rep U, want ik ben dorstig en verlang reeds lang naar wijn”.

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, denk niet, dat ik ongehoorzaam zal zijn, doch ik ben zeer bevreesd om naar zijne Excellentie den minister te gaan. De reden hiervan, moet U weten, is deze, dat hij onbeschoft is, schaamteloos en brutaal. Ik wensch geen mannenoogen meer te zien, ik heb immers vroeger, toen ik voor het eerst bij Uwe Majesteit in dienst kwam, als voorwaarde medegedeeld, dat ik een gevaarlijke vrouw ben, namelijk het anderen verboden, uitsluitend eigendom¹¹¹) van een gandharwa-vorst. Geef daarom een gelijke van mij bevel naar den edelen Kicaka te gaan. Gebruik mij echter voor een andere boodschap”.

„O Serandhrī, wel zeer vreesachtig zijt gij; Kicaka zal U niet dooden, wanneer gij kennelijk door mij van hier gezonden zijt. Kom, ga snel heen! Neem die gouden.....¹¹²) drinkschaal mee”.

27

Toen koningin Sudeṣṇā aldus had aangedrongen, ging de Pañcāl-prinses eindelijk op weg, met groote vrees in het hart. Haar kleed was druipend nat van de tranen. In haar geest overwoog zij haar vroegere daden.

„Daar ik altijd vroom ben geweest, gehoorzaam aan mijn guru en trouw aan mijn echtgenooten,¹¹³⁾

Wanneer ik werkelijk ascese verricht heb, en ik werkelijk mijn guru en mijn ouders geëerd heb, en inderdaad mijn huwelijksgelofte gehouden heb, dan zal ik ook niet door Kīcaka overmeesterd worden.

Mogen de goden mij nu beschermen.

Gij goden, waakt over mij en beschermt mij”.

Zoo waren de weeklachten van Dropadī. Vervolgens smeekte zij Aditya om hulp, immers hij is het, die de geheele wereld verlicht en de goede en slechte daden der menschen ziet.

Tenslotte vernam¹¹⁴⁾ haar de schepper van den dag en hij zond een rākṣasa, met dit verschil, dat deze niet zichtbaar was, en geen stoffelijke gestalte had, doch slechts een onzichtbare schijngestalte, die dienen moest om Dropadī te beschermen. Intusschen kwam Serandhrī bij het paleis van Kīcaka aan. Deze was uitermate verheugd, zooals iemand, die een rivier doorwaadt en plotseling een boot aantreft¹¹⁵⁾. En hij verwelkomde haar met lachend gelaat:

„Gij vrouwe, de afgelopen nacht is wel zeer¹¹⁶⁾ door-dat gij, mijn zuster, herwaarts komt. Wat komt gij doen mijn beste? Er is goud voor U en edelgesteenten, gewaden en sieraden. Wanneer gij die wenscht, kunt gij ze nemen, dáár liggen ze. Wees mijn gezellin hier bij dit bed, dat van gordijnen voorzien is. Gebruik dan van al deze verschillende spijzen en dranken”.

„Hoogedele Kīcaka, de koningin heeft mij gezonden om gandhawaśa te halen en toespijs, benevens visch en vleesch. Laat ik dat nu ook van U ontvangen!”

„Och, mijn beste, maak U daar niet over bezorgd! Er zijn immers vele andere dienaressen en slavinnen aan het hof, die datgene, waar gij mij om vraagt, kunnen brengen. Verpoos hier echter met mij”.

Zoo luiden de woorden van Kīcaka. Vervolgens trok hij Serandhrī aan haar hand naar zich toe. Terwijl haar kleet door Kīcaka vastgegrepen werd, trachtte ze haar hand te bevrijden. Vervolgens vluchtte zij naar het verblijf van koning Yudhiṣṭhira, achterna gezet en vervolgd door Kīcaka, die haar van achteren bij de haren greep en haar vuistslagen en schoppen gaf, voor de oogen van den brahmaan Kangka. De rākṣasa, die van Aditya bevel had gekregen Dropadī te beschermen, spande zich in en veranderde zich in een snelle windvlaag¹¹⁷⁾, waardoor Kīcaka opzij werd geworpen, als een katoen-

boom, wanneer de stam omvalt. Ballawa zag het aan, zijn strijdlust kwam boven, hij beet zich op de tanden en fronste de wenkbrauwen van woede ¹¹⁸), snuivend ging zijn adem, het leek alsof hij van plan was Kīcaka te doden, wanneer niet ¹¹⁹) koning Yudhiṣṭhira zijn beide handen gegrepen had, uit vrees, dat iemand hen zou herkennen. Dropadī vluchtte naar het verblijf van koning Matsyapati ¹²⁰), in tranen, haar voorkomen strekte haar tot beschermster van haar gelofte ¹²¹).

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, mij is overlast en geweld aangedaan door Uw minister Kīcaka ¹²²). Ik was hem niet ter wille, daar ik aan mijn gelofte van trouw vasthield. Daarop werd hij vertoornd op mij en heeft hij mij zelfs bij de haren gegrepen, geschopt en gewelddadig behandeld, alsof ik niet de echtgenoot ben van vijf machtige gandharwa's. Zeer smadelijk en krenkend heeft hij mij behandeld. ¹²³). Werkelijk, met Uw verlof, Uwe Majesteit, liever zou ik hier vóór Uwe Majesteit sterven, dan dat zijn hand over mij komt, wanneer ik onschuldig ben".*

„O Serandhrī, meng mij er niet in, aangezien ik de aanleiding van Uw gesprek met Kīcaka niet weet. hebben mijn oogen gezien ¹²⁴), waardoor ik zou kunnen weten wat de waarheid is. Dat wil zeggen, laat mij en Kīcaka daarover geen woordenwisseling krijgen*. Aanvaardt mijn dharma".

Toen koning Wirāṭa aldus gesproken had, waren alle hovelingen teleurgesteld. Terneergeslagen was hun gemoed bij het zien van het weenen van Serandhrī.

Sommigen prezen Kṛṣṇā, anderen laakten Kīcaka, sommigen laakten den koning, anderen weer de koningin.

29

Sommigen prezen ijverig de trouw van Dropadī, sommigen deden niets anders dan de laagheid van Kīcaka veroordeelen, anderen uitten voortdurend hun afkeuring over koning Wirāṭa, omdat hij de weenende niet vriendelijk was tegemoetgekomen, weer anderen laakten voortdurend koningin Sudeṣṇā. Daarna kwam koning Yudhiṣṭhira op Dropadī toe. Zijn toorn nam voortdurend toe, hetgeen men hieraan kon zien, dat zijn geheele gelaat bezweet was. Hij sprak:

„Mijn beste Serandhrī, kom, keer terug in den harem! Wees niet bevreesd voor koningin Sudeṣṇā! Verkrop ¹²⁵) maar in Uw hart Uw smart, schaamte en ontevredenheid.

Vrouwen van helden verdragen hun leed uit toewijding voor hun echtgenooten, en lijdend in hun volgsaamheid bereiken zij tenslotte een hoogere plaats (in het hiernamaals) dan hun echtgenooten.

Want de zoogenaamde helden-gemalin volgt slechts den dharma van haar echtgenoot en in haar toewijding aan hem verdraagt zij geduldig warmte en koude. Dat is de reden, dat zij in het hiernamaals nog hooger komt dan haar echtgenoot. Om kort te gaan, geef gevolg aan mijn woorden, opdat er niets ontbreke aan Uw groote trouw; Uw echtgenooten, de vijf gandharwa's, waken reeds lang ten goede over U".

Toen Dropadī bevel had gekregen om terug te keeren naar den harem, ging zij zonder verzet daarheen. Maar haar bedroefdheid was nog niet verdwenen, haar haarwring was verward en losgeraakt, haar oogen zagen rood. Beschouwde men haar gelaat, dan geleeke zij op de maan, die even aangeraakt wordt door een donkere wolk.

Toen zij in den harem was aangekomen, sprak Sudeṣṇā tot haar de volgende vriendelijke woorden:

„Vrouwe Serandhrī, waarom zijt gij zoo van streek, wie heeft toch wel barsche woorden tot U kunnen richten, dat ge zoo hevig weent? Vertel mij dat toch naar waarheid!"

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, Kīcaka heeft getracht mij geweld aan te doen ¹²⁶), schaamteloos en onbeschoft was zijn optreden en dat nog wel met medeweten van Zijne Majesteit den koning" ¹²⁷).

„Wel moedertje, dan is werkelijk de slechtheid van Kīcaka wel verregaand, als hij in staat is om tegen U onbeschoft op te treden. Ik zal hem ter dood laten brengen, en wanneer er daarna later nog weer iemand is, die tegen U zondigt, dan zal het dadelijk met zijn leven gedaan zijn, want het is immers het lot der menschen om hun snoode plannen tegenover anderen zelf aan den lijve te ondervinden. Wees niet treurig en bedroefd! ¹²⁸)".

Zoo werd Dropadī door koningin Sudeṣṇā getroost en gevleid, maar haar verdriet was nog niet geweken. Telkens, wanneer zij dacht aan de schurkachtigheid van Kīcaka, wenschte zij niet langer te leven ¹²⁹). Intusschen ging zij haar gewone slaapvertrek binnen, maar zij sliep niet, zij bleef maar radeloos weenen, in haar benarden toestand niet wetend wat aan te vangen..... zoo waschte en reinigde zij ook haar ledematen en verwisselde van onder- en bovenkleed ¹³⁰). Bij zichzelf overpeinsde zij:

Wie zou mijn smart kunnen genezen, wie komt ervoor in aanmerking, dat ik mij tot hem richt, wat is voor mij nu de beste gedragslijn? Maar er is immers niemand, die in staat is om mijn wensch te verwezenlijken. Geen ander dan mijn echtgenoot Bhīmasena. Slechts hij is in staat mij die gunst te verleen. Zóó waren de ge-

dachten van Dropadī. Zij stond op, verliet haar legerstede, en ging op weg naar de keuken, haar schreden richtend naar de plaats, waar Wṛkodara verblijf hield. Toen zij daar was aangekomen, omarmde zij Bhīmasena. Zij geleeke een liaan mahōṣadhi, die zich liefderijk om een çāla-boom strengelt¹³¹). Zij was als een wijfjesolifant, die de flank aanraakt van een koning onder de geweldige olifanten¹³²). Het was als de klank van een luit, die de heerlijke gāndhāra-noot voortbrengt¹³³). Maar degene, tot wien zij kwam, bleef maar in diepen slaap¹³⁴) verzonken en hoorde zijn geliefde vrouw niet komen. Eindelijk sprak vrouwe Yājñasenī tot hem:

„Mijn broeder, edele Bhīmasena, sta nu op! Wat voor nut heeft het om te slapen? Blijkbaar deert het U niet in Uw gemoed, naar het mij voorkomt — even aangenaam immers zijn al Uw gedachten — dat mijn beleediger nog in leven is. Wees niet langer zoo, doch gedraag U liefdevol jegens mij”.

„O mijn zuster Serandhrī, ik heb er niet zoo lang over gedacht. Bovendien ben ik zoo juist gaan slapen.....¹³⁵). Maar, vrouwe, wat is Uw verlangen en wat is Uw bedoeling, dat ge hierheen komt? Al wat U aangenaam zal zijn, zal ik volvoeren, al is het nog zoo zwaar. Maar kom hier vlak bij me, moedertje, wellicht is er anders iemand, die het bemerkt”.

31 „Mijn broeder Wṛkodara, edele onder de mannen, hoe zou ik dan geen verlangens koesteren?¹³⁶) Immers de aard van mijn tegenwoordigen toestand is zoodanig, dat langzamerhand groter is geworden het leed, dat ik te verduren kreeg, zoodat mijn verdriet niet alleen van dit tijdstip is. * Ik zal U de rampen beschrijven, die mij getroffen hebben: indertijd bij het dobbelspel heeft Duḥçāsana tezamen met Prātikāmī¹³⁷), een slaaf van Suyodhana, mij ontkleed. Hij — Prātikāmī — beval mij om mij als een slavin te gedragen. Dat was het eerste leed, dat mij overkwam. Ten tweede, toen wij de bosschen in waren getrokken, werd ik beleedigd door dien schurk Jayadratha. Dat noem ik mijn tweede smart. Wie zou daar niet onder lijden? Nu, aan het hof van koning Matsyapati, zijn wij er het slechtst aan toe en hebben wij alleen maar onaangename ondervindingen. Toen ik werd mishandeld en beleedigd door dien schurk van een Kīcaka, zaagt gij en Uw broeder Yudhiṣṭhira toe, zonder dat gij dien sūta-zoon tegenhieldt en bedwongt. Welke prinses als ik zou nog willen blijven leven, wanneer zij reeds zooveel ellende heeft ondervonden? Werkelijk:

Wanneer gij Kīcaka niet doodt, dan zal ik mij wurgen en in het

water verdrinken, of ik zal gif mengen en het opdrinken, of wel, ik zal mij in het vuur storten.

Wanneer Kīcaka niet door Uw hand sterft, dan zal ik mij wurgen¹³⁸) en mij in het water storten, of.....¹³⁹) ik zal kālākūṭa vergif slikken, of ik zal mij in het vuur werpen.

Ik zal mijzelf met een zwaard in stukken houwen.

Of wel, ik zal met het zwaard een einde aan mijn leven maken, namelijk wegens mijn verdriet, er is dan daarvoor geen andere oorzaak, dan alleen koning Yudhiṣṭhira, want hij is de bewerker van de schande.

Wie (zou) zijn heerschappij opgevend¹⁴⁰).....

32

Wie toch¹⁴¹) zou een geheel koninkrijk opgeven, zonder zich te bekommeren om zijn koninklijke bezittingen en zichzelf op het spel zetten, benevens alle attributen van de vorstelijke waardigheid, al zijn paarden enz.?¹⁴²) Zoo iemand zou toch voor niet bij zijn verstand gehouden worden. Zijn cakrawartin- en triwikrama-schap van weleer, die zijn nu als een droom, naar het mij voorkomt, aangezien men den machtigen heerscher van vroeger nu voortdurend ziet
.... en anderen bedienen¹⁴³). Hoe zou mijn hart dan niet smelten? En er is nog meer, wat mijn hart geheel met droefheid overstelpt, is Uw positie in de keuken, als kok, die dagelijks de spijsen bereidt, behalve, dat ge ook nog degene zijt, die steeds maar weer bevel krijgt tot boks- en worsteldemonstraties. De vrouwen in den harem¹⁴⁴) lachen dan luidkeels, bij het zien van U in tweekamp met olifanten. Dat doet mijn hart pijn en veroorzaakt schaamte en verdriet in mijn gemoed. En dan ook Uw broeder Arjuna, vroeger de succesvolle overwinnaar der vijanden, de fortuinlijke, die een Āiwa-offer bracht aan god Agni, ten tijde van de geschiedenis van den brand van het Khāṇḍawa-woud¹⁴⁵), aangezien hij nu hier in Wirāṭa als maskerspeler optreedt en het zingen en dansen tot beroep heeft, verblijf houdende in den harem.

Gelijk vuur, verborgen in een kuil.

Als vuur in een droge put, zóó komt hij mij voor. Eveneens Uw broeder Sahadewa, die werkelijk bekend stond als een jonge held. Zie eens, hoe hij er uit ziet, nu hij in de stallen is, uitgemergeld, deerniswekkend, verkwijnd van lichaam, als chef der veehoeders optredend, wanneer zij iederen dag de melk aan koning Wirāṭa brengen. Meent gij dan, dat ik een oog kan dicht doen, wanneer ik denk aan zijn ellendigen toestand? En daar hebt ge nu Nakula, die paarden aan den teugel geleidt, wanneer hij ze demonstreert aan koning

Wirāṭa, en wanneer de woorden rondklinken, die zeggen, dat hij Granthika is, beroemd als paardendokter, ach, de schaamte in mijn gemoed wordt daardoor nog vermeerderd. Behalve dat alles is het met mij nu zoo gesteld, dat ik gekleed als een slavin, die belast is met het bereiden van geurwerk, voortdurend in den harem verblijf houd. Dit is wat mij temidden van alle ellende het meest bedrukt¹⁴⁶). Daarom geloof ik echter vast aan een terugkeer der betere tijden¹⁴⁷), omdat: *Onbestendig zijn immers voor sterfelingen (succes, overwinning en nederlaag).*

33

Immers het is met de menschelijke aangelegenheden nu eenmaal zoo, dat daarvoor geen zekerheid bestaat, en dat het wezen van voorspoed of tegenslag besloten ligt in de gunst der goden, die men heeft af te wachten¹⁴⁸). Laat er niet gesproken worden van mijn geluk van weleer, toen ik bij iederen stap begeleid werd door bedienden en slavinnen, nu daarentegen begeleid ik een ander. Doch werkelijk, de oorzaak van mijn kwellingen is het feit, dat de Pāṇḍu-zonen groote ellende ondervinden. Dit veroorzaakt mijn bleke gelaatskleur en de vuilheid en leelijkheid van mijn lichaam, naar het mij voorkomt, is duidelijk zichtbaar aan mijn handen, die vol wonden zijn, dik, met onderhuidsche bloedingen en gezwollen door het onophoudelijk stampen van geurwerk en zalven.

Edele Bhīmasena, wat is toch wel het kwaad vroeger door mij bedreven, waardoor het leed, dat ik nu ondervind, al dieper en dieper¹⁴⁹) doordringt?¹⁵⁰) Hoor toch naar deze jammerklacht van mij!"

„Met Uw verlof, moedertje, buitengewoon treurig stemmen mij Uw weeklachten, het snijdt mij als het ware door het hart. Hier..... zuster, Uw beide handen, ik zal ze tegen mijn borst wrijven,..... Uw haarwring, laat mij Uw tranen afwisschen, geliefde¹⁵¹)! Voor het oogenblik verfoei ik vol toorn mijn beide armen, iederen keer dat ge rept van Uw deerniswekkenden toestand¹⁵²). Het leek wel of ik laf en onverschillig was zooeven, ik had echter het voornemen Kīcaka te straffen, toen ik zag, hoe gij door hem werd mishandeld. Ik wilde eveneens alle Matsya's verpletteren en zelfs het koninklijk paleis vernietigen. Edoch, aangezien Uw broeder, koning Yudhiṣṭhira mij standvastigheid en gelatenheid had bevolen, was een blik van hem naar mij de reden, dat ik van daden van geweld afzag¹⁵³). Houdt gij mij niet voor een bluffer, moedertje, voorwaar, Kīcaka zal door mijn hand sterven. Laat ik mijn broeders niet weerzien en later na mijn dood den hemel van mijn vroegeren guru niet betreden, wan-

neer..... mijn woorden niet in vervulling gaan¹⁵⁴). Zoo ook Suyodhana, Karna, Çākuni en Duḥçāsana. Het feit dat zij nog in leven zijn is mij voortdurend als een dolk, die mij in het hart gestoken is¹⁵⁵). Wat gij echter te doen hebt, moedertje, is Uw gemoed tot kalmte te brengen! Gij dient U te buigen voor Uw heiligen plicht; wanneer koning Yudhiṣṭhira Uw moedeloze woorden zou vernemen, zou hij zeker niet langer willen leven¹⁵⁶). Dhanañjaya, Nakula en Sahadewa zullen evenzoo handelen; ik kan echter niet van hen gescheiden zijn, moedertje, het ligt in mijn aard hen te volgen in den dood, *ubhayorabharvata*¹⁵⁷) zou dat heeten. Om kort te gaan, moedertje, houd de gelofte van trouw aan Uw echtgenooten in stand, draag Uw lijden geduldig! Zie hier de voorbeelden: Er was eens een zekere Sukanyā, de dochter van Caryāti, die trouw aan haar gelofte den heiligen Cyawana volgde, die tot een mierenhoop was geworden. Ten tweede was er eens een zekere Nārāyaṇī¹⁵⁸), die evenzoo den heiligen Mudgala volgde, ten tijde dat deze zeer uitgeteerd was van lichaam. Buiten deze was er nog een zekere Lopāmudrā van buitengewone schoonheid en jeugd, die in weerwil daarvan geheel trouw bleef aan den heiligen Agastya.....¹⁵⁹) Gelijk bekend is, volgde de doorluchtige dochter van Janaka, koningin Sītā, voortdurend vorst Rāma in de wouden, ofschoon zij steeds weer werd aangevallen door zeer geduchte rākṣasa's en standvastig was haar gemoed, slechts beziel met liefde en toewijding voor haar geliefden gemaal¹⁶⁰). Verder was er eens een zekere Damayantī, die vol toewijding aan haar echtgenoot lief en leed van koning Nala deelde. Evenals diegenen gehandeld hebben, zóó ook moet gij nu, dunkt mij, op Uw beurt de roemloosheid der Pāṇḍu-zonen geduldig aanvaarden. Er resten nog één maand en zeven dagen¹⁶¹), voordat de termijn van dertien jaren verstreken is. Wacht dus nog eenigen tijd . . .

.¹⁶²)
 „Wel edele Wṛkodara, reeds heb ik de rechtvaardigheid van Uw verwijten ingezien. De oorzaak echter, dat ik mijn leed niet meer dragen kan, dat is het groote gevaar, dat het verblijf in den harem voor mij oplevert. En ik fluister het dan ook slechts tot U over mijn lippen, het alleen bestemmende voor Uw lippen: als ge soms meent, dat koningin Sudeṣṇā aan het grieven van mij geen deel heeft¹⁶³) want groot is haar beduchtheid voor mijn schoonheid. Zij vreest, dat koning Wirāṭa mij zal begeeren. Sedert Kīcaka dezen gedachtegang van haar bemerkt heeft,.....¹⁶⁴) tracht hij mij te verleiden. Reeds langen tijd verbied ik hem mijn lichaam met

35

de mededeeling, geheel naar waarheid, dat ik de echtgenooten van een machtigen gandharwa. Doch daar Kīcaka slechts vervuld is van brutaliteit en verachting, zegt hij voortdurend, dat hij wel ettelijke honderdduizenden gandharwa's dooden kan. Hoe zou hij dus voor een vijftal vreezen, zoo zijn zijn woorden. Dat is de reden, dat hij meent voor zichzelf geen vrees te hoeven koesteren en achteloos te kunnen zijn. Ik denk er echter geen oogenblik over voor zijn vleierijen te zwichten; de smadelijke bejegening, die ik van Kīcaka ondervind, heer, is werkelijk schaamteloos en brutaal¹⁶⁵!

*Door het nakomen van Uw gelofte verspeelt gij Uw echtgenooten. Beschermt men echter zijn echtgenooten, dan beschermt men daarmee zijn nakomelingschap, door zijn nakomelingschap te beschermen beschermt men weer zichzelf en ik heb gehoord van brahmanen, die de plichten der verschillende kasten opnoemden*¹⁶⁶)

De dharma van de zoogenaamde vier kasten eischt immers, dat men, zoodra het gaat om een gelofte, zijn woede en nijd bedwingt. Echter, aan den anderen kant, wanneer men zijn wettige vrouw beschermt, dan beschermt men tegelijk zijn nakomelingen en daardoor weer zichzelf. Zóó is de dharma der vier kasten, zooals ik het van de geleerden heb vernomen. Neem dan ook dezen tekst ter harte en bescherm Uw vrouw, door Kīcaka zonder verwijl te dooden, evenals gij mij beschermd hebt in vroeger dagen, toen de snoode Jayadratha mij belaagde".

„O moedertje, maak U daarover niet bezorgd. Snel als de wind zal ik Uw opdracht volbrengen.

Ik zal Kīcaka's voeten, gelaat, handen en hoofd verbrijzelen en daarna alles met geweld in zijn lichaam persen.

36

Mijn taak is nu om Kīcaka te dooden. Zijn beide voeten, zijn handen en zijn hoofd zal ik verbrijzelen, zijn geheelen romp zal ik scheiden van zijn ledematen, zoodat men hem zonder hals, zonder handen en zonder voeten zal zien, tengevolge van den aanval van Wṛkodara. Wees er niet over verwonderd¹⁶⁷), ook Duryodhana¹⁶⁸), zijn familie en verwanten zullen door mijn hand sneven. En nu, vrouwe, daar de nacht reeds half verstreken is en er nog slechts vijf uren resten, wil ik U nu op mijn beurt om een gunst verzoeken: gaarne zou ik met U samenkomen, daar ik reeds lang naar het liefdesgenot verlang¹⁶⁹). Ziehier de danszaal, die ten Zuiden van de keuken is gelegen. Laat dit de plaats zijn, die gij morgenochtend met hem afspreekt; ge behoeft niet bevreesd te zijn, want hij is goed en stevig

gesloten, er staat een rustbank met een matras, er zijn.....
en kussens, alsof dat alles is gereedgezet".

Zoo sprak Wṛkodara. Dropadī weerstreefde niet en beiden legden
daarop hun kleederen af, zich tegelijkertijd ontdoende van de be-
druktheid des harten. Hun borst werd niet langer vochtig door tranen,
doch slechts door het zweet
. 170)

Gaan wij den nacht, die heen ging, stilzwijgend voorbij. Nadat zij
heimelijk samen waren gekomen, gingen zij gelijkelijk bevredigd,
weer naar hun verblijfplaatsen terug. In den vroegen morgenstond,
terwijl de stralen van Āditya eerst pas gluurden vanaf den Udaya-
berg, begaf Kīcaka zich wederom naar het vrouwenverblijf en toen
hij vooraf zijn opwachting gemaakt had bij koningin Sudeśnā, ging
hij opnieuw naar het verblijf van Dropadī en sprak de medelijdende
woorden:

„Edele Serandhrī, wat gaat er eigenlijk in Uw gemoed om? Wat
ik wil zeggen is dit: gisteren verloor ik het verstand en trachtte met
geweld aan U te volvoeren, wat mij lustte; niet was er toen voor
U om zoo te zeggen een uitweg, evenmin iemand, die U bijstond.
Hoe zou men U ook kunnen beschermen? Evenzoo bereidde ook
Z.M. de koning U geen vriendelijke ontvangst en was hij U niet wel-
willend gezind; het gaat immers zóó ver, dat ik nu tegenwoordig de
feitelijke heerscher ¹⁷¹⁾ ben, de opperbevelhebber van het leger, waar-
voor ieder ontzag heeft. Laat ik in mijn vurigen drang Uw toestem-
ming verkrijgen, want oneindig zullen Uw genietingen zijn, wanneer
ge U met mij vereenigt".

„O Excellentie, nu zal ik gehoor schenken aan U. Maar wees
oprecht tegenover mij, geef bevel aan Uw vrienden en ver-
wanten om zich gereed te houden, opdat zij als het ware waarnemen
mijn toeschietelijkheid tegenover U en dienen tot bescherming, hulp
en bewaking, want groot is mijn angst voor de vijf gandharwa's ¹⁷²⁾".

37 „Mijn zuster, vrouwe Serandhrī, maak U daarover niet be-
zorgd. Wat mij aangaat ¹⁷³⁾, ik koester geen vrees; opdat er geen
beletsel of hindernis zij, zal ik U vanavond in de danszaal ontmoeten,
wanneer het pikdonker is; hoe zouden de vijf gandharwa's van onze
samenkomst dan kunnen afweten?" ¹⁷⁴⁾.

Zoo was de geheime afspraak van Kīcaka en Dropadī. Hij keerde
daarop terug naar zijn paleis. Hoe vroolijk en blij was hij en hoe arge-
loos! Zijn liefde steeg voortdurend, hij had er geen vermoeden van,

dat de schoonheid van Dropadī de vorm was, dien de dood voor hem zou aannemen ¹⁷⁵). Daarom sierde hij zich op en doste zich uit met sieraden, en nadat hij zich ingewreven had met parfums en zalven, verwisselde hij zijn kleederen voor een zeer kostbaar gewaad. Het was Kīcaka of zijn hartslag versneld was. Als zeven jaren kwam hem de tijd van zeven uren voor, dien hij was overeengekomen. Toen hij zich gereed gemaakt had, was hij opgeruimd van gemoed.

Toen begon de duisternis te vallen; Yājñasenī had Bhīmasena reeds op de hoogte gesteld van haar listigen opzet en deze had haar wensch ingewilligd. Daarom begaf hij zich naar de danszaal, schortte zich de kleeding op en ging voorover liggen, in elkaar gedoken, midden op het rustbed, gelijk een leeuw, die op het punt is om het wild aan te vallen, zóó was zijn uiterlijk. Daarop kwam Kīcaka en ging de danszaal ¹⁷⁶) binnen. Aangezien hij daar op het rustbed, in diepen slaap verzonken, zijn op handen zijnden, vreeselijken dood aantrof (belichaamd in Bhīma) ¹⁷⁷), omarmde hij dezen; in de vaste overtuiging, dat het Serandhrī was, terwijl hij de volgende woorden sprak:

„Moedertje, vrouwe Serandhrī, overeenkomstig mijn vroegere woorden, moedertje, had ik U mijn goud en edelsteenen benevens dienstmaagden ¹⁷⁸) beloofd. Welnu, die verplichting ben ik ook nagekomen. Waarom zwijgt ge toch, moedertje? Het schijnt wel, dunkt mij, alsof ge lang aarzelt. Alle vrouwen toonden zich blijde en verheugd ¹⁷⁹), wanneer ik hen vriendelijk toesprak. Hoe komt het dan toch, dat gij, nu ik U toegesproken heb, steeds maar zwijgen blijft. Wat heb ik aan U misdreven?”

„Met Uw verlof, Excellentie Kīcaka, ik ben zeer ingenomen met Uw schoone uiterlijk en het verwondert mij niet wat gij zegt ¹⁸⁰)
 ” ¹⁸¹).

Zoo waren de woorden van Wṛkodara. Vervolgens rees hij op en greep Kīcaka bij de haren. De sūta-zoon wendde behendig zijn hoofd af, weerde af en week snel terug. Daarop deed hij een tegenaanval door de lange armen van Bhīma vast te grijpen. Beiden omvatten zij toen elkaars lichamen, stootend en schoppend. Zij trachtten elkaars oogen uit te krabben, omarmden elkaar vast, zij stieten en schopten elkander tegen de borst, worstelden, grepen elkaar beet, knepen elkaar de keel dicht, knelden elkaars hoofden vast. Aanschouwde men hun beider treffen, dan leek het de ontmoeting van dolle tijgers. Plotseling werd Wṛkodara verschalkt, toen zijn knieën zeer ver uiteenstonden ¹⁸²), dook Kīcaka naar beneden, greep de dijen van

Bhīmasena, en de zoon van den windgod stortte neer, op zijn knieën kroop hij voort.

(*Haastig sprong hij weer op*) gelijk de stafdragende doodsgod zelve. Maar als de afschrikwekkende doodsgod zelve, met een knots in de hand..... hun beider vallen¹⁸³), want tegelijk schopten zij en sloegen zij met de vlakke hand

184).

Langen tijd vochten zij. Toen zij voor de honderdste maal elkaar aangrepen, met de vuisten beukend en worstelend, verminderde intusschen de kracht van Kīcaka hoe langer hoe meer, hij week achteruit, op nieuwe listen zinnend. Bhīmasena merkte het op, — zijn krachten loopen ten einde —, zoo dacht hij van Kīcaka. Hij sprong naar voren en greep Kīcaka bij de haren. Met een smak viel de sūta-zoon neer. Vervolgens slingerde Bhīmasena hem in de rondte, zoodat zijn handen en voeten verpletterd werden en braken, zijn hoofd uiteengeslagen, verbrijzeld en vermorzeld werd, zijn hals en ledematen gekneusd, gescheurd en vernield werden. Deze liet Wṛkodara in het geheel niet meer zichtbaar, doordat ze in den romp geduwd werden. Als een klomp was het aanzicht van het lijk, het leek een vormelooze vleeschmassa¹⁸⁵).

Toen Kīcaka dood was, sprak Bhīmasena tot Dropadī.....¹⁸⁶) en toen deze gestorven was, keerde hij weer naar de keuken terug, zonder dat iemand van zijn listige daad afwist.

Hij baadde en zalfde zich met geurige olie. Vervolgens ging hij slapen, het gemoed van tevredenheid vervuld¹⁸⁷). Ook Dropadī was tevreden, zij sprak tot de slapende wachters:

„Met Uw verlof, gij allen, minister Kīcaka is dood. Hij is vermoord door mijn echtgenooten, de vijf gandharwa's, daar hij zich schuldig heeft gemaakt aan aanranding van vrouwen, echtbreuk en belediging. Hij trachtte van de gelegenheid gebruik te maken om mij tot vrouw te nemen. Gaat maar zien naar zijn lijk in de danszaal!”¹⁸⁸).

39 Toen Yājñasenī aldus gesproken had en de wachters dat gehoord hadden, stonden zij allen haastig op, staken toortsen aan en voorzagen de lampen van olie. Toen zagen zij het lijk van Kīcaka op den grond liggen, terwijl zijn bloed zonder ophouden op den vloer stroomde. Zij waren allen even verbaasd en verwonderd:

Waar is zijn hals, waar zijn zijn voeten, waar zijn handen, waar zijn hoofd, waar zijn oogen?

Waar is het hoofd van het lijk gebleven? En zij jammerden: „Hij heeft geen hals meer, zijn voeten en handen zijn er ook niet meer,

wel heel anders.....van een widyādhara"¹⁸⁹).

Zoo spraken alle wachters. Tenslotte vernamen ook de verwanten van Kīcaka er van en allen kwamen zij, weenend en weeklagend met hevig verschrikte gezichten, de lichaamsharen te berge gerezen. Eindelijk namen zij het lijk op en droegen het weg, met de bedoeling om buiten het paleis de lijkplechtigheden voor hem te verrichten. Toen zij Dropadī in het oog kregen, grepen zij haar en bevalen haar vervolgens te wachten. Kīcaka had jongere broeders, de zoogenaamde Upakīcaka's, zij nu namen Dropadī in hun greep en zeiden:

„Gij allen, dit hier is Serandhrī, zij is het, die als het ware den dood van Zijne Excellentie den minister bewerkt heeft. Er is geen andere schikking mogelijk, dan dat men haar ter dood brengt en den overledene nastuurt, want dan is zijn wensch vervuld”.

Zoo spraken zij en vervolgens richtten zij het woord tot koning Matsyapati, hem vragende om Serandhrī te mogen dwingen Kīcaka in den dood te volgen; koning Wirāṭa stemde toe in dezen opzet van hen. Daarom.....¹⁹⁰) zij Yājñaseni in een doodkist. Vervolgens werd zij geboeid en vastgebonden aan het lijk van Kīcaka. Toen het zeven uur was, sloegen zij den weg in naar het kerkhof om het lijkfeest te vieren. Serandhrī gilde, schreeuwde, jammerde, hilde:

„Jaya Jayanto Wijayo Jayatseno Jayadbalaḥ.

40 O gij vijf gandharwa's, mijn broeders, Jaya, Jayanta, Wijaya, Jayatsena, Jayadwala! Ziet toch hoe beklagenswaardig ik er nu aan toe ben, gesmaad, mishandeld en beleedigd als ik word door de sūta's, door hen gedwongen om Kīcaka in den dood te volgen. Daarom broeders, reikt mij in mijn hulpeloosheid de hand!”

Toen de Pañcāla-prinses zoo jammerde, vernam Bhīmasena het vanuit de keuken. Dadelijk verliet hij zijn bed en snelde heen, vol strijdlust¹⁹¹). Toen hij bij Dropadī gekomen was, gebod hij haar te zwijgen en zich niet door smart en vrees te laten bevangen¹⁹²). Hij concentreerde zich en wendde zijn magische gedachtekracht aan. Daarop veranderde hij in een vreeselijke gedaante, als die van een rākṣasa, ging naar buiten en sprong over den hoogen kraton-muur. Alle boomen, waar hij langs kwam, nyagrodha's, aśwattha's, kiṃcuka's enz. werden door hem omgeworpen¹⁹³). De verwanten van Kīcaka werden door angst gegrepen. Immers, als een uit den hemel nedergedaalde leeuw¹⁹⁴) was zijn aanblik. Sommigen klommen in de boomen, anderen vluchtten in ontoegankelijke bergen, weer

anderen stortten zich in snelvlietende rivieren, uit angst voor Bhīmasena.

„Wee, wee, dat is de gandharwa-vorst, machtig en schrikwekkend is zijn aanblik. Zeer zeker is hij vertoornd op ons allen. Vooruit, laten wij Serandhrī van de touwen bevrijden, opdat wij niet aan een zoo groot gevaar blootstaan!”

Zoo spraken de verwanten van Kīcaka en hun dienarenstoet en zij bevrijdden Serandhrī. Zij vluchtten daarop naar den kraton, zonder de crematie van Kīcaka voort te zetten. Maar de zoon van den windgod liet hen niet met rust, doch achtervolgde hen; gelijk Indra, toen hij de demonen versloeg, zóó was Bhīma, toen hij de verwanten van Kīcaka velde. Honderd en vijf van hen lagen reeds ter neer bij het kerkhof, door zijn toedoen. Nadat Bhīma zoo was opgetreden, trad hij op Dropadī toe en sprak, haar tranen afwisschende, tot haar de geruststellende woorden:

„Zoo worden zij verslagen, gij ingetogene, die in den zin hebben U te dooden.

41

Moedertje, prinses Yājñaseni, allen, die den opzet hadden U te dooden¹⁹⁵), zijn gesneefd. Koester daarom nu geen angst meer, aarzel niet en wees niet langer van streek, doch keer terug naar den harem, als tevoren. Ik zal ook naar mijn vroegere verblijfplaats terugkeeren, moedertje,.....”¹⁹⁶).

Gaan wij den gang van hen beiden, wier doel verwezenlijkt was, stilzwijgend voorbij. Toen kwamen ook de vrouwen van de verwanten van Kīcaka naar het kerkhof, met de bedoeling om mede de lijkplechtigheden voor den overledene te verrichten. Zij waren vergezeld van.....¹⁹⁷).

Toen zij de lijken zagen, verspreid liggend over den weg, waren zij vol verbazing en ontzetting. Snel vloden zij heen en spraken tot koning Matsyapati:

„Als geweldige bergtoppen, gespleten door den bliksem, zóó kan men de sūta's verspreid ter aarde zien liggen¹⁹⁸).

Met Uw verlof, Uwe Majesteit, alle sūta's, die het lijkfeest vierden voor het lijk van Zijne Excellentie den minister, zijn gesneuveld; zij zijn gelijk een berghelling, die getroffen is door den bliksemschicht van Indra. Serandhrī is weder teruggekeerd hier in den kraton, het is wel onvermijdelijk, dat alle menschen in dit rijk door haar toedoen in ongerustheid verkeerden. Zij zal immers gedurende langen tijd opschudding veroorzaken, want buitengewoon is haar bekoorlijkheid, en mannen kunnen moeilijk anders dan in hartstocht ontsteken bij

den aanblik van haar, terwijl zij zich verlaat op haar echtgenooten, vijf onzichtbare gandharwa's. Met Uw verlof, Uwe Majesteit, neem haar positie eens onder de oogen!"

„Ach mijn hemel, ik ga met U accoord! Dit is wat gij te doen hebt, verricht nauwkeurig alle ritueele plechtigheden voor de lijken en verbrandt deze dan tezamen met het lijk van Kīcaka.

Met Uw verlof, koningin Sudeṣṇā, och eilieve, spreek tot deze Serandhrī en zeg haar dan het volgende:

„Ga heen in vrede Serandhrī, ga, waarheen ge maar wilt, de koning is bevreesd geworden, schoonheupige, door de nederlaag, die de gandharwa's zijn onderdanen reeds hebben bereid.

42 Vrouwe Serandhrī, de koning laat U zeggen: gaat gij heen!"¹⁹⁹).

„En hoe komt het, dat de verwanten van Kīcaka allen gesneefd zijn? Kom, vertel mij dat alles zusje!"

„Hoe zoudt gij, Wṛhannalā, van mijn leed ook iets afweten? Aan-gezien gij altijd maar behagelijk in den harem verblijf houdt²⁰⁰), zonder van eenige gebeurtenis te vernemen, gij zult slechts glim-lachen, wanneer ge mijn ongeluk ziet".

„Ach, wel zeer.....²⁰¹) zijn Uw woorden, vrouwe Serandhrī! Hoeveel ellende zou ik niet willen dragen, wanneer ik, tezamen met U het leed zou kunnen deelen, dat U treft, maar evenals dat met U het geval is, zijn ook mijn bezigheden vele (zoodat ik mij met Uw lot niet kan bezighouden)"²⁰²).

Zoo luidde het antwoord van Wṛhannalā. Vervolgens begeleidde hij haar naar binnen, naar de vertrekken van koningin Sudeṣṇā en de andere vrouwen uit den harem. Toen Serandhrī daar was aan-gekomen, werd zij toegesproken door koningin Sudeṣṇā, die haar de woorden van koning Wirāṭa mededeelde, die voor Serandhrī het bevel tot vertrekken inhielden. Serandhrī was onthutst, toen zij het bevel kreeg om zich te verwijderen. Haar blik was duidelijk ontsteld en haar gemoed terneergeslagen. Daarom sprak zij tot de koningin de smeekende woorden:

„Met Uw verlof, Uwe Majesteit, stel U gerust! Zeg dit aan Uw gemaal, Zijne Majesteit den koning: heb medelijden met Serandhrī, zij zal zich ongetwijfeld van het grondgebied van Uwe Majesteit verwijderen, maar, zoo heeft zij gezegd, laat men nog dertien nachten geduld hebben, gedurende welke zij verzoekt, dat haar verblijf hier nog geduld worde, opdat zij kan wachten, totdat de wensch van haar echtgenooten, de vijf gandharwa's, vervuld is,

want, zoo zegt zij, de widyādhara's koesteren den wensch en hebben de bedoeling om den koning kenbaar te maken, dat zij nog uitstel zouden willen hebben voor hun groote verplichtingen jegens hem, maar dat zij zijn hoogste geluk zullen bewerken, zoodra zij hun doel bereikt hebben²⁰³). Wanneer zij eenmaal in hun bedoeling geslaagd zijn en hun opzet volvoerd hebben, dan, daar behoeft ge niet over in twijfel te verkeereren, zullen zij in gerustheid hun weg kiezen, opdat de gemoedsrust van Zijne Majesteit weer naar wensch zij; zoo moge de vorstin spreken tot haar gemaal”.

43 Nadat haar verzoek door koningin Sudeṣṇā was ingewilligd, was het Serandhrī aangenaam te moede. Zoo waren ook de gewone lieden en zelfs het gemeene volk verheugd, toen zij vernamen, dat Kīcaka door toedoen van den gandharwa-vorst gesneefd was, want het leek wel of de gansche wereld treurde over de daden van Kīcaka. Daarom sprak men er in het eene rijk na het andere zijn tevredenheid over uit, dat de sūta-zoon dood was.

AANTEKENINGEN

1. De vertaling van de Skr. verzen gaat terug op een reconstructie van Prof. C. C. Berg, tekst en vertaling van de Javaansche paraphrase zijn eveneens van Zhgl..

De gedeeltelijke reconstructie, die te zijner tijd met bewijsovervoering in een afzonderlijke studie zal worden gepubliceerd, luidt aldus:

*Çakreyo yas tapasy (of °tapaswy) andhakaripurawanasthā
wīlāsānwito wai
pungsā yuktopalese wiçalamasulanirya punaḥ kanyakārta
āpaddharmaṇṇatikārajananakuçalo yastayorātmaṇṇaputraḥ
Kṛṣṇadwaiṇṇāyānākhyāṣṭa jayati bhagawān çrottriyaṇṇāṇṇ wiçīṣṭah.
Api ca:*

*Yasmācchramebhyo guṇaṇṇālikādayaḥ
sangdhānawarṣāçātarohinas sadā (event. tu wā)
yaddhairyaṇṇwarṣāwitatārayas tu wā
çrī Dharmawangça tguh Anantaṇṇwikramah.*

2. W. behoudt hier de lezing der hss. *warṣam*, zij het ook met een vraagteken (Wulff, *Wirāṭaparwa*, p. 105). Ofschoon inderdaad de paraphrase ook spreekt van °*warṣa*, heb ik mij bij de opvatting van Jb aangesloten, aangezien °*wāsa* zeer gemakkelijk verwisseld kon worden met het veel meer voorkomende °*warṣa*, en de lezing °*warṣa* tenslotte in de Indische redacties niet te vinden is.
3. M.i. heeft Gonda deze plaats onjuist geïnterpreteerd met »terwijl vastgehouden wordt aan den bestaanden toestand, aard, van het boek« (*Varia*, B.K.I., dl. 88, p. 481).
4. Wat *prasangga* in dit verband moet beteekenen is mij niet duidelijk, de geheele zin is trouwens moeilijk verstaanbaar.
5. Waarom zij deze gunsten verkregen, wordt in het laatste gedeelte van het *Wanaparwa* verhaald, het *Āraṇeyaparwa*.
6. Dat deze naam in het *Mahābh.* niet zou voorkomen (*K.B.W.*, II, 591), berust op een vergissing. Cf. *Sørensen*, s.v. *Trṇa-*

windu; Gonda, Aanteekeningen Agastyaparwa, p. 451. (B.K.I., dl. 92).

7. *Paramadurgama wiṣṭi* is de vertaling van *kṛcchrah paramadurvasah* in I, 6:

Dvādaçaitāni varṣāṇi svarāṣṭrātproṣitā vāyam

trayodaço 'yaṃ 'saṃprāptah kṛcchrah paramadurvasah.

»Twaalf jaren zijn het nu, sinds wij uit ons rijk zijn weggetrokken, het dertiende jaar, dat veel gevaren in zich bergt, en dat buitengewoon moeilijk is door te komen, is nu aangebroken«.

8. *Si tan karṅgwa* enz. Hetzelfde eigenaardige gebruik van *si* vindt men bijv. Bhīṣmap. 48: *Paradharmā ngarannya si tan dharma ning kṣatriya*. Het dient „ter substantiveering van een woordcombinatie” (Gonda, Bhīṣmap., 157) Cf. ook K.B.W., III, 2.

9. *Akweh asing byasananya*. Dit moet de vertaling zijn van *sphūta* blijkens App. N.R. p. 2 after v. 11, S.R. p. 9 after v. 10:

Ramaṇīyaṃ janākīrṇaṃ subhikṣasphūtamevaca.

»Liefelijk, dichtbevolkt, welvarend en bloeiend«.

10. Dit is een wel een zeer vrije vertaling, tenzij we aannemen, dat de gebruikte tekst anders luidde. Cf. I, 14:

Avaçyameva vāsārthaṃ ramaṇīyaṃ çivaṃ sukhāṃ

saṃmantrya sahitaiḥ sarvairvastavyamakutobhayaṃ.

»Het is noodzakelijk dat wij, nadat wij er tevoren over beraadslaagd hebben, met ons allen tezamen wonen in een plaats, die vrij van gevaar, liefelijk, gunstig en aangenaam is«.

11. *Karmolaha* heb ik hier gelezen, in pl.v. het in dit verband slecht passende *tamolaha* (Jb.), op grond van I, 18:

Naradeva kathaṃ karma tasya rāṣṭre kariṣyasi

Virāṭanṛpateḥ sādho raṃsyase kena karmaṇā.

»Hoe zult gij, god onder de mensen, in zijn rijk werk verrichten, en met wat voor werk zult gij, rechtschapene, koning Virāṭa behagen?«.

12. Deze reconstructie met behulp van de door U. opgegeven varianten is, afgezien van een enkel ondergeschikt punt, voldoende bevredigend en het is in het geheel niet noodzakelijk om, evenals W., tot conjecturen zijn toevlucht te nemen. W. (o.c., p. 107) stelt de volgende reconstructie voor:

Mṛdurvadānyo hrīmāṃç ca? dharmasattvo? 'tirikramah

rājā tvaṃ tapasā kṛṣṭah kiṃ kariṣyasi Pāṇḍava.

Van deze reconstructie zou ik slechts het eerste deel van den tweeden regel willen aanvaarden (*rājā tvam tapasā klišṭaḥ*), dat ongetwijfeld beter aan den overgeleverden vorm beantwoordt. Wat nu het overige deel van het citaat aangaat:

Weliswaar hebben de hss. *dharmah*, *dhārmikah* wordt echter ondersteund door de paraphrase. *Satyavikramah* komt goed overeen met *mahāçakti* van de paraphrase, en tevens met *ratu cakrawartī*, welk laatste dan zeer wel als litteraire uitweiding van den paraphrast kan worden opgevat. Daar ook *mṛdu*, *hrīmān* en *tapasā klišṭaḥ* goed weergegeven zijn, resp. met *mārdawa*, *makaswabhāwānggōng irang* en *tēlas gumēgō katapasabratan*, blijft als eenige moeilijkheid over *surūpa* in de paraphrase, dat toch bezwaarlijk als vertaling van *vadānyo* kan gelden. W. verklaart dit aldus, dat de paraphrast *vadānyo* zou hebben afgeleid van *vadana* (»gelaat«). Ofschoon deze verklaring wat gezocht aandoet, is zij toch zeer wel mogelijk.

13. *Karmarasa wawan i nghulun*. Dit heb ik onvertaald gelaten, daar de bedoeling mij ontgaat. In den Skr. tekst zegt Yudhiṣṭhira:

*Çṛṇudhvam yatkariṣyāmi karmāham Kurunandanāḥ
Virāṭam samanuprāpya rājānam puruṣarṣabham.*

I, 21

»Hoort gij maar, Kuru-zonen, wat voor werk ik zal verrichten wanneer ik bij koning Virāṭa, den voortreffelijksten onder de menschen, ben aangekomen«.

14. Over de beteekenis der aangenomen namen teekent U. aan: „In this connection, it may be mentioned that none of the names which the P. assume can be regarded as being a proper or personal name, and indeed almost all of them designate some profession only. Bhīma is a Ballava = cowherd. Nakula is a Granthika = astrologer? or rhapsode, or reciter or an actor, and later on he says his name is Ariṣṭanemi (IV, 9, 5). Sahadeva is a Tantipāla lit. one who in charge of a herd of calves, tethered together to a rope. Sairandhrī cannot be said to be a personal name, nor Bṛhannalā. The name which Yudhi. assumes is Kaṅka, which has among other senses that of a heron, and a heron is the type of a deceitful person". (Notes, p. 13).

15. *Santēn* is de vertaling van *akṣa*:

*Vaidūryāṅkāñcanāndāntānphalairjyotirasaiḥ saha
kṛṣṇākṣāḥlohitākṣāṃṣa nivapṣyāmi manoramān.*

I, 23.

U. vertaalt dit vers aldus:

»I shall throw down the dice, delightful as they are, the dice coloured dark or red and made (variously) of emerald, or gold or of ebony and set with Jyotirasa dots«. (Notes, p. 5, 6).

Het is misschien niet overbodig op te merken, dat de weergave van *santēn* (*akṣa*) met »dobbelsteen« evenmin geheel juist is als die met »schaakstuk«. Cf. Held, *The Mahābh.*, p. 253.

16. *Līlā vyājakarma*. Het lijdt, dunkt mij, geen twijfel, of dit is de juiste lezing i.pl.v. het duistere *līlāvaçakarma* (Jb.). Op p. 6, 7 komt *vyājakarma* nogmaals voor. In den Skr. tekst heb ik het evenwel niet terug kunnen vinden.
17. Met het oog op de constructie van dezen zin lijkt het gewenscht om na *sarva* een hiaat aan te nemen.
18. *Mantrākhyāyikā* heb ik hier gelezen op grond van II, 27:
*Paṭhannākhyāyikā nāma strībhāvena punaḥ punaḥ
 ramayiṣye mahīpālaṃ sarvaṃ cāntaḥpure janam.*
 »Ik zal namelijk, optredend als een vrouw, den vorst en alle vrouwen in den harem onderhouden met het vertellen van verhalen«.
19. Deze zin is hoogstwaarschijnlijk corrupt geraakt, zooals het nu is, is het onvertaalbaar.
20. De lezing *kambōha*, die in geen der hss. voorkomt, is evident bij vergelijking met III, 9:
*Vṛṣabhānapi jānāmi rājanpūjitalakṣaṇān
 yeṣāṃ mūtramupaghrāya api vandhyā prasūyate.*
 »Ik kan ook stieren met gunstige teekens onderscheiden, o koning, die zoo heilvol zijn, dat zelfs onvruchtbaren, door hun urine te ruiken, kunnen voortbrengen«.
21. Dit komt niet geheel overeen met den Skr. tekst, waar gezegd wordt (III, 12):
*Kena sā Draupadī Kṛṣṇā karmaṇā vicariṣyati
 na hi kiṃcidvijānāti karma kartum yathā striyaḥ.*
 »Wat voor werk zal Kṛṣṇā, de dochter van Drupada, verrichten? Zij kent immers geen enkele van de bezigheden, die andere (gewone) vrouwen plegen te verrichten«.
22. *Sendrāyana* is de verbastering van *Indrasenādayaḥ* in IV, 3 (zie crit. app.).
*Indrasenādayaśceme rathānādāya kevalān
 yāntu Dvāravatīm cīghramiti me vartate matiḥ.*

»Laten Indrasena en de anderen met de leege wagens snel naar Dvāravatī gaan, zoo heb ik besloten«.

23. *Gamatākēna*. De vorm *gamat* is waarschijnlijk op te vatten als nevenvorm van *gēmēt* »volledig, geheel«.

24. Cf. IV, 7b:

Viditam vo yathāsarvaṃ lokavyttamidaṃ nṛpa.

»Gij kent weliswaar, o vorst, over het algemeen het karakter der menschen«.

In den gebruikten Skr. tekst moet de volgorde der verzen hier blijkbaar anders zijn geweest, aangezien de vertaling van 7b staat tusschen de paraphrase van 8. Ook W. wijst hierop (o.c., p. 109). We moeten dus wel aannemen, dat 7b aansloot bij 8.

25. De vertaling is onzeker. De Skr. tekst luidt hier geheel anders: *Hantemāṃ rājāvasatīm rājaputrā bravīmi vaḥ yathā rājakulaṃ prāpya sarvāndoṣāṃstariṣyatha.*

»Welnu, prinsen, ik zal tot U spreken over de koninklijke hofhouding en ik zal U vertellen, hoe gij, eenmaal aangekomen in het paleis, alle fouten vermijden kunt«.

26. *Lawan*, dat hier geen zin heeft, heb ik veranderd in *lawang*. Volkomen duidelijk wordt ook dan de bedoeling echter nog niet. Het moet de vertaling zijn van IV, 11:

Diṣṭadvāro labheddraṣṭum (rājasveṣu na viḥvaset).

»Eerst wanneer men is binnengelaten (of »wanneer men bij de poort vergunning heeft gekregen?« Zie Roy's vert. V.P., p. 8), kan men den koning te zien krijgen, (laat men niet vertrouwen op koninklijke eigendommen)«.

Waarschijnlijk doet men beter te lezen *drṣṭadvāro* (zie crit. app.), hetgeen meer aan den Javaanschen tekst beantwoordt. In ieder geval blijkt nu wel, dat de Javaansche vertaler met dit vers geen raad geweten heeft.

27. Dit is de vertaling van IV, 11 (zie crit. app.):

Rājasveṣu na viḥvaset.

Laat hij niet vertrouwen op koninklijke eigendommen.

28. Dit komt niet geheel overeen met IV, 19, waarvan het de vertaling moet zijn:

Yacca rājānuṣṇīta tadevābhyānuvartayet (of °varṇayet) pramādamavalepaṃ ca krodhaṃ ca parivarjayet.

»Datgene, waar de koning naar vraagt, laat hij zich daar naar richten (of »laat hij dat vertellen«), en laat hij onop-

lettendheid vermijden en zijn trots en toorn terzijde stellen».

29. In den Skr. tekst heb ik dit niet kunnen terugvinden. Dit voorschrift schijnt hier dan ook weinig op zijn plaats. Het is mogelijk, dat we moeten lezen *prāṇagata* »zeer snel, buiten adem?« (cf. B.W., IV, 68); ook dan echter is de bedoeling van deze woorden zonder verder verband allesbehalve duidelijk.

30. De Javaansche tekst is volkomen duidelijk, het origineel is echter minder goed te begrijpen (IV, 24):

*Dakṣiṇam vātha vāmaṃ vā pārśvamāsita paṇḍitaḥ
rakṣanā cātruṣaṣṭrāṇaṃ sthānaṃ paścādvidhīyate.*

»Een wijs man moet gaan zitten aan de linker- of rechterzijde (van den koning). Als bescherming voor de wapens der vijanden moet zijn plaats aan de achterzijde zijn«.

Terecht teekent U. hierbij aan: „It is perhaps not easy to understand what is exactly intended by this v.” (Notes, p. 17).

31. Deze vertaling berust op IV, 29:

*Yasya kopo mahābādhaḥ prasādaḥ sumahāphalaḥ
kastasya manasāpicchedanarthaṃ prājñasaṃmataḥ.*

»Welke man, die voor verstandig wordt gehouden, zou ook maar in gedachten diengene nadeel willen berokkenen, wiens toorn een zoozeer vernietigende werking heeft en wiens gunst zoozeer vruchtdragend is?«.

32. Wat *asing salwira ning salapnya* in dit verband beteekent is mij niet geheel duidelijk. De bedoeling van dit voorschrift blijkt overigens duidelijk genoeg uit IV, 40:

*Anyasminpreṣyamāṇe tu purastādyah samutpatet
ahaṃ kiṃ karavāṇīti sa rājavasatiṃ vaset.*

»Diegene, die, wanneer een ander reeds gezonden is, opspringt met de woorden, — wat zal ik doen? — hij alleen is waardig in een koninklijk paleis te wonen«.

Wellicht moeten we dan *asing* enz. opvatten als »wat die ander ook maar voor opdracht ontvangen heeft«.

33. Naar de beteekenis van *yan hana buñcang haji* kan ik slechts gissen. Blijkens het verband gaat het hier om opdrachten van den vorst, die men zonder morren of dralen moet uitvoeren. Cf. IV, 41:

*Abhāre caiva bhāre ca rājñā yaṣṭaiva sarvadā
ādiṣṭo na vikampeta sa rājavasatiṃ vaset.*

»Degene, die nooit terugschrikt voor een opdracht van den

vorst, of zij nu licht of zwaar is, hij is waardig om in een koninklijk paleis te wonen».

Mogelijkerwijs is *buñcang haji* een ongewone uitdrukking voor »afgezant van den vorst«, welke beteekenis ook wel zou passen in de door T. opgegeven plaats (cf. K.B.W., IV, p. 250, s.v. *palyan*). We zouden voor deze plaats dan ook een beteekenis »zending van den vorst, buitenlandsche opdracht« moeten aannemen.

In *pasuh* kan het begrip »scheiden« liggen (*pisah, pasah*). Het geheel zou dan moeten beteekenen »een buitenlandsche opdracht van den vorst, waardoor men gescheiden is (van zijn land?)«. Met dat al blijft de bedoeling echter hoogst onzeker.

34. Het origineel van dit voorschrift heb ik in den Skr. tekst niet kunnen terugvinden; het schijnt mij toe, dat IV, 44a de beteekenis nog het meest nabij komt:

Na karmaṇi niyuktaḥ sandhanam kiñcittataḥ spr̥ṣet.

»Laat hij niet, wanneer hij met een werk belast is, geld aannemen«

35. *Jaya swastyāyana* van de hss. heb ik opgevat als citaat uit IV, 48:

*Yadevānantaram kāryaṇ tadbhavāṅkartumarhati
tāraṇyāsyā duḥkhasya prasthānāya jayāya ca.*

»Wat gij nu te doen hebt, dat is ons veilig door dit leed heen te brengen en te zorgen voor een gunstig vertrek en de uiteindelijke overwinning«.

Manggala sanghulun lumampaha kan dan zeer goed als vertaling hiervan worden opgevat.

Voor de lezing *prasthānāya* i.pl.v. *swastyāyana* pleit ook p. 10, 5: *tēlas pwa sira pinagawayakēn prasthānamanggala*.

36. Dit komt overeen met V, 2a:

Tataste dakṣiṇam tīramanvagacchanpadātayaḥ.

»Toen volgden zij te voet den Zuidelijken oever«.

37. Cf. V, 2b, 3a (zie crit. app.):

*Nivṛtā vanavāsādvai Virāṭam prepsavastathā
vasanto giridurgeṣu vanadurgeṣu dhanvinaḥ.*

»Zich afkeerend van het woudleven, verlangend om spoedig Virāṭa te bereiken, overnachtend in ontoegankelijke bergen en bosschen, de machtige boogschutters.....«.

38. Dat we hier *Daṣārṇa* moeten lezen i.pl.v. *Karṇa* blijkt uit V, 4a: *Uttareṇa Daṣārṇavai Pāñcālāndakṣiṇena ca.*

»Links lieten zij achter zich het land der Daçārṇa's en rechts het land der Pāñcāla's«.

39. *Wanwa magōng* heb ik opgevat als vertaling van *janapada*. Cf. V, 6:

*Tato janapadaṃ prāpya Kṛṣṇā rājānamabravīt
paçyaikapadyo dṛçyante kṣetrāṇi vivīdhāni ca.*

»Toen zij dat land (nl. het in het voorgaande genoemde land van Matsya) bereikt hadden, sprak Kṛṣṇā tot koning Yudhiṣṭhira: „Kijk, we zien voetpaden en verscheidene akkers«.

40. *sapalagan ulih*. De bedoeling van deze woorden is niet duidelijk. De andere lezing *lapalaganolih* biedt al evenmin eenig steunpunt.

41. Het lijkt waarschijnlijk, op grond van den Skr. tekst, dat we *Gāṇḍīva* moeten lezen voor *kuṇḍaça*:

*Sāyudhāçca vayaṃ tāta pravekṣyāmaḥ purāṃ yadi
Samudvegāṃ janasyāsya kariṣyāmo na saṃçayaḥ* V, 11
*Gāṇḍīvaṃ ca mahadgāḍhaṃ loke ca viditaṃ nṛṇāṃ
tacedāyudhamādāya gacchāmo nagaraṃ vayaṃ
kṣīprasmān vijānīyurmanuṣyā nātra saṃçayaḥ*

App. V. N.R. p. 31 after v. 11.

*tato dvādaçavarṣāṇi vanavāso hi naḥ punaḥ
ekasminnapi vijñāte pratijñātaṃ hi nastathā.* V, 12.

»Wanneer wij met onze wapenen de stad binnengaan, mijn beste, zullen wij zonder twijfel ontsteltenis teweegbrengen bij de burgers; bovendien is de geweldig sterke Gāṇḍīva over de geheele wereld bij de menschen bekend, zoodat, wanneer wij daarmee de stad binnengaan, de menschen ons spoedig zullen herkennen, daarover bestaat geen twijfel, en wanneer ook maar één van ons herkend wordt, staat ons opnieuw een twaalfjarig verblijf in het woud te wachten, zoo hebben wij het immers afgesproken«.

42. De Skr. tekst heeft hier *çamī*:

*Iyaṃ kūṭe manuṣyendra gahane mahatī çamī
bhīmaçākḥā durārohā çmaçānasya samīpataḥ.* V, 13.

»(Kijk eens naar) dezen grooten Çamī-boom, o vorst, in dat dichte boschje, hij heeft geweldige takken, is moeilijk te beklimmen en bevindt zich in de nabijheid van een kerkhof«.

43. *Kuñjadeça*. In den Skr. tekst vinden we dezen naam niet, ook Sørensen vermeldt hem niet. Jb geeft op »kreupelhoutstreek«, dus afgeleid van *kuñja*. Deze oplossing is echter niet bevredi-

gend, aangezien we immers nu weer voor een nieuwe vraag staan, nl. wat nu eigenlijk met »kreupelhoutstreek« bedoeld wordt. We zullen de oplossing dus in een andere richting moeten zoeken. Het lijkt alleszins aannemelijk om den naam op te vatten als verkorting van *Kuñjarakuñjadeça*, het geboorteland van den heiligen Agastya, genoemd in de inscriptie van Tjanggal. Cf. Krom, Hindoe Jav. gesch., p. 123 vgg. en Kern in K.B.I., IV, dl. 10, p. 130.

Dat de Javaansche vertaler nu juist dezen naam koos, heeft wel geen andere reden, dan dat hij op Java als geographische naam bekend was.

44. Na *sowang-sowang* moet iets zijn uitgevallen, daar niet vermeld wordt, dat de naam *Jaya* aan Yudhiṣṭhira toegekend wordt.
45. Dit komt niet geheel overeen met V, 35:

*Tato yathāpratijñābhirnagaram prāviṣṭam mahat
ajñātacaryām vatsyanto rāṣṭre varṣam trayodaṣam.*

»Daarop gingen zij de groote stad binnen, om volgens de afspraak het dertiende jaar in dat rijk in onbekendheid door te brengen«.

46. *Weṣamya* (S. *vaiṣamya* »ongelijkheid, onjuistheid«, aan welke lezing ik de voorkeur heb gegeven (boven *weṣa somya*) is zeer goed op te vatten als naderen uitleg en verklaring van de vergelijkingen met de zon en het vuur, die de letterlijke vertaling zijn van VI, 3 c, d:

*Mahābhrajālairiva saṃvṛto raviḥ
yathānalo bhasmaṣṭaṣṭa vīryavān.*

»De machtige, die was als de zon, wanneer hij door dichtopeengepakte wolken verhuld is, of als een vuur, dat met asch bedekt is«.

47. *Ndan halēpa* enz. De vertaling is onzeker, cf. Bhīṣmap., p. 152. Voor *paramārtha* cf. Ādip., p. 183: *kṣatriya janma ni nghulun kabeh, tan brāhmaṇa paramārtha*.
48. *Kā saṃjñā*. Dit komt in den Skr. tekst niet voor.
49. *nāma ning gotra sanghulun*. Zonder twijfel is hier *rahadyan* uitgevallen, zoodat we moeten lezen *nāma ning gotra rahadyan sanghulun*. Aangezien we dan hierin een herhaling hebben in andere woorden van de vraag uit het eerste deel van den zin, vermoed ik, dat dit laatste gedeelte in den tekst niet thuis hoort.
50. Het is eigenaardig, dat in den Javaanschen tekst *Wirāṭa* ook als naam van het Matsya-land gebruikt wordt.

51. Hier moet wel *tan* zijn uitgevallen, aangezien we in den Skr. tekst juist het tegenovergestelde lezen:

Na me jitaḥ kaścana dhārayedddhanam. VI, 13c.

»Laat iemand, die door mij (bij het dobbelspel) overwonnen is, het geld niet behouden«.

52. *Pinakapraṇawa* *īṣwara*. Het is niet erg duidelijk wat *pinaka-praṇawa* beteekent. Jb geeft op »tot zegen strekken?« *Praṇawa* noch *īṣwara* komen in den Skr. tekst voor, wel vindt men dezelfde gedachte in VI, 12b:

Praçādhi Matsyāvaçago 'smi te dvija.

»Heerscht gij over de Matsya's, brahmaan, ik zal mij aan U onderwerpen«.

en VI, 14c, d:

Çṛṇvantu me jānapadāḥ sabhāgatāḥ

Kaṅka yathāhaṃ viṣaye prabhustathā.

»Dat mijn hier aanwezige onderdanen het hooren! Kangka is even goed vorst in dit rijk als ik«.

Op grond hiervan lijkt het mij waarschijnlijk, dat we in *praṇawa* een synoniem van *īṣwara* moeten zien, wellicht *praṇaya*.

53. *Walakap*. Beteekenis? Cf. VII, 1c, d:

Khajām ca darvīm ca kareṇa dhārayan

asim ca kālāṅgamakoçamavraṇam.

»Met een roerstok en een lepel in de hand, benevens een staalkleurig, vlekkeloos zwaard zonder scheede«.

Het moet dus een vertaling of equivalent zijn, hetzij van *darvī*, hetzij van *asi*.

54. *Jējēkan* »die vertrappt wordt?« Dus »verschoppeling, minste bediende?«

55. *Amivir bāhu*. Cf. X, 2a, b (zie crit. app.):

Bāhūṃçca dīrghāṃçca vikīrya murdhajān

mahābhujō vāraṇamattavikramah.

»Zwaaiend met zijn armen en zijn lange haren, langarmig, met den gang van een bronstigen olifant«.

56. *Anikēli*. Cf. VIII, 2a:

Vāsaçca paridhāyaikaṃ kṛṣṇaṃ sumalinam mahat.

»Nadat zij één enkel, zwart, vuil, doch kostbaar kleed had aangetrokken«. In plaats van *anikēli*, dat niet beantwoordt aan *sumalinam*, stel ik voor te lezen (*a*)*dēkil* (of *bēkil*) »vuil, smerig«.

57. *Pragandha*. Cf. Gonda, *Varia*, B.K.I., 99, p. 481.
58. Ook W. heeft er al op gewezen, dat de vorm *Serandhrī* (*Sairandhrī*) te verkiezen is boven *Sairindhrī* („om overlevelingen er der kun at bemaerke, at det kan vaere tvivlsomt, om formen *Sairindhrī* bōr optages i W.P.” o.c., p. 116).
59. In navolging van Gonda (o.c., p. 482) heb ik hier *widyā* gelezen voor *widā*.
60. *Ahale kēta* enz. Let men op de analoge gedachte bij de aankomst van Yudhiṣṭhira en Bhīma (*veṣamya, asambhawa*), dan lijkt de vertaling, die Gonda geeft: »verwaarloosd, aan lager wal« (o.c., p. 482) weinig aannemelijk. Deze komt bovendien niet overeen met den Skr. tekst, waar Sudeṣṇā zegt (VIII, 9a): *Naivamrūpā bhavantyeva yathā vadasi bhāmini*.
 »Diegenen, waartoe gij zegt te behooren, hebben niet een dergelijk uiterlijk, gij schoone!«
 en VIII, 13a:
Kā tvam brūhi yathā bhadre nāsi dāsi kathamcana.
 »Zegt mij wie gij zijt, mijn beste, een slavin kunt gij immers nooit zijn«.
 Cf. K.B.W., I, 153, s.v. *hade*.
61. *Sor līlā* enz. Dit komt overeen met *haṃsagadgadagāminī* (»lopend als een waggelende gans«) in VIII, 10b (zie crit. app.).
 Op grond hiervan ligt het voor de hand te veronderstellen, dat *kāminī* de verbastering is van *gāminī*.
62. *Amatāṅg*. Beteekenis? Cf. VIII, 16b:
Grathayiṣyāmi citrāṣca srajaḥ paramaṣobhanāḥ.
 »Ik kan bonte en uiterst fraaie bloemenslingers maken«.
63. Bij Jb ontbreekt ten onrechte het eerste deel van dezen zin, waardoor het tweede uiteraard in de lucht komt te hangen.
 De overeenkomstige passage in het origineel luidt aldus:
rājā Virāṭaḥ sucroṇi dṛṣṭvā vapuramānuṣam
vihāya māṃ varārohe tvāṃ gacchetsarvacetasā. VIII, 23.
 »Wanneer koning Wirāṭa Uw bovenaardsche schoonheid heeft aanschouwd, o schoonheupige, dan zal hij mij zeker opgeven en zich met hart en ziel tot U keeren«.
64. Cf. W., o.c., p. 246: „widyādhara bruges oftere for gandharwa”.
65. De beteekenis van *cula* kan ik slechts gissen. In het origineel komt het woord niet voor, in plaats hiervan *ucchiṣṭa*:
Yo me na dadyāducchiṣṭaṃ na ca pādau pradhāvayet

prīyeyustena vāsena gandharvāḥ patayo mama. VIII, 29.

»Mijn vijf gandharva-echtgenooten zullen zich tevreden toonen, wanneer ik verblijf houd bij iemand, die mij geen overgebleven spijsen te eten geeft en mij niet zijn voeten laat wasschen«.

In de Kor. komt *acuta* voor (156, 27) echter in een beteekenis, die hier in het geheel niet past (»onwetend«).

Wellicht moeten we lezen *cute* »onrein«, aannemelijker is het echter het woord op te vatten als *cyuta* »afgevallen«, dus in dit geval »wat van de tafel is afgevallen«.

66. Dat *paribhāṣā* hier zooiets als »dialect« moet beteekenen blijkt uit IX, 1:

*Sahadevo'pi gopānāṃ kṛtvā veśamanuttamam
bhāṣām caisāṃ samāsthāya Virāṭamupayādatha.*

»Toen kwam ook Sahadeva op Virāṭa toe, geheel en al op de wijze der herders gekleed, terwijl hij zich ook hun taal had eigen gemaakt«.

67. Voor *weṣṭa*, dat op één na alle hss. hebben, heb ik *ceṣṭa* gelezen, dat hier veel beteren zin geeft.
68. *Wwang tahu molah ring palēmbwan.* Het is mogelijk, dat we voor deze ongewone uitdrukking (»die gewoon zijn zich in de stallen op te houden«? of te lezen *ta umolah*?) hebben te lezen *tanmolah*.
69. Voor het onbegrijpelijke *niwudhah* (Jb) heb ik *niyuta* gelezen.
70. Dit komt vrij nauwkeurig overeen met IX, 11 (zie crit. app.).
*Bhūtaṃ bhavyaṃ bhaviṣyacca yacca saṃkhyāgataṃgavām
na me'styaviditaṃ kiṃcitsamantāddaçayojanam.*

»Ik ken het verleden, het heden en de toekomst en ook het aantal, dat er is bij gekomen, van alle runderen binnen een omtrek van tien mijlen«.

71. W. wijst er op dat *Saha(m)* van den Javaanschen tekst en *Sumaha* van den Skr. tekst verschillende personen zijn: „.....dog drejer det sig her for saa vidt om en anden person, som baade S (Zuid-Indische recensie) og G (Grantha recensie) har Jāmadagnes for Jamadagnyasya i W.P.; at dette ikke beror paa afskriverfejl i W.P., beviser paraphrasens Paraçurāma”. (o.c., p. 119).
72. *amon* lijkt hier dezelfde beteekenis te hebben als *mon*.
73. Daar de koning Nakula hier dadelijk met Granthika aanspreekt,

moet dus een gedeelte van het antwoord van Nakula, waarin hij dit mededeelt, uitgevallen zijn.

74. *Sārabhūta*. Door Jb verkeerd vertaald met »wagenmenner«. De beteekenis is daarentegen »aanvoerder, bevelhebber«, in dit verband dus »opperstalmeester«. Cf. *Bhīṣmap.*, 114, 119; A.W., XXI, 10.

Cf. XI, 8:

Yadasti kiṃcinnmama vājivāhanam

tadastu sarvaṃ tvadadhīnamadya vai.

»Alle paarden, die ik bezit, zullen voortaan onder Uw toezicht staan«.

75. *kṣēmitan* beteekent hier ongetwijfeld »waker, stalknecht«.
76. Er staat feitelijk »onthaald op tevredenheid«. Gewoonlijk zegt men *weh inak ambēk* (tegenover *weh lara ambēk* »verdrieten, grieven«).
77. U. teekent hierbij aan:

„This explains the boon sought by Yudhi. in his first interview that money won by him was not to be kept in arrears”. (Notes, p. 40).

78. Dit is de vertaling van XIII, 1:

Atha māse caturthe tu Brahmanāḥ sumahotsavaḥ

āsītsamṛddho Matsyeṣu puruṣāṇām susaṃmataḥ.

»Toen, in de vierde maand (dat de Pāṇḍu-zonen bij Virāṭa verblijf hielden) was het groote feest ter eere van Brahṃā, dat de menschen in het Matsya-land zeer in eere hielden«.

U. teekent hierbij aan: „I have tried in vain to find out if a *brahmotsava* be mentioned anywhere else, nor am I certain that the celebrations which Nīla. refers to, as held in the autumn include wrestling as one of the conspicuous items”. (Notes, p. 41).

Het is wel eigenaardig op te merken hoe de Jav. tekst van een feest ter eere van de brahmanen spreekt. Van een onthaal der brahmanen wordt in den Skr. tekst niet gesproken.

79. Wat *waragang* hier beteekent is mij niet bekend (deze plaats opgegeven in K.B.W., III, 494, zonder vert.).

Het overeenkomstige vers in den Skr. tekst luidt:

Asakṛllabdhalakṣāste raṅge pārthivasannidhau. XIII, 3b.

»Zij hadden reeds vele malen overwinningen behaald in de aanwezigheid van koningen«.

80. Dat we hier *kālakhaṇja* hebben te lezen blijkt uit XIII, 2:

*Tatra mallāḥ samāpeturnānādighbhyāḥ samāgatāḥ
mahākāyā mahāvīryāḥ kālakhañjā ivāsuraḥ.*

»Daar waren ook worstelaars gekomen (n.l. om het feest bij te wonen) uit verschillende hemelstreken, zij hadden geweldige lichamen en waren zeer heldhaftig, gelijk kālakhañja-demonen«. De verbastering der hss. is waarschijnlijk tot stand gekomen, doordat men dacht aan het even verder ook voorkomende *kañjar*.

81. *Nikātulādzwandwayuddha* lijkt mij beter dan de conjectuur van Jb (*ning anekatulā°*), waarop ook Gonda's vernuftige, maar wel wat gewrongen vertaling van deze plaats teruggaat (o.c., p. 483), of die van W. (*anaikatulā°*, o.c., p. 120).

82. Deze plaats, die door Jb niet begrepen is, gaat terug op een passage, die slechts in de Zuidelijke recensies voorkomt:

*Tato Yudhiṣṭhiro 'vādīcchruvā Mātsyapatervacaḥ
asti mallo mahārāja mayā dṛṣṭo Yudhiṣṭhire
anena saha mallena yoddhum caknoti bhūpate
yo'sau mallo mayā dṛṣṭaḥ pūrvam yaudhiṣṭhire pure
So'yaṃ mallo vasatyēsa rajamstava mahānase.*

App. XIII S.R., p. 69, v. 8 b, 9, 10.

»Nadat Yudhiṣṭhira de woorden van den Matsya-koning gehoord had, sprak hij: „Er is een worstelaar, o koning, dien ik bij Yudhiṣṭhira gezien heb, hij nu, o vorst, is in staat om met dezen worstelaar den strijd aan te binden. Die worstelaar nu, dien ik vroeger aan het hof van Yudhiṣṭhira gezien heb, houdt verblijf in Uw keuken, o koning«.

Dat het inderdaad om deze passage gaat, blijkt ten overvloede uit de paraphrase, die er een vrij nauwkeurige vertaling van is. Eveneens wordt duidelijk, dat er tusschen *paṭṛēṣṭ* en *rabrahmaṇa* een hiaat moet zijn, waar dus iets gestaan zal moeten hebben als *tinon*.

83. *Mallojña*, dat hier eenige malen voorkomt en dat ik met »koning der worstelaars« heb weergegeven, is feitelijk onzin, het is waarschijnlijk een verbastering van *malladharmajña*. Cf. App. XIII S.R., p. 70, after v. 23a:

*Nahyetad yuddhadharmo'yaṃ iti sarve bruvanti te
mallānāmiti tacchruvā bhīmastaṃ vallavosmyaḥam
nā mallo malladharmajño rājñāḥ prītikaro'bravīt
tacchruvā vacanaṃ tathyaṃiti sarve bruvanti te.*

»„Dit is niet volgens de regels van het gevecht“. Zoo spraken

zij allen. Toen Bhīma die woorden der worstelaars gehoord had, sprak hij tot hem (den koning): „Ik ben slechts een kok en geen worstelaar, die op de hoogte is met de regels der worstelkunst, ik ben daarentegen degene, die tot taak heeft den koning te vermaken”. Toen zij die woorden vernomen hadden, spraken zij allen: „Zoo is het”.

Het lijkt mij in het geheel niet onmogelijk, dat door deze of een dergelijke passage de naam *Malla(dharma)jña* in den tekst gekomen is en abusievelijk als de naam van den worstelaar is opgevat, die in den Skr. tekst *Jīmūta* heet.

84. *Anita* enz. Dit kan niet juist zijn; ik stel voor hier te lezen *anibakṣṇ ikong*, in verband met App. XIII S.R. p. 69 v. 14b: *Taṃ mallam pātayāmyaham*.

»Ik zal dien worstelaar terneer werpen«.

85. *Āñdra* kan men het beste weergeven met »een truc toepassen, „überlisten”«. Cf. *Ādip.*, 132, 143, 150, 196.

86. *Patakuraṅga* beteekent waarschijnlijk niet »elleboog« (Jb), maar »dij, heup«. Deze beteekenis past ook beter bij de door T. opgegeven plaatsen. (K.B.W., II, p. 631, s.v. *takuraṅga*).

87. Dit schijnt aan een gevecht vooraf te gaan (soort gebed?). Zoo ook A.W., VIII, 11: *sang Pārthāṅggetēm angusap lēmah tumēṅgha*.

88. Cf. A.W., XXV, 5: *Pangohan ing mamēkasi prāṇa*. *Ādip.*, 144: *mangohan ta ya mamēkasi huripnya*.

89. Dat we hier *dwirada* moeten lezen blijkt uit XIII, 25: *Yadā tattulyaḥpuruṣo na kaṣcidbhuvī dṛṣyate tadā vyāghraiṣṇa śimhaiṣṇa dwiradaiḥ samayodhayat*.

»Toen er op de wereld geen hem waardige tegenstanders meer te vinden waren, liet hij (de koning) hem strijden met tijgers, leeuwen en olifanten«.

90. Dit gedeelte is corrupt en onvertaalbaar. Het moet gedeeltelijk de vertaling zijn van XIII, 26:

Punarantahpure strīṇāṃ madhyavartī Vṛkodaraḥ yodhyate sma Virāṭena vṛṣairmallairmahāgajaiḥ.

»Ook liet koning Virāṭa hem in den harem, temidden der vrouwen, strijden met stieren, worstelaars en geweldige olifanten«.

91. *Anghir ikaṅga deṣa*. Waarschijnlijk zullen we hier wel *uddeṣa* (of *ādeṣa*) moeten lezen, dan blijft echter *anghir* in dit verband onbegrijpelijk. Wat bedoeld wordt blijkt duidelijk uit XIII, 28:

*Açvairvinītairjavanaistatra tatra samāgataiḥ
toṣayāmāsa rājānaṃ Nakulo rājasattama.*

»Nakula, o gij voortreffelijkste der vorsten, behaagde den koning door hem goed afgerichte, snelle paarden te toonen, die overal heen kwamen (d.w.z. waarheen hij ze riep)«.

92. Dit citaat waarschijnlijk aldus te lezen: *sa tu cittāgni samṭaptaḥ*; de verschillende Skr. recensies lezen echter — *kāmāgni* — (W., o.c., p. 121).
93. W. leest hier op grond van de overlevering *nīveçaneṣu*. Het lijkt mij echter in het geheel niet onmogelijk, dat er een lettergreep is afgevallen. Bovendien komt deze variant in den Skr. tekst niet voor. Uiteraard is dit laatste argument niet doorslaggevend, zooals we in de vorige aantekening zagen.
94. *Konṅg-onṅg* in deze beteekenis ook Ādip., 92: *salwir ing konṅg-onṅg hane çarīrantāwayawanta kabeh*.
95. Dezelfde gedachte vindt men in XIV, 11:
*Idaṃ ca rūpaṃ prathamam ca te vyaḥ
nīrarthakaṃ kevalamadya bhāmini
adhāryamāṇā sragivottamā yathā
na çobhate sundarī çobhanā satī.*

»Deze schoonheid en eerste jeugd van U zijn nu alleen maar nutteloos, o schoone, daar immers een schoone vrouw, die geen echtgenoot heeft, niet schittert, evenals een fraaie krans, die niet gedragen wordt«.

96. W. maakt aannemelijk, dat we voor het overgeleverde *tan derwaṃki* (of in andere hss. *derwiṃki*) moeten lezen *twam derwī*, inplaats van *atha bhūtiḥ*, dat de Skr. tekst heeft. *Derwī* zou dan overeenkomen met *Sarasvatī* van de paraphrase („for dewī brugt Sarasvatī anfører P.W. 3 steder, saa at det naeppe kan vaere for vovet et antage det her”. O.c., p. 124).
97. Het is duidelijk, dat de paraphrase niet juist kan zijn, aangezien zij niet aan het citaat beantwoordt. Wellicht hebben we voor *nīra* te lezen *nī Hrī* en voor *strī Çrī* (het laatste is een veel voorkomende vergissing). *Kānti* zou dan dus weergegeven zijn met *teja ning wulan*.
98. Dat de tekst, dien de Javaansche vertaler gebruikte, *Rati* had (en niet *ati*) is zonder meer duidelijk uit de paraphrase.
99. Deze plaats is corrupt geraakt en onvertaalbaar. Wat de bedoeling is blijkt duidelijk uit App. XIV N.R. p. 72 after v. 10, S.R. p. 77 after v. 10:

*Kuḍmalāmburūhākārau tava subhru payodharau
kāmapratodāviva mām tudatacāruhāsini
valāribhaṅgacaturam stanabhāraṇināmitam
karāgrasaṁmitam madhyam tavedam tanumadhyame
(dṛṣṭvaiva cāru) jaghanam saritpulinasaṁnibham
kāmaṇyādhirasādhyo māmāpyākramati bhāmini).*

»Deze borsten van U, die er uitzien als lotusknoppen, gij met Uw schoone wenkbrauwen, sporen mij aan als de prikkels van Kāma, gij met Uw bekoorlijken glimlach; wanneer ik Uw middel zie, met vier plooiën, gij met Uw slanke leest, Uw middel, dat een weinig voorover neigt door het gewicht der borsten en dat met één hand is te omspannen, (en wanneer ik Uw bekoorlijke lendenen zie, breed als de oevers van een rivier, dan overweldigt mij de ongeneeselijke kwaal der liefde)«.

De tekst is blijkbaar door latere toevoegingen bedorven, immers, wanneer we voor *tan* lezen *ta* en *ri denya ararēm ngwang* weglaten, houden wij een zeer nauwkeurige weergave van het origineel over:

<i>Kuḍmalāmburuhākaraṇa</i>	—	<i>byakta kucup ning sarojan</i> <i>kahidēpannya</i>
<i>payodharau</i>	—	<i>kuya teku susu kalih</i>
<i>kāmapratodāviva</i>	—	<i>hana ta pratodeng anangga</i> <i>lwirnya</i>

<i>valiribhaṅgacaturam</i>	—	<i>ri walinya lalitya</i>
<i>madhyam</i>		
<i>stanabhāraṇināmitam</i>	—	<i>tungkul denya tēngahta</i>
<i>karāgrasammitam</i>	—	<i>wēlut.</i>

Wanneer Gonda dan nog meent de lezing *pratoda* niet voetstoots te kunnen aanvaarden, op grond van de overweging, dat er een groote kans bestaat, dat de Skr. tekst, dien de Javaansche vertaler gebruikte, een andere lezing had (terwijl bovendien de twee beste hss. *pratosa* hebben, zie crit. app.) en zegt „dat het niet geraden is op grond van de lezing der Calc.-editie onzen tekst aan te tasten” (o.c., p. 502), dan mag dit toch zeker wel als een al te ver drijven der wetenschappelijke voorzichtigheid beschouwd worden.

100. De emendatie van dit citaat is van W. (o.c., p. 125).
App. XIV N.R. p. 72 after v. 10, S.R. p. 77 after v. 10 geeft
een eenigszins afwijkende lezing, (die Jb heeft opgenomen):
Jajvāla cāgnimadano dāvāgniriva nirdayah

tvatsaṃgamābhisamkalpavivṛddho mām dahatyayam.

»Een liefde als vuur is ontvlamd en dit vuur, dat nog gevoed wordt door het verlangen naar een samenkomst met U, verteert mij als een onbarmhartige boschbrand«.

101. De paraphrase van het citaat is niet geheel duidelijk, ik geef de vertaling dan ook gaarne voor een betere.
102. Dit is de vertaling van App. XIV N.R. p. 72 after v. 10, S.R. p. 77 after v. 10:

*Atmadānapravarṣeṇa saṃgamāmbodhareṇa ca
Ṣamayasya varārohe jvalantaṃ manmathānalaṃ.*

»Dooft gij het laaiende liefdesvuur, gij van buitengewone schoonheid, met de wolk van Uw samenkomst met mij en de regenbui van Uw overgave«.

103. *Lamba-lamban.* Uitgaande van *lamba* in de bet. »enkel, eenvoudig« komt men hier tot de bet. »eenvoudig weg, zoo maar, zonder meer«.

W. vertaalt verkeerd met »indulgere« (o.c., p. 249).

104. Vertaling onzeker. *Agēlēm* heb ik in *hēlēm* veranderd op grond van XIV, 15:

*Mithyābhigṛdhno hi naraḥ pāpātma lobhamāsthitaḥ
ayaçaḥ prāpnuyādghoraṃ tathaiva sumahadbhayam.*

»Want een man, die ongeoorloofde begeerten koestert, een slechte inborst heeft en tot hebzucht vervallen is, voor hem zal de schande niet uitblijven en verschrikkelijke rampen zullen over hem komen«.

105. Dit is de vertaling van App. XIV N.R. p. 73 after v. 15, S.R. p. 78 after v. 15:

*Jānannapi sudurbuddhiḥ paradārābhimarṣane
doṣān bahūn prāṇaharān sarvalokavigarhitān.*

»Ofschoon hij de vele zonden kende, die in overspel liggen, zonden, die door alle menschen worden gelaakt en die soms den dood ten gevolge hebben«.

106. *Nayapangkaja.* Jb geeft op »hartlotus«, het is mij echter niet duidelijk hoe hij aan deze beteekenis komt. Het is mogelijk dat het woord aldus ontstaan is: (*hr*)*dayapangkaja* (zooals bekend, worden *daya* en *naya* vaak met elkaar verwisseld). Of moeten we lezen *nālapangkaja*, waarin *nāla* »hart« is gaan beteekenen (*nāla ning twas*)?

107. Verbetering van het beteekenislooze *an duna* (AB) in *an hana* ligt voor de hand en geeft goeden zin. Leest men met Jb

n ahyun, dan houdt *towin tan sāmānya janma* geen verband meer met het voorgaande.

108. Dat hier *parvaṇi-kāla* behoort te staan (i.pl.v. het zinlooze *arbaṇi-kāla*) blijkt uit XV, 5 (zie crit. app.).

*Parvaṇīm tvam samuddiṣya surāmannam ca kāraya
tatraīnām preṣayiṣyāmi surāhārīm tavāntikam.*

»Bereidt gij ter gelegenheid van den feestdag wijn en spijsen, dan zal ik haar naar U toe zenden om den wijn te halen«. Cf. Bhīṣmap, 33: *tuhagaṇa ta yābratāṅgkēṇ parvaṇī*.

109. *Gandharvāsa*. Jb geeft hiervoor op »geurige gewaden«. Aan- nemelijker is echter de veronderstelling van T., dat het de naam van den een of anderen drank is (cf. K.B.W., IV, 639).

110. Voor de lezing *surā* i.pl.v. *sarva* zie aant. 108.

111. *larangan*. Dit is ook de juridische term voor een gehuwde vrouw ten opzichte van andere mannen. »Een gehuwde vrouw is voor elken anderen man dan haar echtgenoot, *larangan*«. Jonker, Een Oud-Jav. wetb. p. 169.

112. *kusya*. De beteekenis hiervan is mij niet bekend. Cf. K.B.W., II, 202.

In den Skr. tekst lezen we:

Naiva tvām jātu hiṁsyātsa itaḥ sampreṣitām mayā

Ityasyāḥ pradadau kāmasyaṁ sopadhānam hiraṇmayam. XV, 16b.

»„Hij zal U zeker geen kwaad doen, wanneer gij door mij gezonden zijt“. Met die woorden reikte zij haar een drink- schaal met een gouden deksel«.

We zouden geneigd zijn *kusya* hier aan te zien voor een verbastering van *kāmasya*, hetgeen echter onmogelijk is, aan- gezien dit laatste reeds goed weergegeven is met *tamas* (*kāmasya* »koperen drinkschaal«, zie Notes, p. 52).

113. De emendatie van den eersten regel van dit citaat is van W., de tweede regel heb ik door de onzekerheid, die hierover be- staat, in den overgeleverden vorm laten staan.

Met dit vers komt in beteekenis overeen XV, 18:

*Yathāhamanyaṁ Pāṇḍubhyo nābhijānāmi kaṁcana
tena satyena mām prāptām Kīcako mā vaçe'karot.*

»Daar ik niemand ken dan de Pāṇḍu-zonen, moge Kīcaka mij op grond daarvan niet in zijn macht krijgen, wanneer ik bij hem ben aangekomen«.

114. *Sumurup* kan hier niet de gewone beteekenis van »ondergaan« hebben, aangezien deze scène zich juist in den morgen afspeelt.

Het moet de vertaling zijn van *bubodha*, we zijn dus wel verplicht hier de N.J. beteekenis van *sumuruṣ* »weten, begrijpen, bemerken« aan te nemen. Cf XV, 19:

*Upātiṣṭhata sā Sūryaṃ muhūrtamabalā tataḥ
tattasyāścintitaṃ Sūryastatra sarvaṃ bubodha ha.*

»Daarop verzonk die hulpeloze vrouw een oogenblik in stil gebed tot Sūrya en deze bemerkte dadelijk al haar bekommernis«.

115. De vergelijking is letterlijk vertaald uit XV, 21:

*Tāṃ mṛgīmiva saṃtrastāṃ dṛṣtvā Kṛṣṇāṃ samīpagāṃ
udatiṣṭhattadā sūto nāvaṃ labdhveva pāragaḥ.*

»Toen de sūta Kṛṣṇā, die geleek op een verschrikte ree, in zijn nabijheid zag, verhief hij zich van zijn zetel, als (d.w.z. even blij als) iemand, die een rivier oversteekt en plotseling een boot tot zijn beschikking heeft gekregen«.

116. Dat hier in den tekst een hiaat moet zijn, blijkt weer uit den Skr. tekst, die hiermee volkomen parallel loopt:

*Svāgataṃ te sukeçānte suvyaṣṭā rajanī mama
svāminī tvamanuprāptā prakuruṣva yathepsasi.* XVI, 1.

»Welkom, gij schoonlokkige. Deze nacht heeft mij wel een zeer gelukkigen dag gebracht, dat gij hier gekomen zijt, als mijn gebiedster! Gij kunt hier Uw gang gaan en alles regelen, zooals ge wenscht!«.

Een equivalent of vertaling van *suvyaṣṭa* is dus blijkbaar uitgevallen.

117. Cf. XVI, 10b (zie crit. app.):

Sa Kīcakamapovāha vāyuvegena Bhārata.

»Hij voerde Kīcaka weg met de kracht van een stormvlaag, o Bhārata«

118. *Krodhāṅggetēm arēṅgu.* Dit is de vertaling van XVI, 13b:

Dantairdantāntaraṃ sprṣtvā krodhādbhrukuṭimānayat.

»Van toorn knarste hij met de tanden en fronste zijn wenkbrauwen«.

119. *Kanyatan.* De beteekenis »wanneer niet«, die hier uitstekend past, blijkt ten duidelijkste uit Bhīṣmap., 76, 88, 92, 102, 112. Gonda's schrijfwijze *kanya tan* is te prefereren.

120. Dit moet de weergave zijn van XVI, 15:

Sā sabhādvāramāgatyā rudantī Matsyamabravīt.

»Toen zij naar den ingang van de sabhā gegaan was, sprak zij weenend tot den Matsya-koning«.

Moeten wij hieruit opmaken, dat de koning bij den ingang troont en moeten wij dus *kahanan mahārāja Matsyapati*, hier vertalen met »de plaats (in de sabhā), waar koning Matsyapati zich bevindt«? Dat Dropadī immers reeds in de sabhā is blijkt uit XVI, 8b:

Sabhām śaranamādhāvadyatra rājā Yudhiṣṭhiraḥ.

»Zij zocht haar toevlucht in de sabhā, waar koning Yudhiṣṭhira zich ophield«. (weergegeven met *malayu mare kahanan mahārāja Yudhiṣṭhira*).

121. *Pinakapangrakṣa nira* kan niet juist zijn. Afgaande op den overeenkomstigen Skr. tekst (XVI, 15, 16), zou er iets moeten staan als (*m*)*angrakṣa*:

*(Sā sabhādvāramāgatya rudantī Matsyamabrazīt
avekṣamāṇā sucroṇī tau patī dīnamānasau)
ākāramabhirakṣantī pratijñāṃ dharmasamhitām
dahamāneva raudrena cakṣuṣā Drupadātmaḥ.*

»(Toen zij bij de poort van de sabhā gekomen was, en zij, de schoonheupige, haar terneergeslagen echtgenooten zag, sprak zij, de dochter van Drupada, weenend) haar vermomming bewarend en de gelofte haar door den plicht opgelegd in stand houdend, met oogen, die brandden van toorn, tot den koning der Matsya's«.

Cf. U., Notes p. 55, v. 16: „Taking care to conceal her (real) personality, and not to violate the vow imposed by (? — her husband Dharma, i.e. Yudhi.?).“

122. *Pinrabhuṣakti*. Beteekenis? Blijkens het verband moet het een synoniem zijn van *winalātkāra*. We zouden dus iets verwachten als *pinaribhava*.

123. De bedoeling van deze passage ontgaat mij geheel.

124. *Kanya mata*. *Kanya tan* te lezen? Cf. XVI, 29:

*Parokṣam nābhijānāmi vivādam yuvayoraham
kāryasyārthamavijñāya kiṃ nu syātkuṣalam mama.*

»Ik weet niets af van Uw strijd, aangezien ik er niet bij was. Wat kan ik dan doen, wanneer ik met de aanleiding van de kwestie niet eens op de hoogte ben?«.

125. *Tukēl*. Hier opgevat als imperatieve vorm, *t-ukēl*. *Ukēl* beteekent in het algemeen »omwinden« (Wrs. p. 83). De vertaling »verkroppen« is hiermee wel in overeenstemming te brengen en past goed in den context.

126. *Sāhasa*. „De meest gewone beteekenis van *sāhasa* als juridische

term is die, waarvan de definitie voorkomt in Yājñ. II, 230, namel. *sāhasa* is het zich met geweld meester maken van publiek- of privaat-eigendom", Jonker, o.c., p. 172.

127. Dit is een vrije vertaling van XVI, 41:

*Kīcako mām vadhittatra surāhārīm gatām tava
sabhāyām paśyato rājño yathaiṣa vijane tathā.*

»Toen ik voor U wijn was gaan halen, heeft Kīcaka mij geslagen in de sabhā, voor de oogen van den koning, alsof hij zich met mij alleen bevond«.

128. Het trotsche antwoord van Dropadī aan Sudeṣṇā, waarin zij zegt, dat anderen Kīcaka zijn gerechte straf zullen doen ondergaan (XVI, 43) vinden we hier niet weergegeven.

129. *Tan ahyun ahuripa*. Dit komt niet overeen met den Skr. tekst:

*Sā hatā sūta-putreṇa rājaputrī samajvalat
vadhām Kṛṣṇā pariṣanti senāvāhasya bhāminī.* XVI, 44.

»Gloeïend van toorn was Kṛṣṇā, toen zij, een prinses, zoo mishandeld was door den sūta-zoon en vurig wenschte zij den dood van den generaal«.

130. Dat de tekst hier een hiaat vertoont blijkt dadelijk bij vergelijking met den Skr. tekst, waarmee de Javaansche hier geheel parallel loopt:

*Kṛtvā caucaṃ yathānyāyaṃ Kṛṣṇā vai tanumadhyamā
gātrāṇi vāsasī caiva prakṣālya salilena sā
cintayāmāsa rudatī svasya duḥkhasya nirṇayam.* XVI, 45b, 46.

»Nadat Kṛṣṇā, met de slanke leest, zich naar behooren gereinigd had, en haar leden en ook haar boven- en onderkleed met water had afgespoeld, zon zij weenend op een middel om haar verdriet te keeren«.

Verder is het zeer wel mogelijk, dat we voor *asalin* moeten lezen *asaliḥ*. Daar het eerste echter ook goeden zin geeft, al komt het dan niet precies met het origineel overeen, heb ik voorzichtigheidshalve de lezing der hss. behouden.

131. Dit correspondeert met App. XVI N.R. p. 86 before v. 50:

Sā lateva mahāçālaṃ phullaṃ Gomatitirajam.

»Zooals een liaan een geweldigen, bloeienden çāla-boom aan den oever van de Gomati omstrengelt«.

Het komt mij voor, dat *mahoṣadhi*, dat hier toch wel zeer weinig op zijn plaats is, een verbastering is van *mahāçāla*.

132. Vertaling van XVI, 51a:

Bhīmasenaṃ samāçliṣya hastinīva mahāgajam.

- »Zij omarmde Bhīmasena, zooals een wijfjes-olifant een machtig mannetje«.
133. Deze vergelijking heeft uiteraard betrekking op de stem van Dropadī, wanneer zij den slapenden Bhīma toespreekt en behoort dus feitelijk te staan na *mojar ta dewī Yājñasenī wēkasan*. Dit blijkt ten overvloede uit App. XVI N.R. p. 86 after v. 51a: *Vīṇeva svarasampannā gāndhārasvaramūrcchitā*.
- »Als een klinkende luit, die de gāndhāra-noot voortbrengt«.
134. *Wiparītāturu*. Cf. Ādip., 162: *Anulī sirāguling, wiparīta nidrā*.
135. De bedoeling van dezen zin ontgaat mij geheel.
136. Dropadī is blijkbaar geprikkeld door de (inderdaad wat onnoozele!) vraag van Bhīma en bedoelt: Hoe zou het dan toch ter wereld mogelijk zijn, dat ik geen wenschen had, mijn toestand laat op het oogenblik immers alles te wenschen over? In den Skr. tekst zegt zij:
- Aṣocyam tu kutastasyā yasya bhartā Yudhiṣṭhiraḥ jānansarvāni duḥkhāni kim māṃ tvam paripṛcchasi*.
- »Hoe zou zij dan niet beklagenswaardig zijn, die Yudhiṣṭhira tot echtgenoot heeft? Waarom vraagt gij mij nog, ofschoon gij al mijn smarten toch kent?«.
137. *Prātikāmī*. „Servant or messenger, esp. said of that sūta, who was to bring Draupadī to the assembly”. Sørensen, p. 562, s.v..
138. Het is onbegrijpelijk, dat Jb hier *akēṇḍa* heeft gelezen i.pl.v. *akēṇḍat*, dat een goede vertaling is van *grīvām badhvā*.
139. *Kasula*. Dit is het eenige woord uit de paraphrase, dat niet op de één of andere wijze door het citaat gedekt wordt; hier zouden we immers een weergave van *aloḍya* verwachten, een andere vertaling dan »gespietst, doorstoken« is hiervoor echter moeilijk te geven.
140. De reconstructie is van W. (o.c., p. 136).
141. Jb's lezing *kasih* berust op een vergissing, de hss. geven slechts *karih*, dat ook veel beter is.
142. Dezelfde gedachte vinden we uitgedrukt in XVII, 11:
- Ko hi rājyaṃ parityajya sarvasvaṃ cātmanā saha pravrajyāyaiva dīvyeta vinā durdyūta-devīnam*.
- »Wie anders dan hij, verslaafd aan het spel als hij is, zou bij het dobbelen zijn koninkrijk en al zijn bezittingen, en zichzelf daarbij, opgeven om een leven als bedelmonnik te beginnen?«.
143. Dit komt overeen met XVII, 28:

*Upāste sma sabhāyāṃ yaṃ kṛtsnā vīravasumdhārā
tamupāsīnamanyasya paçya Bhārata Pāṇḍavaṃ.*

»Hij, voor wien in de sabhā alle helden zich bogen, ziet toch eens aan, die Pāṇḍu-zoon bedient nu een ander, o Bhārata«.

144. *Ri jro.* Dit ontbreekt bij Jb; dat het wel degelijk in den tekst thuisshoort blijkt bovendien uit XVIII, 4:

*Sa yadā hr̥ṣṭasāmrājyastvāṃ yodhayati kuñjaraiḥ
hasantyantahpure nāryo mamatūdvijate manah.*

»Wanneer de vorst vol vreugde U laat strijden met olifanten, dan lachen de vrouwen in den harem, voor mij is het echter een kwelling in mijn gemoed«.

145. Dit komt natuurlijk op hetzelfde neer als *°arveḥ tarpaṇa ring
Çivāgni.*

In den Skr. tekst lezen we hiervoor:

Yo 'tarpayadameyātmā Khāṇḍave jātavedasam. XVIII, 13a.

»Hij met de onmetelijke ziel, die Agni's honger stilde in het Khāṇḍava-woud«.

In Bhīṣmap. p. 120 staat, in tegenstelling tot onzen tekst, eenvoudig:

*Tēlas mara ng Phalguna magarwayāgnitarpaṇa ri kālā ning
Khāṇḍavawadanadahana.*

146. Dit vat ik op als de vertaling van XVIII, 43:

*Ataḥ prativīṣiṣṭāni duḥkhānyanyāni Bhārata
vartante mayi Kaunteya çṛṇu tāni viṣeṣataḥ.*

»Welnu, gij zoon van Kuntī, ik heb nog andere grieven, die deze nog verre overtreffen, hoort gij maar aan, hoe zij elk op zichzelf luiden«.

147. De vertaling is onzeker. Het kan de weergave zijn van XIX, 3b:

Iti kṛtvā pratīksāmi bhartṛnāmudayaṃ punaḥ.

»Daarom verwacht ik nu weer voorspoed voor mijn echtgenooten«.

148. Cf. XIX, 5:

*Ya eva heturbhavati puruṣasya jayāvahah
parājaye'pi hetuḥ sa iti vai pratipālaye.*

»Hetgeen oorzaak is voor den mensch van de overwinning kan even goed de oorzaak zijn van den nederlaag, daarop heb ik mijn hoop gevestigd«.

149. *Atilunta.* Dit is in verband te brengen met *lunta* »al verder en verder gaan«, cf. K.B.W., III, p. 655. Jb's opgave is onjuist.

150. Cf. XIX, 28:

*Nālpaṃ kṛtaṃ mayā Bhīma devānāṃ kilbiṣaṃ purā
abhāgyā yatra jīvāmi martavye sati Pāṇḍava.*

»Niet gering moeten de zonden zijn, Bhīma, door mij vroeger jegens de goden bedreven, dat ik, zóó ongelukkig als ik ben, toch nog in leven ben, hoewel ik had moeten sterven, o Pāṇḍu-zoon«.

151. Deze zin is gedeeltelijk onvertaalbaar, we moeten aannemen, dat er eenige woorden zijn uitgevallen. Cf. XIX, 29, 30a:

*Tatastasyāḥ karau śūnyau kiṇabaddhau Vṛkodaraḥ
mukhamānīya vepantīyā ruroda paravīrahā
Tau grhītvā sa Kaunteyo bāṣpamutsṛjya vīryavān.*

»Daarop bracht Vṛkodara haar beide handen, die zonder eenig sieraad en vol eelt waren, voor zijn gelaat en die dooder der vijanden begon te weenen«.

152. Cf. XX, 1:

*Dhigastu me bāhubalaṃ Gaṇḍīvaṃ Phālgunasya ca
yatte raktārimau bhūtvā pāṇī kṛtakināvubhau.*

»Vloek over de kracht van mijn armen en Gaṇḍīva van Phālguna, dat Uw beide handen, vroeger rose van kleur, nu eeltig zijn geworden«.

153. Cf. XX, 5:

*Tatra mām dharmarājastu kaṭākṣeṇa nivārayat
tadasya cāhaṃ vijñāya sthītavānasmi bhāmini.*

»Door een snellen blik hield Yudhiṣṭhira mij er echter van terug en toen ik zijn wenk begreep, heb ik mij stilgehouden«.

154. Dezen eed vinden we gedeeltelijk terug in App. XXI S.R. p. 115 after v. 1:

*Mā bhaiṣīrgaccha Sairandhri Kīcakaṃ hanmi sānujaṃ
Kīcakaṃ na hanyām cet bhrātr̥bhiḥ saha darpitam
brātr̥bhiḥ saha saṃvāsāḥ Kṛṣṇe nāsma bhavenmama.*

»Kom, vreest niets, Sairandhrī, ik zal Kīcaka dooden benevens al zijn jongere broeders; moge ik mijn broeders nooit meer ontmoeten, Kṛṣṇā, wanneer ik den overmoedigen Kīcaka niet doe sneven, tezamen met zijn broeders«.

155. Cf. XX, 6b, 7:

*Suyodhanasya Karṇasya Çakuneḥ Saubalasya ca
Duḥṣāsanasya pāpasya yacca tanna hr̥taṃ çiraḥ
tanme dahati gātrāṇi hr̥di çalyamivārpitam.*

»Dat ik de hoofden van Suyodhana, Karṇa, Çakuni,

Duḥcāsana nog altijd niet afgerukt heb, die gedachte verteert mijn lichaam en is als een speer, die mij in het hart is geslingerd».

156. Cf. XX, 8:

*Imam tu samupāmbham tvatto rājā Yudhiṣṭhirah
ṣṛṇuyādyadi kalyāṇi kṛtsnam jahyātsa jīvitam.*

»Wanneer koning Yudhiṣṭhira deze verwijten van U zou vernemen, gij schoone, dan zou hij zeker een eind aan zijn leven maken».

157. *Ubhayorabhavata*. Dit is in het origineel niet te vinden.

158. *Nārāyaṇī*. Dit is slechts een patronymicum, haar eigenlijke naam is *Indrasena*.

159. De tekst moet hier corrupt zijn. Ook de Skr. tekst brengt hier geen licht.

160. In *idanintana* moeten we wellicht de verbastering zien van *aninditā*. Het hierop volgende *lwir akweh menangana sira* is echter al evenmin duidelijk. Cf. XX, 12, 13 (zie crit. app.):

*Duhitā Janakasyāpi Vaidehī yadi te ṣrutā
patimanvacaratsītā mahāranyanivāsini
rakṣasā nigrahaṃ prāpya Rāmasya mahiṣī priyā
kliṣyamānāpi suṣṛṇi Rāmamevānvapadyata.*

»Sītā, de dochter van Janaka, prinses van Videha, volgde haar heer, terwijl zij in het oerwoud verblijf hield, wellicht hebt gij, fraai-heupige, daar wel eens van gehoord, en ofschoon zij in de handen van een rākṣasa was gevallen, wist zij, de geliefde gemalin van Rāma, gekweld als zij werd, toch Rāma weer te bereiken».

161. *Salek pitung kulēm* moet de vertaling zijn van *māsamadhyardhasammitam* uit XX, 16a:

Kaṃcitkālāṃ samācṣvasya māsamadhyardhasammitam.

»Nadat gij nog eenigen tijd rustig afgewacht hebt, namelijk anderhalve maand»

Māsamadhyardhasammitam wordt door den eenen commentator verklaard als »een halve maand«, ook al in verband met Dropadī's woorden in XXIII, 29a:

trayodaśāhamātram tu rājā kṣamatu bhāmini.

»Laat de koning mij nog dertien dagen hier dulden« (in den Javaanschen tekst goed vertaald met *tiga wēlas kulēm*). Anderen verklaren het echter als »anderhalve maand«, zoo ook P.W. (Notes, p. 71, 72). Dit laatste schijnt ook de opvatting

van den Javaanschen vertaler te zijn geweest, ofschoon *salek pitung kulēm* een wel wat zonderlinge weergave daarvan mag heeten.

162. *Yaya waluyante* enz. Dit is niet geheel duidelijk. Bezien wij XX, 16:

*Kaṃcitkālaṃ samācvasya māsamadhyardhasaṃmitam
pūrṇe trayodaçe varṣe rājño rājñī bhaviṣyasi.*

»Nadat gij nog eenigen tijd rustig afgewacht hebt, namelijk anderhalve maand, dan zult gij, wanneer het dertiende jaar vol is, weer de koningin van een koning zijn«.

Het blijkt nu, dat wij weer met een vrij nauwkeurige vertaling van dit vers te doen hebben:

<i>kaṃcitkālaṃ</i>	—	<i>sakarēṅg</i>
<i>samācvasya</i>	—	<i>herakēna</i>
<i>māsamadhyardhasaṃmitam</i>	—	<i>salek pitung kulēm</i>
<i>pūrṇe trayodaçe varṣe</i>	—	<i>kaṃēna nikang trayodaçavarṣa ḍatēṅga</i> (dat de constructie hier een andere is, is alleen hierom, omdat de vertaler blijkbaar één langademigen zin heeft willen vermijden en nu met een nieuwen zin aan- vangt).
<i>rājño rājñī</i>	—	?
<i>bhaviṣyasi</i>	—	<i>yaya waluyanta dlaha</i>
?	—	<i>i tahlanta.</i>

Als eenige moeilijkheid blijft dus over *tahlanta*.

Jb geeft hiervoor op »worde overwogen«. Dit brengt ons echter niets verder, ik acht het uitgesloten, dat wij hier aan den stam *tahil* te denken hebben, hoewel ik er helaas niet in geslaagd ben een andere meer bevredigende verklaring van dit woord te geven.

163. Het is noodzakelijk om na *lara* een klein hiaat in den tekst te veronderstellen, anders is *apan* niet te verklaren. Aangevuld luidt de vertaling dan aldus: »Als ge soms meent, dat koningin Sudeṣṇā niet meedoet, dan vergist gij U, want.....«.
164. *Lwir basama*. Wat hiermee bedoeld wordt, is mij niet duidelijk. Cf. XX, 20:

*Tasyā viditvā taṃ bhāvaṃ nāhaṃ svasthā kadācana
Kīcako hi svayaṃ drṣtvā sadā prārthayate hi mām.*

»Sedert Kicaka dien gemoedstoestand van haar begrepen heeft, ben ik geen oogenblik meer veilig, want, nadat hij mij zelf aanschouwd heeft, maakt hij mij voortdurend het hof«.

165. Cf. XX, 28:

*Pāpātma pāpabhāvaṣca kāmākāravaṣcānugah
avinītaṣca duṣṭātma pratyākhyātaḥ punaḥ punaḥ.*

»Van slechte inborst en karakter, beheerscht door zijn luimen, onbeschoft en met kwaad in den zin, sinds hij reeds verscheidene malen door mij is afgewezen«.

166. Wat het citaat zelf betreft kunnen wij het volgende opmerken: De reconstructie van het overgeleverde *sarēmbarnṇa* (AB) tot *dārā vo na* (of misschien beter *dārā vā na*, zie crit. app.) moge wat „gewelddadig” aandoen, zij biedt echter het voordeel, dat zij ondersteund wordt door de paraphrase. Weliswaar spreekt het eerste deel hiervan slechts van *samaya*, de tegenstelling sprekende uit *kunang yan* doet echter onmiddellijk verstaan, dat het instandhouden van de *samaya* het beschermen der *strī ghārapatnī* uitsluit.

De overige hss. lezen *rambhantasya*, op grond waarvan W. den eersten regel als volgt reconstrueert:

Samayaṁ rakṣamānānām ? ramahas ? tasya bhaviṣyati.

Hij meent dan hier met een afleiding van den stam *rabh*, *rambh* »grijpen, begeeren« te doen te hebben (wellicht met *rabhasā* »met geweld«), hetgeen dan zou overeenkomen met *krodha mātsarya* uit de paraphrase (o.c., p. 138). Nog afgezien echter van de vaagheid van deze veronderstelling, gaat zij bovendien uit van een onjuiste interpretatie van de paraphrase, zooals we dadelijk zullen zien.

Van *cidhakām* (of *cittanām* in de andere hss. waarvoor W. *cetatām* wil lezen) kan hetzelfde gezegd worden als boven van *sarēmbarnṇa*, *vadatām* moge hiermee slechts een verre gelijkenis vertoonen, het komt uitstekend overeen met *paṇwarah* van de paraphrase.

De paraphrase biedt eveneens moeilijkheden. De constructie van den eersten zin is wel wat eigenaardig (corrupt?), dat zij echter aan het citaat beantwoordt is boven aangetoond. Het komt mij voor, dat de paraphrast sprekende van *krodha mātsarya*, dit bedoelt als een nadere uitleg van *samaya* uit het citaat. De overeenkomst (of gelofte) van *Bhīma* hield immers in, dat hij zijn woede bedwong, ofschoon Dropadī voor zijn

oogen mishandeld werd («letten op, bewaken» wordt immers »bedwingen«, wanneer er sprake is van toorn).

Verder blijkt, dat de paraphrast *vadatām* enz. betrekking doet hebben op de voorgaande regels, terwijl het in werkelijkheid behoort bij een hierop aansluitenden, niet geciteerden regel:

*Vadatām varṇadharmāṃṣca brāhmaṇānām hi me śrutam
kṣatriyānām tathā dharmo nānyaḥ śatrunibarhaṇāt.* XX, 32.

»Ik heb immers vernomen van brahmanen, die de plichten der verschillende kasten uiteenzetten, dat de kṣatriya's geen anderen plicht hebben dan het vernietigen der vijanden«.

167. Dat de zin in dezen vorm niet juist kan zijn, is zonder meer duidelijk. Er zijn twee wegen om tot verbetering te komen:

1. Door *i katonan* te lezen voor *ikatanan* van AB (zie crit. app.).
2. Door *tan* te schrappen.

Het laatste ligt m.i. het meest voor de hand.

168. *Socarāṣṭra*. Uit den tekst blijkt duidelijk, dat hiermee een persoon bedoeld wordt. Men zou kunnen meenen, dat deze naam op de een of andere wijze, hoe dan ook, op Kīcaka moet betrekking hebben, op grond van XXI, 1:

*Tathā bhadre kariṣyāmi yathā tvaṃ bhīru bhāṣase
adya taṃ nihaṇiṣyāmi Kīcakaṃ saha bāndhavaiḥ.*

»Ik zal handelen, zooals gij mij zegt, gij ingetogene, zoo straks zal ik Kīcaka dooden met al zijn verwanten«.

Een vertaling van dit vers hebben wij echter reeds in het voorgaande gehad (*yaya saprahāra* enz.) het citaat sluit immers aan bij v. 1 (zie crit. app.).

Ik zou nu de mogelijkheid willen opperen om in *socarāṣṭra* de verbastering te zien van *Dhārtarāṣṭra*, als naam voor Duryodhana, in verband met XXI, 34a:

Tato Duryodhanam hatvā pratipatsye vasaṃdharām.

»Wanneer ik Duryodhana verslagen heb, zal ik de geheele aarde terugwinnen«.

Weliswaar behoort dit vers in het origineel tot de woorden, die Bhīma spreekt, wanneer hij voor de tweede maal Dropadī ontmoet, dus wanneer de laatste reeds de afspraak met Kīcaka gemaakt heeft, dit gesprek is echter in den Javaanschen tekst in het geheel niet weergegeven en kan dus met het eerste zijn gecombineerd.

169. Het is hoogst merkwaardig, dat in het origineel van een derge-

lijke, geheime liefdesscène tusschen Bhīma en Dropadī niet gerept wordt.

Cf. XXI, 6:

*Tathā tau kathayitvā tu bāṣpamutsrjya duḥkḥitau
rātriṣeṣaṃ tadatyugraṃ pārayāmāsatastadā.*

»Nadat zij zoo gesproken hadden en tranen vergoten hadden, brachten zij de rest van dien vreeselijken nacht in droefheid door«

Bij nauwkeurige beschouwing blijkt de Javaansche tekst hier echter op twee gedachten te hinken, immers *nihan ta ng nṛtacāla* enz. kan slechts betrekking hebben op het rendez-vous, dat Dropadī moet afspreken met Kīcaka, zonder den Skr. tekst kan men dit echter hieruit moeilijk opmaken.

De Javaansche vertaler blijkt dus hier het Skr. niet begrepen te hebben en wij zijn m.i. gerechtigd om de liefdesscène als een invoegsel te beschouwen.

170. Deze zin is allermint duidelijk, het staat alleen vast, dat zij betrekking moet hebben op het liefdesgenot van Bhīma en Dropadī. Wellicht hebben we in verband met *sēngkō* (doorklieven) te lezen *tribhuvana*, zoodat het laatste deel zou luiden: »zoodat de grenzen der drie werelden dóór hen doorkliefd werden«.

Tirwanalika is hiermee echter nog niet bevredigend verklaard; onze conclusie moet dus wel zijn, dat de bedoeling niet duidelijk is, noch zelfs de lezing vaststaat.

171. Cf. Bhīṣmap., p. 97: *Saṅg waṣawaṣitwa ri pakēkēs ning sthāwara-jaṅgama.*

172. De tekst is hier verward en onduidelijk en bovendien in het geheel niet in overeenstemming met het origineel:

*Ekam me samayaṃ satyaṃ pratipadyasva Kīcaka
na tvām sakhā vā bhrātā va jānīyatsaṅgamaṃ mama
anubodhāddhi bhūtāsmi gandharvāṇāṃ yaçasvinām
evaṃ tu pratijānīhi tato'haṃ vaṣagā tava.* XXI, 12, 13.

»Een ding moet gij mij oprecht beloven, Kīcaka, Uw vrienden noch Uw broeders mogen van Uw samenkomst met mij afweten, want ik ben zeer bevreesd, dat de roemrijke gandharva's het anders zullen ontdekken; wanneer gij mij dat belooft, zal ik U ter wille zijn«.

Vergelijken we dit met den Javaanschen tekst, dan moet onze slotsom wel zijn, dat, hetzij de bedoeling van het origineel

niet begrepen is, hetzij de tekst later op de een of andere wijze bedorven is.

173. *Nghulun juga tapwan hana*. Kicaka wil vermoedelijk zeggen, dat hij zelf geenerlei angst koestert, de zin kan in dezen vorm echter onmogelijk juist zijn.

174. In het origineel luidt het antwoord van Kicaka:

*Evametatkariṣyāmi yathā suçroni bhāṣase
eko bhadre gamiṣyāmi çūnyamāvasaṭhaṃ tava
samāgamo'stu raṃbhoru tvayāham madamohitaḥ
yathā tvāṃ nāvabhotsyante gandharvāḥ Sūryavarcaṣaḥ.*

XXI, 14, 15.

»Ik zal handelen, gij schoonheupige, zooals gij zegt, geheel alleen zal ik, gek van hartstocht als ik ben, naar Uw slaapkamer komen om met U samen te komen, gij met Uw fraai geronde heupen, opdat de gandharva's, die stralen als de zon, U niet zullen betrappen«.

Hierna volgt dan weer het antwoord van Dropadī, waarin zij de danszaal als plaats van samenkomst voorstelt. De zonderlinge voorstelling van zaken, die men in den Javaanschen tekst vindt, volgens welke Kicaka het zou zijn, die de plaats voor het rendez-vous bepaalt, hetgeen natuurlijk onmogelijk is, is dus zoo te verklaren, dat men korthedshalve de woorden van Kicaka en Dropadī samengevoegd heeft.

175. Cf. XXI, 19:

*Kīcako'tha grhaṃ gatvā bhṛṣam harṣasamanvītaḥ
Sairandhrirūpiṇaṃ mṛtyuṃ mudhastam nāvabudhyate.*

»Kicaka keerde toen naar zijn paleis terug, van de grootste blijdschap vervuld, zonder te beseffen, dwaas als hij was, dat de dood zich voordeed in de gedaante van Serandhrī«.

176. Deze lezing is uiteraard te verkiezen boven *natar ing grha* van de hss., dat hier geen zin heeft. Cf. XXI, 39:

*Kīcakaçcāpyalaṃkṛtya yathākāmamaḥpāvrajat
tām velāṃ nartanāgare Pāñcālisaṃgamāçayā.*

»Nadat Kicaka naar hartelust zijn toilet gemaakt had, kwam hij op het afgesproken uur naar de danszaal, hopen op een samenkomst met de Pāñcāla-prinses«.

177. Cf. XXI, 41:

*Çayānaṃ çayane tatra mṛtyuṃ sūtaḥ parāmṛṣat
jājvalyamānaṃ kopena Kṛṣṇādharṣaṇajena ha.*

»De sūta tastte toen naar den dood (belichaamd in Bhīma),

die van toorn gloeide over de beleediging Kṛṣṇā aangedaan«.

178. *Sivīṇ* beteekent »dienstmaagd« (niet in Jb of K.B.W.) en is hier de vertaling van *dāsī* in App. XXI N.R. p. 112 after v. 44.
 179. *Harṣa-girang*. *Harṣaja* van de hss. (zie crit. app.) is vermoedelijk een vergissing onder invloed van het volgende *jātīnya*.
 180. *Nda tan āṣṇarya* enz. Waarschijnlijk is dit de weergave van XXI, 45a:

Diṣṭyā tvaṃ darṣanīyo'si diṣṭyātmānam praṇamsasi.

»Inderdaad zijt gij schoon en terecht prijst gij Uzelf«.

We kunnen dus vrij vertalen »het verwondert mij in het geheel niet, dat alle vrouwen zich verheugd toonen, wanneer gij notitie van hen neemt«.

181. Misschien kan dit aldus vertaald worden:

»De aanraking van Uw handen schenkt groote bevrediging en het is als het ware of gij mijn hart aanraakt, daarom is het, dat Uw handen de hoogste bevrediging opwekken«.

De vertaling blijft echter zeer onzeker en met het oog op de eigenaardige, gewrongen constructie moeten wij dan ook hier met de mogelijkheid van tekst-corrupcie wel degelijk rekening houden.

De overeenkomst met den Skr. tekst is niet groot, al vinden we wel dezelfde gedachte uitgedrukt in XXI, 45b:

Īdṛṣaṇa tvayā sparṣo dṛṣṭapūrvvo na karhicit.

»Een dergelijke liefkoozing heb ik nog nooit eerder van U ondervonden«.

182. *Arddharangumba*. De vertaling berust op de gissing, dat in *rangumba* (?) het begrip »ruim, wijd« (*amba*) ligt, hetgeen bij *sēla* goed zou passen.

Cf. XXI, 60 (zie crit. app.):

Īṣadāgalitaṇ cāpi krodhāccalapadaṃ sthitam

Kīcako balavānbhīmam jānubhyāmākṣipadbhuvī.

»Toen Bhīma een weinig wankelde en tengevolge van den toorn, die hem bezielde, niet stevig op de beenen stond, bracht de sterke Kīcaka hem, door een stoot met zijn knieën ten val«.

183. Aangezien de vergelijking, blijkens XXI, 61b, (dat in den Javaanschen tekst onvolledig is geciteerd, zie crit. app.), betrekking heeft op Bhīma, moeten we na *daṇḍa* wel een hiaat aannemen.

184. Dit gedeelte is niet duidelijk. Cf. XXI, 64:

Talābhyāṃ tu sa Bhīmena vakṣasyabhihato balī

Kīcako roṣasamrabdhah padāna calitah padam.

»Hoewel Bhīma hem met de handen op de borst sloeg, week de sterke Kīcaka, door toorn aangegrepen, geen stap«.

185. Cf. XXI, 77:

Tam sammathitasarvāṅgaṁ māṁsapinḍopamaṁ kṛtam

Kṛṣṇāyai darṣayāmāsa Bhīmaseno mahābalaḥ.

»Toen de machtige Bhīmasena Kīcaka's geheele lichaam verbrijzeld en aan een klomp vleesch gelijk gemaakt had, toonde hij het overschot aan Kṛṣṇā«.

186. De woorden, die Bhīma na den dood van Kīcaka tot Dropadi spreekt, zijn hier waarschijnlijk uitgevallen.

187. Dit komt nauwkeurig overeen met App. XXI S.R. p. 120 after v. 79:

Snātīvānulepanaṁ kṛtvā vyāpūrya ca manoratham

sukhopoviṣṭaḥ śayane Bhīmo bhīmaparākramaḥ.

»Nadat de geweldige sterke Bhīma zijn hartewensch had bevredigd, baadde hij zich en zalfde hij zich, daarna ging hij tevreden op zijn leger zitten«.

188. Cf. XXI, 81:

Kīcako'yaṁ hataḥ śete gandharvair patibhirmama

parastrīkāmasammattaṁ samāgacchata paśyata.

»Komt gij nu maar kijken, hier ligt Kīcaka, die andermans vrouwen begeerde, gedood door de gandharva's, mijn echtgenooten«.

189. M.i. moet deze zin aldus worden aangevuld: *Len dahat wēkas ning wīwang, wēkas ning wīdyādharā harah*, in verband met App. XXI, p. 120 S.R. after v. 84:

Suṣyaktamiha jānīmo gandharveṇa hataṁ tvimam.

»Wij weten nu met zekerheid, dat hij door een gandharva is omgebracht«.

en ib.:

Amanuṣaṁ kṛtaṁ karma taṁ dṛṣṭvā vinipātitaṁ.

»„Een bovenmenselijke daad is hier verricht”. Zoo spraken zij, toen zij hem daar neergeveld zagen«.

Tot de beteekenis »werk, daad«, die we dan hier voor *wēkas* moeten aannemen, zouden we kunnen komen via »wat achter is gelaten, nagelaten spoor«.

190. *Pahenakēn*. Ofschoon de hss. allen zonder uitzondering dezen vorm hebben, kan hij toch moeilijk juist zijn. In XXII, 10 lezen we:

*Tatastām ca samāropya nibadhya ca sumadhyamām
jagmurudyamya te sarve cmaçānābhimukhāstadā.*

»Toen deden zij die vrouw met de slanke leest (de lijkbaar) bestijgen, bonden haar, namen (de baar) op en sloegen allen den weg in naar het kerkhof«.

Aangezien *pahenakēn* waarschijnlijk correspondeert met *samāropya* stel ik voor te lezen *panekakēn*.

191. In navolging van T. heb ik hier *angagul-agul gelezen*. Cf. K.B.W., I, p. 440.

192. Uit *anglumpati tambak awan* (r. 11) blijkt, dat de tekst hier in de war is; wanneer Bhīma inderdaad reeds bij Dropadī was aangekomen, behoefde hij toch niet meer over den stadsmuur te springen. Hij spreekt de bemoedigende woorden dan ook slechts in zichzelf, wanneer hij zich nog in het paleis bevindt, zooals ook blijkt uit XXII, 16:

*Ahaṃ çrṇomi te vācam tvayā Sairandhri bhāṣitam
tasmātte sūtaputrebhyo na bhayaṃ bhīru vidyate.*

»Ik heb de woorden, die gij gesproken hebt, gehoord, Sairandhrī, daarom behoeft ge, o ingetogene, geen vrees meer te koesteren voor de sūta-zonen«.

193. Cf. XXII, 20:

*Ūruvegena tasyātha nyaghródhāçvatthakimçukāḥ
bhūmau nipatitā vṛkṣā saṃghaçastatra çerate.*

»Door zijn snellen gang storten nyagrodha's, açvattha's en kimçuka's terneer en lagen in hoopen ter aarde«.

194. *Sākṣāt singhāngiṇḍarat*. Cf. Ud. parwa, 29a, waar Sañjaya van de wapenen der Pāṇḍu-zonen zegt, dat zij zijn *kādī kālāntaka ngarwatāra, tulya mṛtyu mangiṇḍarat*.

195. Uit het citaat blijkt ten duidelijkste, dat we hier aan de lezing *sanyāsa°* de voorkeur moeten geven boven *sahasā°* (Jb).

196. *Mēnggēpāpihadēya* enz. De beteekenis is niet geheel duidelijk, al kan men de strekking wel vermoeden. In den Skr. tekst lezen we onmiddellijk na het citaat:

*Prehi tvaṃ nagaraṃ Kṛṣṇe na bhayaṃ vidyate tava
anyenāhaṃ gamiṣyāmi Virāṭasya mahānase.* XXI, 27.

»Gaaf gij naar de stad terug, Kṛṣṇa, gij hebt geen gevaar meer te duchten, ik zal mij langs een anderen weg weer naar de keuken van koning Virāṭa begeven«.

De betreffende woorden vinden we dus, zooals we zien, hierin niet terug, wellicht is het dus een uitweiding van den

- vertaler. *Mēnggēp* en *apihade* hebben beide de beteekenis »veinzen, voorgeven«. De bedoeling van deze woorden van Bhīma lijkt mij dan te zijn »neemt gij weer de schijn aan van Uw werk«, d.w.z. gedraagt U nu weer, evenals vroeger, als een gewone slavin.
197. *Ataṇḍabalun wawang kabayan*. De ver gezochte verklaring, die Aichele bij deze plaats geeft (geciteerd bij Berg, Nog een paar opmerkingen over het woord „kabayan“, B.K.I., dl. 90, p. 624), komt mij onhoudbaar voor. Veel aannemelijker daarentegen is de meening van Prof. C. C. Berg, dat *ataṇḍa* de beteekenis kan hebben van »(politie-)ambtenaar« en *balun* die van *punggawa* (o.c., p. 625). Ik zou echter nog verder willen gaan en *wawang kabayan* nu hier opvatten als een derde soort ambtenaren, weer lager in rang dan de *punggawa*. Het geheel zou dan een trits vormen, zooals we ze meer in den Archipel vinden. Ook op p. 40, 20 zou deze beteekenis wel passen. In den Skr. tekst wordt alleen van *kulabāṇdhava* gesproken, het gaat hier dus blijkbaar om lieden, die volgens Indonesische begrippen bij situaties als de beschrevene nooit plegen te ontbreken.
198. Zie crit. app. bij U. Het spreekt wel van zelf, dat het geen zin heeft om, zooals Jb doet, het goed overgeleverde *bhinām* en *winikīrnnam* te vervangen door resp. *dīrnam* en *wyatikīrnnāḥ* uit de Calc.-editie.
199. Het is evident, dat de tekst hier een aanzienlijk hiaat vertoont, aangezien de woorden van Wirāṭa plotseling zonder meer overgaan in die van Wṛhannalā:
*Katham Sairandhrī muktāsi katham sūtācca te hatāḥ
icchāmi vai tava grotum sarvameva yathātatham.* XXIII, 20.
»Hoe zijt gij bevrijd, Serandhrī, en hoe zijn de sūta's verslagen? Ik wil dat alles naar behooren van U vernemen«.
200. *Pāpeng*. Dit kan niet juist zijn, we verwachten hier *haneng* of een daaraan gelijkwaardig woord.
201. Hier moet wel het een of ander zijn uitgevallen, waardoor *tēkaptā wuwusta* nader bepaald wordt.
202. Dit antwoord van Wṛhannalā is niet geheel duidelijk, er bestaat wel eenige samenhang met den overeenkomstigen Skr. tekst, als een vertaling daarvan kan het echter moeilijk gelden. Ik acht het dan ook niet uitgesloten, dat onze tekst hier onbetrouwbaar is.

In den Skr. tekst luiden Wṛhannalā's woorden aldus:
Bṛhannalāpi kalyāni duḥkhamāpnotyanuttamam
tiryagyonigatām bāle na cainānavabudhyase
tvayā sahoṣitā nityam tvaṃ ca sarveṣvadūṣitā
klīṣyantyām tvayi suçroṇi ko nu duḥkham na saṃvaset
na ca kenacidatyantam kasyacidhṛdayam kvacit
veditum çakyate'nyena tena mām nāvabudhyase.

XXIII, 23, 24, 25.

»Ook Bṛhannalā heeft onvergelykelyk veel smart, gij schoone, zij leeft immers als een dier, dat merkt gij echter niet op; zij heeft altijd met U samengewoond en gij staat bij allen in eere, schoonheupige, wien zou het dus geen verdriet doen, wanneer gij gekweld wordt? Niemand kan echter het hart van een ander volledig peilen, daarom is het ook, dat ge mijn ongeluk niet beseft«.

203. *Kṛtakṛtya*. Dit heb ik gelezen voor het onbegrijpelijke *kṛtya* van de hss. op grond van XXIII, 29:

Trayodaçāhamātram tu rājā kṣamatu bhāmini
kṛtakṛtyā bhaviṣyanti gandharvāste na saṃçayah.

»Laat de koning mij nog dertien dagen hier dulden, dan zullen de gandharva's zonder twijfel hun doel bereikt hebben«.

THE
JOURNAL
OF
THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
VOLUME 18
PART 1
1888
LONDON
PUBLISHED BY THE INSTITUTE
21, BEDFORD SQUARE, W.C.
1888

Lijst der voornaamste afkortingen.

- Ādip.: Ādiparwa.
A. W.: Arjuna-Wiwāha.
Bhīṣmap.: Bhīṣmaparwa.
Jb: Juynboll.
Kor.: Korawāçrama.
Mbh: Mahābhārata.
P. W.: Böhtlingk-Roth, Sanskrit Wörterbuch, Petersburg
1852—1875.
Skr.: Sanskrit.
T.: van der Tuuk.
U.: Utgikar.
Ud. parwa: Udyogaparwa.
W.: Wulff.
Wir.: Wirāṭaparwa.
Wrs: Wṛttasañcaya.
-

